

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

H. C. FRYDENDAHL
S. JØRGENSEN, KISTRUP

H. C. FRYDENDAHL

S. JØRGENSEN, KISTRUP

HANS LIV OG HANS INDSATS
SOM SKOLEMAND OG HISTORIKER

FYNSK HJEMSTAVNS FORLAG

KRÆRUP, ESPE

1939

ANDELSBOGTRYKKERIET I ODENSE

FORORD

Nærværende Levnedsskildring er først fremkommet som en Artikelrække i »Fynsk Hjemstavn« Juni—Decbr. 1938. I den her foreliggende Form er der foretaget enkelte uvæsentlige Rettelser samt et betydeligt Antal Tilføjelser.

Det er mig en kær Pligt at takke de mange, der har været mig behjælpelige med at tilvejebringe Materialet. Deres Navne vil i de fleste Tilfælde findes i Noterne. Foruden de der nævnte takkes særlig Landpost Lars Hansens Enke, Fru Usie Hansen, Ellested, der har overladt mig adskillige Breve og Billeder, samt nogle Særtryk og Udclip.

Endvidere takker jeg forskellige Arkiver og Biblioteker, navnlig Landsarkivet i Odense og Amtsbiblioteket i Svendborg for megen Imødekommenhed.

For et Tilskud til Hjælp til Bogens Trykning takker jeg Faaborg Spare- og Laanekasse.

Krarup Skole, 1. Jan. 1939.

H. C. Frydendahl.

INDLEDNING

EN ublid Skæbne blev S. Jørgensen til Del. Han kom til Verden under ugunstige Omstændigheder. Han voksede op i et Hjem med Fattigdommens Tryk over sig. I sin Ungdom maatte han kæmpe haardt for at naa det Maal, han havde sat sig. Og da han naaede den attraaede Lærerstilling, førte Forholdene ham ud i en afsides og efter fynske Forhold meget øde Egn, hvor han kun fandt faa, der delte hans Interesser. Hans umiskendeligt rige Evner naaede næppe den Udfoldelse, gunstigere Omgivelser kunde have beredt dem. Sygdom og Modgang inden for Hjemmets Vægge blev en stadig tilbagevendende tung Byrde. Et kulturhistorisk Arbejde, som han havde planlagt og arbejdet paa i flere Aar, og som synes at skulle have været hans Hovedværk som Historiker, naaede han ikke at faa udgivet. Mangel paa Forstaaelse i hans snævraste Kreds over for hans literære Arbejde voldte Tilintetgørelse af en stor Mængde indsamlet, delvis endnu ikke udnyttet Stof.

Og dog ser vi ham, tilfreds med sine Kaar, under disse trange Forhold i flere Retninger øve en Indsats, der maatte af tvinge Respekt og Agtelse hos enhver, der forstod at vurdere den. Han var, saa længe han endnu havde sin Arbejdskraft i Behold, en anerkendt dygtig Lærer. Han udførte et ikke ringe Arbejde som Bibliotekar og Arkivar. Og han øvede navnlig som historisk Forsker og Forfatter trods alt en Indsats, der skabte ham et varigt Navn og gjorde ham fortjent til et ærefuldt Minde.

SLÆGT

Søren Jørgensen blev født i Ørbæk By og Sogn den 16. Juni 1838.

Hans Slægt kan paa mødrene Side føres tilbage til Søren Hansen, der var født 1663 og kom til Ørbæk Sogn fra Hindsholm. Han blev den 19. Juni 1692 i Ørbæk gift med Kirsten Hansdatter, der ogsaa var kommet andetsteds fra. De fik Gaard Nr. 23 i Ørbæk. Han blev begravet i Ørbæk den 16. Novbr. 1747, hans Hustru allerede 9. April 1724, 64 Aar gammel. De havde 7 Børn, hvoraf de fleste blev Gaardmandsfolk i Ørbæk, Gislev og Frørup. Den yngste af dem, Karen Sørensdatter, der blev døbt 2. Juni 1705, blev 30. April 1742 i Ørbæk viet til Niels Rasmussen, der var født i Herrested. De overtog Gaarden Nr. 18 i Ørbæk. Karen døde af Blodgang og blev begravet 18. Januar 1760. Af deres 3 Børn blev kun det ældste, Kirsten Nielsdatter, voksen. Hun var født 19. December 1742 og blev 27. Juli 1760 viet til Lars Mortensen, Søn af Gmd. Morten Andersen i Gaarden Nr. 14 i Ørbæk. De var først Gaardmandsfolk, senere Indsidderfolk i Ørbæk. Lars døde 1798 (begr. 16. Novbr.), Kirsten 1812 (begr. 1. Novbr.). De havde 9 Børn, hvoraf de fleste døde som smaa. En Søn blev gift og bosat i Over-Holluf. Den syvende i Flokken var Karen Larsdatter, der blev døbt 5. Oktober 1777. Hun blev 11. Novbr. 1809 i Ørbæk viet til Søren Hansen fra Høje, Husmand i Ørbæk. Søren døde i Ørbæk ^{20/s} 1844, 63 Aar gammel. Karen blev næsten 93 Aar gammel. Hun døde i Ørbæk 19. August 1870. Deres 5 Børn blev bosat i Ørbæk, Skellerup, Bovense og Gislev. Den næst yngste i Flokken var Mette Sørensdatter, der blev Moder til Søren Jørgensen¹⁾.

Mette Sørensdatter, — Mette Højens, som hun i daglig Tale kaldtes efter Faderen, der jo var fra Høje — var født 7. Februar 1817, blev konfirmeret i Ørbæk Kirke 1. Søndag efter Paaske 1831 »med godt Omdømme for Flid og Sædelighed«. Om hendes Forhold i de nærmest følgende Aar vides lidet. Da

hun 1. Novbr. 1843 forlader Frørup Sogn for at rejse hjem, noterer Sognepræsten, Pastor Hieronymus Laub, i hendes Skudsmaalsbog, at hun forlader Sognet »med godt Rygte«. Da var hun for 5 Aar siden bleven Moder til den lille Søren. Da han blev født, opholdt hun sig midlertidig hjemme hos sine Forældre, som saa beholdt den lille Dreng, der jo maa være opkaldt efter hendes Fader, i Pleje. Hun var kommet hjem, fra Kullerup, 1. April 1838 og forlod allerede Hjemmet igen 1. Maj 1840 for at rejse til Refsvindinge²⁾.

Søren Jørgensens mødrene Slægt er altsaa Bønderfolk, rodfæstet i Ørbæk Sogn og andre østfynske Sogne. Med Hensyn til hans Afstamning paa fædrene Side hersker der mere Usikkerhed. Som hans Fader er til Kirkebogen anmeldt Ungkarl Jørgen Hansen, Tjenestekarl hos Gdmd. Peder Jensen i Kullerup. Jørgen Hansen var født 27. Marts 1818 i Kullerup Sogn som Søn af Peder Pedersens Datter Marie Pedersdatter af Saaderup — senere gift med Parcellist Søren Jørgensen paa Saaderup Mark — og Selvejergaardmand Hans Pedersen fra Skovballe i Skellerup Sogn. Jørgen Hansen og Mette Sørensdatter blev aldrig gift. Han blev indkaldt i Trearskrigen og døde paa Lazarettet paa Valdemarsslot paa Taasinge 16. Januar 1851 som Konstabel Nr. 14 henhørende til Feltskansernes faste Arméring. Dødsarsagen var Tyfus, af hvilken Sygdom flere af de derværende Soldater døde i den Tid³⁾.

Hvad Søren Jørgensen kan have taget i Arv fra Jørgen Hansen, vides ikke. Men det er ikke uden Interesse, at der findes hele 2 mundtlige Overleveringer, der hver for sig modsig Kirkebogens Faderudlægning.

Den ene gaar ud paa, at Søren Jørgensens Fader skal have været en Østriger, der havde været »sort Husar« hjemme i Østrig og senere var kommet til Danmark. Saaledes er der fortalt paa Ørbækeggen⁴⁾.

Ifølge den anden skal hans Fader have været en højtstaaende Person, maaske Adelsmand. Det skal Søren Jørgensen selv have betroet en Nabo i Kistrup⁵⁾.

Noget fremmed Blod er der maaske nok kommet ind i den ellers saa rodfaste østfynske Bondeslægt. Flere Ting tyder derpaa senere hen, og det er maaske ogsaa det, der har faaet Søren Jørgensen til at bryde sig sin egen Bane og gaa andre Veje, end hans mødrene Afstamning synes at have forudbestemt ham til.

BARNDOM

Det var et meget fattigt Hjem, den lille Søren voksede op i, et lille straatækt Hus, der laa yderst i en Gyde bag Præstegaarden og hørte under Hovedgaarden Ørbæk lunde. Der var ikke Jord til Huset. Den eneste Ko, de havde, fik de Lov til at lade græsse i Bøndernes Mose mod at have Opsyn med de andre løsgaaende Kreaturer¹).

S. Jørgensens Barndomshjem i Ørbæk.

Tegnet efter Hukommelse i 1938 af hans Søn M. Sophus Arildskov.

I hans første Leveaar var hans Moder jo endnu ude at tjene, og hun har derfor næppe kunnet tage sig ret meget af sin lille Dreng. Da Søren var 5 Aar, kom hun dog, som før nævnt, hjem. Da Bedstefaderen døde Aaret efter, blev det fra nu af Moderen og Bedstemoderen, han havde at holde sig til. De fortalte meget for ham fra gamle Dage. Meget af dette kom ham til Gode senere, da han kom til at beskæftige sig med Sognets og Egnens Fortid. Moderen hjalp til med at skaffe det nødvendige til Udkommet ved at gaa paa Arbejde. Hun blev i 1857 gift med Hans Hansen, men vedblev sammen med ham at bo i sit Hjem.

Det er kønt at lægge Mærke til i bevarede Breve, hvorledes

Søren Jørgensen mange Aar senere gentagne Gange skriver til og om sin Moder paa den smukkeste Maade, ogsaa om, hvordan han kunde ønske at tale med hende om Egnens Fortidsminder, f. Eks. i et Brev²⁾ — udateret, men antagelig fra Decbr. 1895 —: »Somme Tider kommer jeg til at spekulere en hel Del paa Sagn fra gamle Dage, som jeg saa tænker paa at spørge Moder om.«

En af Søren Jørgensens Sønner skriver om sin gamle Bedstemoder, som hun paa den Tid er blevet, og det lille Hjem i Ørbæk: »Jeg kan ærligt sige Dig nu, efter saa mange Aars Forløb, at Huset der omme i Gyden var det Sted, hvor jeg med langt anderledes Ærefrygt nærmede mig end hos andre af Familien. Vor kjære Bedstemor havde noget særegent ved sig — hendes milde Øjne lyste med en særlig Glans — Trækkene om Munden vidnede om mangen stille Kummer — jeg tænkte mig nærmest den Gang, at det var Kamp for dagligt Brød. Muligvis det dog mere var for hendes egne Fremtid, hun sørgede. Ja — hun var ejegod³⁾. —

Chr. Petersen fot.
Mette Hansen, f. Sørensdatter.

»Jeg husker alt endnu der hjemme i Bedstemoders Hus, om det saa er de brune Træstole, Bordet, Blomsterpotterne, Kakkelovnen, Tørvekassen, Køkkenet med Inventar — og saa din Stue med Tilbehør — Trappestenene⁴⁾.

Tidligt kom Søren ud at passe Kreaturer. Han har da mest været overladt til at gaa med sine egne Tanker. Lege med andre Børn gjorde han sjældent⁵⁾.

Hvor Gyden fra Hjemmet stødte op til Landevejen ved Kirken, laa Skolen. Det var en gammel Kirkelade, hvis østlige Halvdel siden 1646 havde gjort Tjeneste som Skolestue, medens den vestlige Halvdel var indrettet til Hospital for fire »nødtørvende« Enker efter Ørbækklunde Tjenere eller Fæstere. Den gamle Bygning med de tykke Kampestensmure, hvis Gavle fra Bjælke-

højde var opført af Munkesten og forsynede med Takker og Blindinger ligesom Kirken, har lille Søren vel ofte betragtet med en vis Ærefrygt. I Skolestuen regerede Sønderjyden Hans Michelsen, der var kommet dertil, kort før Søren blev født — i den første Tid som Hjælpelærer for gamle Wolff⁶⁾.

Da han kom i Skole, lukkede en ny Verden sig op for ham. Han havde gode Evner. Hans Læselyst og Flid gjorde ham til Nr. 1 blandt Drengene. Lige over for ham sad som Nr. 1 blandt Pigerne Marie Kirstine Andersen, Datter fra Stærbogaard ude bag Aasen i Ørbæk. Han var glad for hende som Kammerat, og de holdt troligt sammen gennem mange Aar, ja gennem hele deres Fremtid⁵⁾.

Lærer Michelsen opdagede hurtigt hans lette Nemme og Lærelyst. Han maa ogsaa have sporet Lyst og Evner til Lærergerningen hos sin lille Elev; han satte ham nemlig en Gang imellem til at undervise de andre Børn i Skolen. Han skaffede ham desuden Bøger, og den lille Søren tilegnede sig mange Kundskaber ved Selvstudium. Især læste han en hel Del Oldnordisk og Latin⁵⁾. Ogsaa Sognepræsten skal have lagt Mærke til hans Evner og Læselyst, laant ham Bøger og talt med ham om, hvad han læste¹⁾.

Den Tid, han tilbragte i den gamle Skole, der for øvrigt blev nedrevet 1882, betragtede han senere som sit Livs lykkeligste⁷⁾. Han vedligeholdt senere Forbindelsen med sin Barndomslærer. Da han mange Aar efter var blevet Medredaktør af »Nordisk Skoletidende«, optoges der i dette Blad adskillige Bidrag fra Michelsens Haand.

Ved hans Konfirmation gav Præsten, Provst H. P. Engelbreth, ham som Vidnesbyrd for Kundskab og Opførsel »Udmærket godt«, en Karakter, der meget sjældent blev givet.⁸⁾

UNGDOM

Lysten til Bøger og Skolearbejde fulgte Søren op gennem Ungdommen. Men der var desværre ingen Udsigter til, at han foreløbig kunde give sig af med sligt undtagen i sin knapt tilmaalte Fritid. Han maatte foreløbig tjene Bønder. Men Børnene, hvor han tjente, fik den kloge Tjenesteknægt til at hjælpe dem med deres Lektier.

Fra Bondearbejdet gik han over til Gartneriet. Han kom i Lære hos Gartneren paa Ørbæklunde, og efter udstaaet Læretid her fik han Plads som Gartner paa den til Grevskabet Brahesminde hørende Stensgaard i Svanninge Sogn.

Lysten til Lærergerningen blev stedse stærkere hos ham. Han søgte da til den nærliggende Millinge Skole og fik Undervisning hos Lærer Brøndum. Han sparede af al Evne for om muligt at skaffe saa mange Midler til Veje, at han kunde komme paa Seminariet. Ved Salg af Kaalplanter lykkedes det ham at samle 60 Rdl., og med denne Kapital i Behold vovede han at gøre en Begyndelse. Til Fods gav han sig en Dag i Efteraaret 1859 paa den lange Vej til Skaarup Statsseminarium for at tale med Forstanderen, Professor Schurmann. Denne raadede ham fra at forlade Gartneriet, men gav ham dog gode Raad angaaende Forberedelsen til Optagelse paa Seminariet, da han mærkede, hvor fast hans Forsæt var. Han gik med ufortrødent Mod løs paa Opgaven og var næste Aar naaet saa vidt, at han kunde sende Forstanderen følgende Anmodning om Optagelse paa Seminariet:

»Efter at jeg paa det nøieste har prøvet mig selv og fundet, at det er mit inderlige Ønske at blive Lærer, og at jeg med Glæde vil opoffre mit Liv og den Kraft, som Gud har givet mig, for at virke i dette Kald, vover jeg herved, underdanigst at bede Hrr. Professoren om Tilladelse til at indstille mig til Optagelsesprøven den 20. August d. A. —

Med Hensyn til min Forberedelsestid tillader jeg mig at oplyse, at jeg siden 1ste Januar d. A. stadigen har været Vidne

til og Deltager i de forskjellige Arbejder, der forefalde i en Skole, og fra Mai 1859 har jeg havt daglige Undervisningstimer, i min Fritid, hos Hrr. Lærer Brøndum, indtil Slutningen af October, da jeg efter at have talt med Hrr. Professoren, anmodede min daværende Principal Hrr. Kammerraad Trolle om Tilladelse til at besøge Skolen i Undervisningstiden, hvilken jeg ogsaa erholdt. — Desuden vover jeg herved underdanigst at oplyse Hrr. Professoren om, at jeg i Forveien havde nogen Øvelse i at undervise, da min Ungdomslærer engang imellem tillod mig at gjøre Forsøg i denne Retning, og efter at være udtraadt af Skolen i mit 15. Aar, har jeg i min Tjenestetid hos Bønder havt nogle af deres Børn at læse med i enkelte Fag, især i Religion, Dansk og Regning. Jeg har saaledes aldrig været aldeles uden Øvelse i det Kald, hvortil jeg fra Barndommen har havt Lyst, og skjøndt jeg af Omstændighederne har været nødt til at arbejde for mit Udkomme i forskjellige Stillinger i Livet, og først i mit 23. Aar har naaet det Maal at turde indstille mig til Optagelse paa et Seminarium, der har været Gjenstanden for mine Bestræbelser i de Aar, der ere forsvundne siden min Udgang af Skolen, saa har jeg dog, som min Barndomslærer og Enhver, der have kjendt mig under min Virken i Livet kunne bevidne, stedse fastholde dette Ønske, uagtet alle Hindringer og Besværigheder. —

Jeg tillader mig herved, tilligemed de befalede Attester underdanigst at tilstille Hrr. Professoren, Vidnesbyrd fra min Barndomslærer, og fra Hs. Høiærværdighed Hrr. Provst Leth i Svanninge, der har været saa naadig at prøve, saavel mine Kundskaber som min Færdighed i at undervise, og som i denne Tid har beskikket mig til at være Lærer i Falsled Skole i Vacancen efter Lærerens Død.

Falsled den 17. Juli 1860.

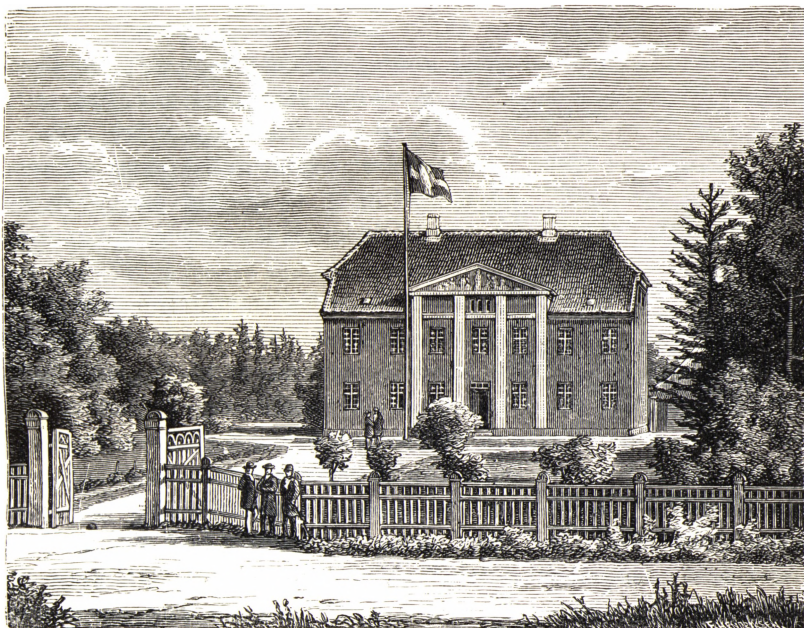
underdanigst

Søren Jørgensen.«¹⁾

De omtalte Vidnesbyrd fra hans Barndomslærer og Provst Leth i Svanninge er ikke bevarede. Derimod findes endnu Lærer Brøndums Anbefaling, hvori det bl. a. hedder:

»Saaledes lærte jeg da efterhaand i ham at kjende ikke blot et Menneske med en mageløs Lyst til den Gjærning, han agtede at uddanne sig for, men ogsaa med utrættelig Flid og — jeg troer ikke at vælge et for stærkt Udtryk, naar jeg siger: sjeldne

Evner, naar undtages hans Musikanlæg, som rigtignok ikke ere de bedste. — Jeg raadede ham derfor til at henvende sig til Herr. Professoren, og da han ved sin Tilbagekomst medbragte fra Dem fornyet Haab om, at hans Plan nok lod sig udføre, naar han kun kunde komme i en Skole i den Tid, han havde tilbage, tog jeg ham til mig. Han har nu søgt Skolen siden December Maaned f. A. og havt stadigt Ophold hos mig siden

Skaarup Seminarium i S. Jørgensens Seminarietid.

1ste Januar, ved hvilket nærmere Bekjendtskab min tidligere Mening om ham ikke er blevet skuffet. — («¹)

Det lykkedes ham at blive optaget, og han kunde nu i de 3 Aar, Uddannelsen paa Seminariet varede, helt og fuldt give sig sin Læselyst i Vold. Han var noget ældre og vel ogsaa i mange Henseender mere moden end sine Klassekammerater. Dette i Forbindelse med hans Fattigdom, der afholdt ham fra enhver Ekstravagance, var vel nok Skyld i, at han ikke tog videre Del i det kammeratlige Samliv, der for mange Seminarie-elever betød meget for deres Udvikling i denne letpaavirkelige Alder. Han holdt sig mest for sig selv og sluttede sig vist ikke

særlig til nogen af de andre. Han er dog efter Seminarietiden vedblevet at staa i Forbindelse med i hvert Fald en af sine Klassekammerater, den senere som Skolemand, Skribent og Landøkonom kendte Fr. Oehlerich.

Blandt de Minder fra Seminarietiden, Søren Jørgensen senere har fortalt for sine Børn, er ogsaa følgende lille Oplevelse, som en af hans Sønner senere har genfortalt: »Far trøede ikke paa Spøgeri eller lignende, men har dog en Gang været hed om Ørerne. Klokkeren var 12 — Slagene rungede endnu i Luften, da han som Seminarist kom gaaende fra en af sine Kammerater, han læste med. Nede ved et Havedige saa han tydeligt noget hvidt bevæge sig op og ned. Saa holdt det stille — saa nu kom det igen! Far stod lidt. Saa samlede han sig sammen og gik fremad imod dette Punkt — og saa saa — at det var en hjælmet Ko, der havde kløet Halsen paa en gammel Pil.«²⁾)

Søren Jørgensen hjalp flere af Kammeraterne med deres Lektier og Opgaver²⁾). Derved tjente han lidt, og det kunde nok gøres nødigt, for den lille Kapital, han havde at begynde med, var snart brugt. »Han boede ca. en Fjerdingvej fra Seminariet. Her sad han om Vinteren og læste i et koldt Værelse og holdt sig selv med Kost — eller som Fynboen siger: holdt sig selv paa Kosten — der for en Del bestod af Fedtebrød. Men Professor Schurmann lod ham spise til Middag hos sig en Gang om Ugen eller maaske to.«³⁾) Ved Undervisning af Børn fra omliggende Gaarde vankede der ogsaa ofte en god Aftensmad. Det kom ham i den Tid til Gode, at han fra sin Barndom var vant til at stille sin Sult ved et Stykke Brød med lidt Fedt og Salt paa til Middag og ligedan til Aften⁴⁾).

Det lavede svært op, da der fra Hvedholm Godskontor under Grevskabet Brahesminde uden Ansøgning blev bevilget ham et aarligt Tilskud, skønt han kun som Gartner paa Stensgaard havde tjent en af Godsets Forpagtere en kort Tid. Det fraraadedes ham at takke Herskabet, da Tilskuddet saa sandsynligvis vilde blive inddraget⁴⁾).

Ogsaa fra anden Side fik han Understøttelse. Han staa stadig forrest blandt de Elever, der faar Del i den Sum, Seminariets Direktion uddeler til trængende Elevers Understøttelse. Det første Aar faar han 15 Rdl. Kun tre i hans Klasse faar og ingen saa meget som han. Det hedder i Forstanderens For-

slag: »Ved den foreslaaede Fordeling er der taget nøie Hensyn til Graden af de Vedkommendes Trang, saavidt denne ifølge de forhaanden værende Oplysninger har ladet sig bedømme, saa og til deres Flid, Fremgang og øvrige Forhold«. Næste Aar faar han 30 Rdl. og det tredie Aar 40 Rdl., og ogsaa disse Aar er han den eneste, der faar saa stort et Beløb. Det tredie Aar bevilger Svendborg Amts Skole-raad ham en af dets højeste Understøttelser, 50 Rdl.¹⁾.

Søren Jørgensen var vellidt af Kammeraterne og Lærerne og passede sit Arbejde. Han bestod 1. Del af Eksamen i 1862 og 2. Del i 1863, hver Gang med godt Resultat. Musikalske Anlæg havde han, som vi allerede har hørt, kun i ringe Grad. Alligevel har han med den Flid, der var hans Særkende, ogsaa hængt godt i med Sang og Musik. Selv Orgelspil har han arbejdet med. Udfaldet blev naturligtvis ikke straalende, men det blev det heller ikke for hans Kammerater, kun 9 tog Eksamen i dette

J. Chr. Schurmann.

Fag, deraf fik en mg, en g og Resten derunder. Men bortset fra Sang og Musik fik han en fin Eksamen. Han opnaaede ialt 180 Points og Hovedkarakteren »Meget duelig«. Kun 3 af de 29, Holdet bestod af, fik flere Points; 7 af dem bestod slet ikke Eksamen. Han indstillede sig ogsaa sammen med en enkelt Kammerat til Prøve i Oldnordisk, hvad ellers var noget usædvanligt, og opnaaede heri mg (Kammeraten g). Hans Eksamensbevis udviser følgende:

Historie, navnlig Fædrelandets mg, Geografi ug, Mathematik ug, Naturvidenskab mg, Religion med Bibelhistorie og Bibel- forklaring mg, Dansk Boglæsning, Grammatik og Literatur- historie ug, Udarbejdelse i Modersmaalet ug, Regning mg, Skrivning mg, Opdragelses- og Undervisningslære ug, Sang tg, Musik (Violin) tg, Tegning ug, Gymnastik mg, Practisk Færdighed g, Oldnordisk mg, Orgelspil tg¹⁾.

Med dette Resultat sluttede han 10. Juli 1863 sin Eksamen.

Et Maal var lykkeligt naaet, og han kunde nu glad og fortrøstningsfuld med Hensyn til sin Fremtid forlade Skaarup Seminarium. Oven i Købet fik han følgende rosende Vidnesbyrd fra Forstanderen, Professor Schurmann:

»Og afgaar saaledes forannævnte Søren Jørgensen fra Seminariet med foranstaaende Duelighedsvidnesbyrd og anbefales i Henhold til samme til Embede i Skolens Tjeneste, idet jeg efter mit Kjendskab til hans Aandsretning og Tænkemaade holder mig forvisset om, at han fremdeles som hidtil vil med Alvor og Interesse arbeide paa at forfremmes i Dannelse og i praktisk Dygtighed, og at han med Troskab og samvittighedsfuld Omhu vil virke i det Kald, som maatte blive ham betroet, og saaledes ogsaa i sine fremtidige Forhold erhverve sig Adkomst til den samme Agtelse og Velvillie, som han her ved sin udmærkede Flid og sin rosværdige Færd har vundet hos sine Lærere.«⁵⁾

At han havde været glad for Seminarieopholdet, fremgaar tydeligt af, hvad han nogle Aar senere skrev i et polemisk Indlæg angaaende Seminariesagen:

»... idetmindste syntes jeg — og synes det endnu — at der i min Seminarietid — den jeg erindrer mig med Glæde og i Taknemmelighed — gjordes for os, hvad der kunde gøres for at danne os for vor Gjærning og åbne vore Øjne for Tidens store Spørgsmål.«⁶⁾

SKOLEMAND

Jørgensen kom ikke til at gaa arbejdsløs efter endt Eksamen. Han blev samme Aar Hjælpe­ lærer i Haarslev ved Bogense. Læreren her, Hans Berthel Reimer¹⁾, der dengang var 63 Aar gl., var en kendt og anset Lærer, hos hvem Jørgensen nok kunde lære adskilligt, der kunde komme ham til Nytte i hans Lærergerning. Lærer Reimers Datter, Christine Reimer, har senere i sin literære Produktion omtalt sin Barndomsven paa ærefuld Maa­ de²⁾. Skønt hun dengang kun var 5—6 Aar gammel, har hun bevaret Minder om ham og om Marie Kirstine Andersen, Jørgensens Barndomsveninde, som han nu var blevet forlovet med, og som besøgte ham i Haarslev Skole. Hun fortæller³⁾, at han var afholdt i Haarslev Skole.

Opholdet i Haarslev blev dog ikke af lang Varighed. Alerede Aaret efter søgte han selvstændigt Embede. Han havde den Glæde samme Dag

at blive kaldet til de to Embeder, han søgte. Han valgte saa Embedet som Enelærer i Kistrup⁴⁾. Sognepræsten i Haarslev, Johan Christian Balslev, havde givet hans Ansøgning om dette Embede følgende Paategning:

»Hr. S. Jørgensen, som i 1863 blev demitteret fra Skaarup Seminarium, og har været ansat som Hjælpe­ lærer paa eget An- og Tilsvar ved Skolen her i Haarslev siden August 1863, besidder særdeles gode Kundskaber, og har forestaaet sit Embede i Skolen med saare megen Flid og Duelighed, ligesom og hans hele Forhold har været meget sædeligt og rosværdigt.

Jeg maa derfor herved paa det bedste anbefale hans Ansøgning.

Haarslev d. 21de Marts 1864.

J. C. Balslev,
Sognepræst. «⁵⁾

H. B. Reimer.

Selv havde han i sin Ansøgning om Embedet skrevet:

»Jeg tillader mig herved underdanigst at tilføie, at jeg — hvis den Høie Skoledirection naadigst maatte kalde mig til hiint Embede — skal, saavidt det er mig muligt, stræbe efter at gjøre mig værdig til saadan Naade ved samvittighedsfuld Virken i mit Kald.«⁵⁾

Disse Ord gjorde han ikke til Skamme i de følgende Aar.

Den daværende Kistrup Skole laa i den sydvestlige Del af Øster-Hæsinge Sogn. Arreskov Sø eller, som den tidligere mest kaldtes, Fleninge Sø strækker sig fra Syd ind i Øster-Hæsinge Sogn og deler det i to omtrent lige store Dele, en nordøstlig og en sydvestlig. I den nordøstlige, den mest frugtbare, Del ligger Byen Øster-Hæsinge med Kirke, Præstegaard og Skole. I Præstegaarden, der nu er nedlagt som saadan, boede dengang den kendte og afholdte Præst Hans Agerbek. Den sydvestlige Del af Sognet strækker sig op i den næsten bjærgagtige Bakkekæde, som Folkevittigheden har givet Navnet »de fynske Alper«. Det er en naturskøn Egn. Skove og Lyngbevoksninger med kraftige Gyvelbuske breder sig ud over de høje Banker, fra hvis Toppe man har den herligste Udsigt over Arreskov Sø og den vestlige Del af det fynske Øhav. Mellem Bankerne ligger de spredte Gaarde og Bol. Godt gemt her laa ogsaa Kistrup Skole, hvortil Jørgensen kaldedes 23. April 1864, og hvor han kom til at bo og virke det næste Par Snes Aar.

At Jørgensen har haft Sans for Stedets Naturskønhed, fremgaar bl. a. af følgende Beskrivelse i hans historiske Fortælling »Hærføreren Peder Findson, Danmarks Riges Marsk«:

»Det var en dejlig Septemberdag 1260. Flæning Sø laa blank og blaa som Himlen. . . . Paa en trappeformig Afsats, paa de to Sider omgivet af høje Bakker, laa den lille Afbyggerby Kyrstorp (Kistrup), der nu er nedlagt, og hvis golde Sandjorder dels er tilplantede med Skov, dels drives under Sollerup. Dengang, da Jordbunden ikke var saa udtømt, saa den efter Tidens Lejlighed ret velhavende ud, og den laa saa vidunderlig stille og fredeligt, at det ej var saa sært, at dens første Grundlæggere havde kaldt den »Fredens By« (Kyrstorp)«.

Skolens Distrikt, der omtrent faldt sammen med et formentligt, tidligere nedlagt Sogn Suale⁶⁾, strakte sig ogsaa ind i Vester-Hæsinge Sogn, saa Jørgensen fik nu med to Sogneforstanderskaber at gøre. Ogsaa Børn fra Svanninge Sogn søgte Skolen, i hvert Fald omkring 1890.

Den tidligere Lærer, Jes Frellesen, havde kun været en maadelig Lærer. Allerede ved Visitatsen 4.—5. August 1855 skriver Biskoppen i sin Visitatsbog⁷⁾: »Kistrup Skole. Frellesen, tvungen og daarlig Lærer, nogle Børn skammelig forsømt. Læsning og Regning mg, Religion g?, Retskrivning g.« Bedre blev det naturligvis ikke, da Alderen efterhaanden begyndte at trykke. 26. September 1863 udtaler Pastor Agerbek paa Øster-Hæsinge Sogneforstanderskabs Vegne, at »Kistrup Skoles mindre gode Fremgang i de sidste Aar er foranlediget ved Skolelæreren Svagelighed«⁵⁾, og samme Aar ytrer Provst Thorup, Vester-Hæsinge, paa sit Sogneforstanderskabs Vegne, at Skolelærer Frellesens »Mangel paa tilstrækkelig Duelighed fornemmelig har været Grunden til Kistrup Skoles mindre gode Fremgang i de sidste Aar«⁵⁾. Da havde ogsaa Frellesen indgivet sin Afskedsansøgning. Han fratraadte Embedet 30. April 1864. I Pastor Agerbeks Anmodning til Stiftsprovsten om, at Embedet maatte blive anmeldt vakant, opgives dets Indtægter saaledes:

»Bolig for en Hjælpe-skolelærer med Have og Jordlod, omtrent 8 Tdr. Land af mindre Bonitet, hvorved bemærkes, at der af denne Jord efter min Formening bør udlægges en anordningsmæssig Gymnastikplads for Skolen. Endvidere: anordningsmæssig Fourage og Ildebrændsel, samt Løn 3 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg, hidtil ydet deels in natura, deels efter Capitels Taxt. Desuden udbetales Læreren, istedetfor Kirkeindtægter, 10 Rdlr. aarlig af Østerhæsinge Skolelærer og 10 Rdlr. aarlig af Vesterhæsinge Skolelærer. Skolebørnenes Antal kan anslaaes til 45, hvoraf altsaa haves en Indtægt af omtrent 22 Rd. 3 Mk. Reguleringssummen er for Tiden 313 Rdlr. 45 S.«⁵⁾

I Opslaget⁸⁾ er Bygydelsen dog opført med 17½ Tdr. — Da der senere indtraadte Vakance i Øster-Hæsinge Skolelærerembede, henlagdes Offer og Accidenser af Kistrup Skole-distrikt til Lærerembedet her⁹⁾.

18. April 1864 var Øster-Hæsinge og Vester-Hæsinge Sogneforstanderskaber samlede i Kistrup Skole for at foretage Indstilling blandt de 7 Ansøgere, der havde meldt sig. Som Nr. 1 indstilledes »Søren Jørgensen, Hjælpe-lærer i Haarslev«⁵⁾. Hans Kaldelse fulgte, som vi har hørt, kort efter. Hans Kollats har følgende Ordlyd:

»Anders Knudsen Damgaard, Stiftsprovst for Fyens Stift, Sognepræst til St. Knuds Kirke i Odense, Ridder af Dannebrog, p. t. fungerende Biskop Gjør vitterligt: at da Skoledirectionen for Salling Herred under 23. April dette Aar har beskikket hidtilværende Hjelpelærer ved Haarslev Skole, Søren Jørgensen, til

J. Holm fot.
S. Jørgensen i 30 Aars Alderen.

herefter at være Lærer ved Kistrup Skole i Østerhæsing Sogn, og da han har godtgjort at være demitteret fra Skaarup Seminarium, saa bevidner jeg herved paa mit Embeds Vegne, at han er en ret beskikket Skolelærer.

Og har han efter den af ham aflagte Eed, dette Embede troligen og ret at forestaae i alle dets Dele, med al redelig Flid og efter bedste Indsigt undervise den ham betroede Ungdom saavel i den evangelisk christelige Religion efter de befalede Lærebøger som og i alle de almeennyttige Kundskaber, hvori det efter de almindelige Anordninger og bemeldte Districts Skoleplan tilkommer ham at undervise,

samt med alvorlig og kjærlig Omhu vaage over Sædelighed, Orden og Velanstændighed blandt den ham betroede Ungdom, og med Klogskab og Nøiagtighed i alle de til hans Embede hørende Forretninger og med ustraffelig Vandel omhyggeligen beflicte sig paa at give baade Ældre og Yngre et godt Exempel, og rette sig efter Hans Majestæts Lov og Anordninger og i alle Maader føre et christeligt Liv.

Deres Velærværdighed Hr. Pastor Agerbek, ville den første Søndag skee kan behage at indstille fornævnte Hr. Søren Jørgensen i det Embede, hvortil han nu er beskikket, og læse det ham meddeelte Kaldsbrev samt denne min Collats, tale til hans Bedste for Menigheden og formane dennes Medlemmer til at omgaaes ham saaledes, at de uden Ansvar for Guds Domstol i sin Tid kan bestaae.«⁷⁾

Jørgensen havde altsaa valgt Kistrup. Om han gjorde klogt heri, er et Spørgsmaal. Han har senere over for sine Børn be-

klaget det. Hans Datter har herom fortalt: »Da Fader kom til Kistrup, var han kaldet 3 Steder. Det ene var Vejle i Jylland. Men han tog Kistrup, fordi Moder var fra Fyn. Han var bange for, at Moder skulde komme til at længes. Men han sagde sommetider: »Var jeg bare kommet til en Købstad, for der kunde jeg bedre have faaet mine Evner i Brug«. De vilde ogsaa have Fader til Svanninge. Men han blev i sin Rede¹⁰⁾.«

Jørgensen havde nu et Hjem at byde sin udkaarne, Marie Kirstine Andersen. Hun var født i Ørbæk 16. April 1839 som Datter af Gmd. Anders Mortensen og Hustru Sofia Christensdatter¹¹⁾. De havde trofast holdt sammen lige fra deres Skoletid i den gamle Ørbæk Skole. Hendes Familie havde fra først af set lidt skævt til Forbindelsen. Forlovede som andre unge blev de ikke; han kunde jo ikke komme i den store Gaard, hun var fra; han var jo kun en fattig Knægt¹²⁾. Men nu, da han var blevet Skolelærer, kunde der ikke indvendes noget imod det. De blev viede i Ørbæk 17. Maj 1864¹¹⁾.

J. Holm fot.
Marie Kirstine Jørgensen
i 30 Aars Alderen.

Saa vel Skolestuen som Lejligheden i Kistrup var trang, og en Udvidelse og Ombygning var tiltrængt. Der viste sig ogsaa at være Villighed til at indrette det hele paa bedste Maade for den nye Lærerfamilie. Pastor Agerbæk sender 1. December samme Aar følgende Udskrift af Øster-Hæsinge Skoleprotokol til Skoledirektionen:

»Aar 1864 den 30te Novbr. vare Sogneforstanderskaberne af Østerhæsinge og Vesterhæsinge Communer forsamlede i Kistrup Skole for at tage Bestemmelse med Hensyn til Skolecommissionens Forslag angaaende en nye Skolestue samt en Udvidelse af Lærerens Leilighed. De forenede Sogneforstanderskaber bleve enige om at bygge 4 Fag a 2½ Alen og paa 4 Alens Høide fra Gulvet til Loftet til den nuværende Skolestues søndre Ende og i hele Skolebygningens Bredde, altsaa med 12 Alen Bjælker, og

at indrette de 3 Fag af denne Tilbygning til Skolestue og det 4de Fag til Forstue og et lille Kammer samt Skorsteen. Forstuen bliver at indrette i det Fag, som er nærmest ved den nuværende Skolestue. I Skolestuen anbringes 3 Fag Vinduer mod Øst og 2 Fag imod Syd, alle med Krydspost og af passende Størrelse.... I Skolestuen bliver at lægge Fjellegulv saavel som i den nuværende Skolestue, der overlades Læreren til Afbenyttelse

Kistrup Skole set fra Vest.

i Forbindelse med hans øvrige Leilighed. I den gamle Skolestue bliver nyt Loft desuden at lægge over det ene Fag imod Syd, og bliver Indgangsdøren sammesteds at erstatte med den Dør, som nu findes i det hidtilværende Gæstekammer. Den nye Skolestue bliver at forsyne med en nye Vindovn samt nye Skraaborde og Bænke og en Forhøjning til Læreren. Væggene i den hidtilværende Skolestue blive at aftrække og hvide. Til Vognport bliver det nuværende Gæstekammer at indrette...^{«⁵⁾})

Ved denne Ombygning, der skulde paabegyndes tidligt i Foraaet 1865, opførtes saa den Tilbygning, der, som det ses paa Billedet her, ved sin større Højde tydeligt adskiller sig fra den ældre Del af Bygningen. I 1877 udvidedes igen Skolestuen, saa den omfattede hele Tilbygningen. Lejligheden udvidedes til Gengæld ind i Ladebygningen⁶⁾.

Denne Villighed fra de lokale Autoriteters Side maa ligesom

senere Lønforhøjelse opfattes som Udtryk for Paaskønnelse af Jørgensens gode Arbejde i Skolen. Han tog her fat med Interesse og Iver, og den forsømte Skole blev snart bragt paa Fode. Han arbejdede meget ihærdigt. En af hans gamle Naboer, der havde Børn i Skolen hos ham, fortæller: »Jørgensen var en dygtig Lærer. Han var bestemt. Lige saa mange Fejl, som Børnene havde skrevet i deres Stykke, lige saa mange Linier skulde de skrive igen i Fritiden. Han kunde nok blive opfarende i Skolen.«¹³⁾ Omkring 1890 underviste han en kort Tid i Øster-Hæsinge Skole. En af dem, der dengang gik i denne Skole, siger om ham: »Vi var glade for ham i Skolen. Han var vistnok en dygtig Lærer. Han var saa god til at lege med os. Det var vi ikke vant til, saa det var jo noget, vi var glade for.«¹⁴⁾

Hans Evne til at lege med Børnene satte Provst Skjerbek i Vester-Hæsinge megen Pris paa. Han kom undertiden med skoleinteresserede Gæster for at vise dem, hvorledes Jørgensen underviste Børnene i ordnede Lege, Sanglege, samt i Gymnastik. Senere hen hjalp hans Datter ham undertiden, naar han underviste i Sanglege, ligesom han undertiden tog sin Hustru og Datter med ind i Skolen for at faa dem til at hjælpe med Undervisningen af de mange Børn i Færdighedsfagene. De underviste ogsaa Skolepigerne i Haandarbejde, som Datteren især var dygtig til¹⁵⁾. En af hans Sønner skriver herom:

»Far havde i mange Aar over 100 Børn i Skolen, og mange kunde næsten ikke Bogstaverne, naar de kom. Saa maatte Far ind og hente Mor fra sit Husvæsen — og det var morsomt at se, hvor glade alle Børnene var, naar Madam Jørgensen viste sig i Døren. Alle Ansigter straaledede hende i Møde — og saa gik Mor ned hos de mindste nyankomne — hun kendte alle ved Navn — og paa sin hjærtevindende Maade lærte hun de kære smaa taknemmelige Børn — og de glemte ikke at takke hende derfor. — Mor var alles Ven, og Far elskede og ærede sin Medhjælper i alle de mange Aar.«¹⁶⁾

Der blev ingen Umage sparet. Sine mangelfulde musikalske Anlæg søgte Jørgensen at bøde paa ved stadige Øvelser og grundig Forberedelse. Hans Søn skriver: »Hver Dag øvede han sig paa Violinen og sang de Sange, han skulde bruge enten i Skolen eller til anden Lejlighed.«¹⁶⁾ Jørgensen underviste livligt. Hans udmærkede Anlæg for Tegning kom ham til Hjælp, naar han skulde gøre noget anskue-

ligt og letfatteligt for Børnene¹²⁾. 13. Juni 1895 skriver han til sin Broder: »Min daglige Gerning har jeg, Gud være takket! megen Glæde af. Uagtet min legemlige Svaghed gik min Foraars-eksamen rigtig godt, det bedste tror jeg nok, den nogensinde har, og Prøven afholdtes endda uden nogen Repetition straks efter Paaske, tidligere end ellers.«¹⁷⁾

Han var i flere Retninger forud for de fleste i sin Tid. Han havde saaledes i sin Skole indrettet en Børnebogsamling. Og han var optaget af at virke for den nordiske Fællesskabstanke, ogsaa i Skolen. I et Brev af 22. Marts 1869 til Literaturhistorikeren C. Rosenberg skriver han:

»Var det ikke muligt, at jeg af den svenske Fortælling: Soldat og Bonde, der i sin Tid fulgte med »Ugebladet«, kunde få nogle [Her er med anden Haand tilføjet: »Send ham 10«] Eksemplarer for en nogenlunde billig Pris. — Det er da min Agt hermed at benytte dem til Læsning i Skolen og sende dem med Børnene hjem. Senere hen vil jeg til den Børnebog-samling, vi have her i Skolen, ligefrem indkøbe svenske Bøger så fuldt som norske og danske. — Det vilde dog vist være heldigt, om Menigmand hos os fik et andet og bedre Begreb om vort Nabo- og Broderfolk end det, han må danne sig derom efter de af vore Dagblade meddelte »Tullbergs« og andre Historier.«¹⁸⁾

At hans Arbejde i Skolen ogsaa blev paaskønnet, ses bl. a. af følgende Uddrag af et Brev, vistnok om hans 50 Aars Fødselsdag, til hans Ven N. Rasmussen Søkilde:

»I Lørdags, min Fødselsdag, havde mit Skoledistrikts Beboere beredt mig en behagelig Overraskelse, idet en Deputation mødte og forærede mig en prægtig Sofa, hvortil de alle, rige og fattige, havde bidraget. Det glædede mig meget, ikke blot for Gavens Skyld, som fordi jeg tør tro, at mit Arbejde her, som jeg ofte nok selv har været utilfreds med, dog ikke har været aldeles forfejlet.

Naar jeg hertil lægger den Beredvillighed, hvormed Sognene i sin Tid gik ind paa at forhøje min Løn, kan jeg ikke istemme den hyppige Klage over Mangel paa Paaskjønnelse, der saa tidt høres fra Lærerne; nej tvertimod.«¹⁹⁾

Ogsaa uden for de egentlige Skoletimer underviste Jørgensen. Han holdt Aftenskole. Han skriver i et Brev til sin Broder: »Jeg har Aftenskole i denne Tid; det er et ganske mor-

somt, og det er et nyttigt Stykke Arbejde«. ¹⁷⁾ Og han havde i flere Aar jævnlig voksne Elever til videregaaende Undervisning, undertiden et Par og undertiden flere Enkelte af dem boede hos ham. Det gjorde saaledes hans Halvbroder, Lars Hansen. Hans Moder var i 1857 blevet gift med Hans Hansen (1810—1863), sammen med hvem hun fremdeles blev boende i det gamle Hjem i Ørbæk. I dette Ægteskab fødtes som eneste Barn Lars Hansen ^{21/11} 1858¹¹⁾. Lars havde gode Evner og fik disse yderligere udviklede under et længere Ophold i Kistrup Skole. Jørgensen forberedte ogsaa flere unge Mænd til Seminariet.

Det var naturligt, at Jørgensen ogsaa drøftede Skolespørgsmaal med sine Nabolærere. I 1870 var han med til at stifte en lille Lærerkreds efter et Lærermøde i Ludvigsmind Skole i Haagerup. Denne lille Lærerkreds, der endnu virker ved Siden af de mere officielle lokale Kredse af »Danmarks Lærereforening« og som Regel har omfattet 12 Lærere paa Egnen, har hvert Fjerdingaar holdt Møde skiftevis i de paagældende Læreres Skoler. Møderne er gerne indledet med 2—3 Undervisningstimer og afsluttet med selskabelig Sammenkomst i Lærerenes Hjem, hvor der ofte er forhandlet om Skolespørgsmaal. Kredsens lille Forhandlingsbog oplyser, at Jørgensen har haft følgende Opgaver med Børnene: »Ord af Jesus«, »Mennesket«, »Historie«, »Hovedregning«, »Tyge Brahe«, »Struensee«, »H. C. Andersen«, »Det 4. Bud«, »Bondestanden — Frederik 4.«, »Træk af Christian 4.s Liv«, »En Psalme«, »Ledings- og Lensvæsenet«, »Religion. — Fremvisning af Gymnastik og Lege« og »Martsdagene 1848«. Han har desuden en Gang indledet en Diskussion om Historie.

En af hans Sønner fortæller: »Tidlig tog han mig med til Skolelærermøderne. — Vi var jo altid gaaende, og naar jeg blev træt, tog Far mig paa Nakken, og saa fortalte han mig om Stjærnerne, Syvstjærnen, Karlsvognen, Vædderen, Tyren og alle de andre, og lærte mig deres Stillinger, saa jeg kunde finde Vej engang efter dem. — Ellers fortalte han mig om Dyrene, om deres forskellige Levevis. — Til sidst faldt jeg i Søvn — og saa var vi hjemme. Botanik var hans kære Beskæftigelse, og jeg lærte den danske Mark og Skovbund at kende paa vore lange Ture . . .« ¹⁶⁾

Dette Træk viser, hvorledes den Lyst til at undervise, der

fra Barndommen havde besjælet ham, fulgte ham og gav sig Udslag ogsaa i det hjemlige Samliv.

Hans Interesse for Skolespørgsmaal gav sig ogsaa literære Udslag. Han var i en Aarrække en flittig Skribent i Skoleblade, navnlig »Nordisk Skoletidende«.

Dette Blad, der fra først af udkom hver fjortende Dag, senere med lidt skiftende Mellemrum, var i 1861 grundlagt med Redaktørerne

S. H. Klavsen.

E. Rye fot.

S. H. Clausen (senere Clavsen og atter senere Klavsen) og J. Lauritsen, Lærere ved Betingingsskolen i Odense, under Navnet »Dansk Skole-Tidende«. Allerede i 1862 blev Navnet forandret til »Nordisk Skole-Tidende« (senere »Nordisk Skoletidende«). Det fortsattes indtil 1869 med S. H. Klavsen som det faste Midtpunkt i Redaktionen, men iøvrigt med skiftende Medudgivere og Medredaktører: P. Bojsen, Gædved; C. A. Thyregod, Ans; S. Jørgensen, Kistrup; L. P. J. Petersen, Middelfart, og Kr. Brasch, Sundby ved København. Jørgensen var med i Bladets Ledelse fra 6.

Okt. 1867 til dets Ophør ved Udgangen af 1869. Bladet afløstes af »For Folkeoplysning« og »Almentidende«. Det sidstnævnte, der var udgivet af »En Forening af Lærere og Næringsdrivende«, men kun udkom et Fjerdingaar, blev udgivet og redigeret af S. Jørgensen og S. H. Klavsen.

Det har uden Tvivl haft ikke ringe Betydning for Jørgensen, at han kom i Forbindelse med J. Lauritsen og S. H. Klavsen. De var begge to ikke alene interesserede Skolemænd, men nærrede ogsaa historiske Interesser, og de var flittige Skribenter. Ved Siden af deres Bladvirksomhed, for Lauritsens Vedkommende gennem en lang Aarrække især ved »Fyens Stiftstidende«, udgav de begge historiske og topografiske Arbejder. De var en halv Snes Aar ældre end Jørgensen og havde ogsaa af den Grund Betingelser for at paavirke ham.

Det var S. H. Klavsén («Literis Mando»), Jørgensen fik mest Forbindelse med. Klavsén var i udpræget Grad historisk Samler, og det er rimeligt, at han i den Henseende har paa- virket Jørgensen, der dog paa dette Felt kom til langt at overgaa ham. Forbindelsen mellem dem blev brat afbrudt, da Klavsén døde i sin bedste Manddomsalder 1873.

Allerede $16\frac{1}{2}$ 1864 træffer vi i »Nordisk Skole-Tidende« Navnet »S. Jørgensen, lærer i Hårslev ved Bogense«. Han op- traadte da som Medunderskriver paa følgende Andragende til Overskoledirektøren:

»Undertegnede tage sig den ærbødige frihed at forespørge Deres Højærværdighed, om det er tilladt folkeskolens lærere ved deres undervisning i Dansk at bruge den såkaldte rask- petersenske retskrivning, og — i benegtende fald — at bede Deres Højærværdighed — såfremt De anerkender denne retskriv- nings fortrin — at bevirke, at hin tilladelse må blive givet skolens lærere.

Med al højagtelse:
[Underskriverne]«

Denne Retskrivning findes i de følgende Aar, mere eller mindre gennemført, i Jørgensens Artikler og efterladte Breve. Senere gik han dog over til den normerede Retskrivning.

I disse Aar skrev Jørgensen en Mængde Anmeldelser og Artikler om Skolespørgsmaal i de nævnte Blade. Han sagde ofte sin Mening uden Omsvøb og i en skarp Form. Han skrev f. Eks. om Friskole- og Friseminarievæsenet, som han var meget kritisk indstillet over for. Han kom her i Polemik med Fredrik Bajer, København, senere især kendt som Freds- sagsforkæmper, Seminarieførstander P. Bojsen, Gedved, o. fl. Han polemiserede mod Pastor Johs. Clausen, Ryslinge, om Eksamen i Almueskolen. Han tog til Orde for Undervis- ning i Havedyrkning og Haandarbejde og for Hverdagsskole- gang, og han skrev om sproglige Emner. Han mødte Tilslut- ning fra visse Sider, Modsigelse fra andre. Vi lærer ham gen- nem alt dette at kende som en uforfærdet Skribent, levende op- taget af Skolens Ve og Vel, og som en Mand, der har sine Meningers Mod.

I Jørgensens første polemiske Indlæg findes der ofte bidende og spydige Bemærkninger til Friskolefolkene blandt Grundtvi- gianerne eller Grundvigerne, som han en Overgang kalder disse med følgende Begrundelse:

»Da vi tykkes, at det ikke er følgerigtigt, at disse »Latinbidere« føre det latinske »ianer« i Enden, kalde vi dem Grundviger eller Grundvigere, ti Navnet skal jo stamme fra en grund Vig i Nordsjælland, Grund t vig er en Sprægfejl af samme Surdej som mundtlig, men Grundtvig og mundtlig hører jo og sammen som Nysen og Prosit!«²⁰⁾

At han dog — navnlig senere — har en hel Del tilovers for denne Retning, fremgaar af følgende Uddrag af Artikler:

»Sagen er, at jeg i virkeligheden har meget tilovers for den grundtvigske retning, at jeg af ganske hjerte elsker meget af det, der er fræmkommen ved Grundtvigs virken, fordi det også synes mig stort og herligt, men jeg er ikke blind tilhænger nok til at hånde det lave og uberegtigede (t. eftd. de grundløse angreb på statsseminarierne), eller det bombastiske, ubetimelige osv. for guld og gemmefrugt; dertil har jeg næmlig for megen virkelig agtelse for det ædle og gode i ovennævnte retning.«²¹⁾

»Selv den nuværende, såkaldte Friskole, fortjener ganske vist at blive betragtet med mildere Øjne. Den er grundtvigiansk! siger man og mener derved at have fordømt den. Ja vist er den tildels — men og kun tildels [Fodnote hertil: »De såkaldte »stærke Jyder« oprettede, hvis jeg ikke husker fejl, de første Friskoler her i Danmark.«] — grundtvigiansk, men er det da noget så særdeles farligt? Jeg er ikke Grundtvigian, og vilde ikke for alt i Verden have noget med »ianeriet« at skaffe. . . . Kunde vi ikke lære en hel Del godt af Grundtvigianerne og var det ikke en Dårlighed ikke at ville gøre det? Hvad der er sandt og godt i den Åndsretning vil dog sejre alligevel og overleve os, om vi end aldrig hade og foragte det nok så meget; hvad der falder ind under »ianeriet« og det forskruede, det kunne vi trøstigt overlade til »Gedebukkene« og »Abekattene«, det skal såvidt ingen Skade gøre.«²²⁾

Han er ingen Ynder af Forsømmelsesmulkering Han skriver herom:

»I denne min Anskuelse af Loven for Skoleforsømmelser har det herværende Forstanderskab meget beredvillig erklæret sig enig med mig og opgivet Mulkeringsvæsenet: »sålænge Skolekommissionen ved Besøg og Eksaminer fandt, at Skolegangen såvel for det heles som for det enkelte Barns Vedkommende var tilfredsstillende.«²³⁾

Han har som Maal at vinde Børnene og vække deres Lyst til Skolearbejdet:

»At det er Læreren et betydeligt Støttested i sin Stræben efter at få fri Skolegang at have Børnene på sin Side, så at Skolen er dem et kært Sted, hvorefter de længes, og ikke et Pinens Sted, ja dette behøver vel ikke engang at anføres.«²⁴⁾

Han har selv gode Minder fra sin Barndoms Skole. I en polemisk Artikel, hvor han trækker Skellet op mellem Stats-skole og Folkeskole, siger han:

»Og til Beroligelse for dem, der have gjort modsat Erfaring, kan jeg trøste dem med, at ikke alle Statsskoler vare slette; min gamle Lærer

forstod trås Piber og Fløjter og andet sådant at gøre Skolen til et for os såre kært Stæd, for mig og måske for mange har dog den lykkeligste Tid i mit Liv været den, jeg tilbragte i en Statsskole.«²⁵⁾

Selv udgaaet fra et fattigt Hjem føler han varmt for de fattige Skolebørn, der er ude at tjene, og taler gentagne Gange deres Sag, f. Eks.;

»... i Reglen fæster Bonden sig sådanne Børn for at de skal gøre Gavn : gå i et Slid og Slæb eller jages fra et Sted til et andet både Søn- og Sögn dag, Skole- og Ikkeskoledag, uden at der er nogen, der viser dem Kærlighed, tvertimod blive de hundsede, spottede, forførte både af Husbonde og Medtjenere — er det Frihed og Ret, mon ikke snarere det kan kaldes Tøjlesløshed, og hvis ikke, hvad er da Tøjlesløshed?«²⁶⁾

Ogsaa »Sinkerne«, »Undermaalerne« har han meget tilovers for. I det hele taget ønsker han at lægge sin Undervisning til Rette efter Barnets Natur og Anlæg:

»Altså: formeget Theori, forlidt Praxis er vor Hovedanke mod de gamle Metoder. Vi kunne sige det samme på en anden Måde: Skaberen af Metoden tog ikke det tilbørlige Hensyn til Børnenes Natur, eller — det var for »Studiebørn«, han udtænkte sin Methode, derfor måtte den naturligvis vise sig utilstrækkelig, når den skulde anvendes på »virkelige Menneskebørn.«²⁷⁾

Han har Øje for Værdien af Leg og legemligt Arbejde i Skolen:

»Undervisningen i Skolestuen måtte højst vare 1 Time ad Gangen og afvegsle med Leg eller Arbejd i det fri. Ved hver Skole måtte være en Forsøgshave, der tilhørte Komune (eller Lærer), og der skulde da af den, der havde Indtægten, svares en liden Daglön til de fattige Børn, hvis Forældre hverken måtte savne Føde eller Klæder til dem. Vort Land egner sig med Hensyn til Jordbund og Klima i fortrinlig Grad for Havedyrkning, navnlig for Frugt- og Humleavl, og Forsøgshaven vilde vist snart virke meget godt. — Når Vejret ikke tillod Arbejd i det fri, kunde Børnene øves i Håndgerning, i hvilken Henseende vi ogsaa ere en hel Del tilbage.«²⁸⁾

Denne og andre Forbedringer i Skolen kan bedre gennemføres, naar Skolegangen udvides:

»For at Folkeskolen skal kunne give en til Tidens Fordringer svaerende Undervisning, er det nødvendigt, at der bliver hver Dags Skolegang fra det 7. til idetmindste det 14. Ar.«²⁹⁾

Skolens Eksaminer ynder han ikke. Han kommer med saa fremsynede Udtalelser som følgende:

»Hvorlænge skal der vedblives med Prøver og Eksamener og Eksamener og Prøver? Hvorlænge skal det fri Folk være umyndig med Hensyn til næsten alt, hvad der angår Skolesagerne? Lad disse Prøver falde bort; Livet skal nok prøve, om Arbejdet er forsvarligt eller ikke. Lad Forældrene føre Tilsynet med Skolen, hvortil de dog have den naturligste Ret.«³⁰⁾

En udpræget Standsfølelse opfylder ham. Den kommer frem i følgende Udtalelse:

»Er Danmarks skolelærere noget sådant pak, der ikke kan stå ene i sin gerning uden at have andre til at stive sig op, der ikke har selvbeherskelse nok til at sætte sig ud over børneskrig og en spinderoks surren, der ser ned på bønderne, logrer for præsten og de store og næppe tror sig værdig til at omgås sådanne storheder; der kun holdes oppe ved håbet om større løn? . . . Som mangeårig læser af skoleblade og som medudgiver af et sådant må jeg vidne, at lærerne, selv de, der nyde mindst løn, ikke fylde skoleblade med veklager over deres lille løn, men at de tit og ofte lægger en påskønnelsesværdig glæde ved og over deres gerning for dagen, at Danmarks lærere ingenlunde er ideforladte og foragtelige folk, men tværtimod det modsatte!«³¹⁾

I 1865 udgav Jørgensen »Kortfattet dansk Sproglære til Brug ved den første Undervisning i Modersmaalet«. Bogen, der kun omfatter 12 smaa Tekstsider, er en systematisk ordnet letfattelig Oversigt. Enkelte af dens Betegnelser, f. Eks. »Omstændighedsordssætninger« (»begynde med de underordnende Bindeord«), er dog noget besværlige.

Frem af hele hans Skolevirke i den hjemlige og i den videre Kreds stiger for os Billedet af en frisk og frejdig Mand, der ihærdigt gaar op i sit Kald og med Ildhu bruger sine rige Evner i Undervisningens og Opdragelsens Tjeneste.

HISTORIKER

Allerede før »Nordisk Skoletidende« gik ind, var »Almentidende« begyndt at udkomme. Dette Blad henvendte sig ogsaa i særlig Grad til Skolefolk, men havde i øvrigt et noget videre Sigte. »Æmner vedkommende Staten, Skolen og Forretningslivet henhøre fortrinsvis til Tidendes Omraade. De ledige Lærerem-beder meddeles straks og fuldstændigt; 12 Sider Føljeton hver Gang til Indbinding«, hedder det i den Anbefaling af Bladet, der findes i »Nordisk Skoletidende«s sidste Nr. Bladet udkom i Begyndelsen 2 Gange, senere 1 Gang ugentlig, men det stand-sede allerede med Nr. 31 ³⁰/₄ 1870. Hovedredaktøren var vel S. H. Klavsen; men Jørgensen var Medredaktør, i hvert Fald fra Januar 1870. »Almentidende« gik op i Chr. J. Horn-ums Ugeblad »Odin«. Det vigtigste af det, der var paabegyndt, men ikke sluttet i »Almentidende«, skulde afsluttes i »Odin«¹⁾.

Endvidere skrev han paa den Tid Smaaartikler, Boganmel-delser og matematiske Opgaver til Klavsens andre Blade, »Nordisk Bogtidende« og »Hugin og Munin«, og til »Skolevirke, Blade for Almindeligt dansk Skolesamfund«. Til den senere som Socialistagitator kendte Povl Geleffs »Dansk Ugeblad« og sammes Avis »Hejmdal« skrev han Bidrag af blandet Art. Da »Hejmdal« senere fra Geleffs, Lucianus Kofods og J. Ol-sens Ledelse overgik til C. Rosenberg og Vilhelm Ras-mussen, kom Jørgensen en Del i Forbindelse med Rosen-berg og fandt i ham en Mand, med hvem han kunde dele Op-fattelse, i hvert Fald i den nordiske Sag, som Jørgensen i disse Aar var varmt optaget af, hvad vi allerede tidligere har haft Lejlighed til at bemærke. Da N. C. Rom 1873 paabegyndte Udgivelsen af »Husvennen«, blev Jørgensen Medarbejder her. Desuden skrev han Artikler til »Dansk Landbotidende« og »Dansk Havetidende« samt til fynske Dagblade.

Det var saaledes en omfattende, ikke blot pædagogisk og skolepolitisk, men mangeartet Skribentvirksomhed, Jørgensen udfoldede i den første halve Snes Aar af Kistruptiden. Hans

Pen løb let og blev flittigt brugt. Hans polemiske Indlæg i Tidens Spørgsmaal vakte, som vi allerede har set, adskillig Opmærksomhed og har uden Tvivl været af Betydning, navnlig i Skolesager.

Det er ikke til at undres over, at han med sit Anlæg for literære Sysler ogsaa forsøgte sig som Novelleforfatter. I »Dansk Ugeblad« fremkom i 1867 hans Fortælling »I Mosegaarden«. Samme Aar udgav han Bogen »Billeder af det fynske Folkeliv« med de to Fortællinger »Pjaltekræmmerens Søn« og »Ved Gadekjæret«, der næste Aar efterfulgtes af et nyt Bind under samme Titel indeholdende »I Mosegaarden«. I »Hejmdal« fremkom i 1869 »Jens Viby (Billede af det fynske Folkeliv)« og »Den forsvundne Soldat«, hvilken sidste paany udgaves paa Jordans Forlag i København 1874, denne Gang sammen med et Par Fortællinger, »Stuerhied« og »Mæli og Ann Kirstin«, af J. Nielsen, Læreren, der senere under Navneskjulet Knud Skytte blev en kendt Forfatter. I »Almentidende« kom som Feuilleton 1869 hans Fortælling »Knud Hanssen og Familie«. I samme Blad fremkom Fortællingen »Landsoldaten« af Göta, som Jørgensen havde oversat fra Svensk.

Jørgensen har i disse Aar vistnok oversat en hel Del svenske Fortællinger til Dansk. I det foran omtalte Brev af ²²/₃ 1869 til C. Rosenberg skriver han:

»Her paa Egnen står det højst mådeligt med den nordiske Sag. Såvidt jeg ved, er jeg det eneste Medlem af »Nordisk Samfund« her i Fåborgs Omegn. — Jeg ved ikke ret, hvorledes jeg bedst skal kunne virke noget for den nordiske Sags Fremme i en noget videre Kreds end i min egen Skole. — Det vilde vist ikke være vanskeligt for mig at få Rådighed idetmindste over Feuilletonen i Fåborg Avis. Synes De, at jeg skal gøre det, og hvis så er, måtte jeg da bede Dem om at gøre mig opmærksom på et eller flere svenske Arbejder, jeg kunde oversætte, og som mulig kunde forberede Jordbunden en lille Smule.«

Da der netop fremkommer en Række Fortællinger af den svenske Forfatterinde Maria Sophia Schwartz i »Faaborg Avis«s Feuilleton fra Midten af 1869, er det sandsynligt, at Jørgensen er Oversætteren, selv om hans Navn ikke nævnes.

Det var altsaa en ikke ringe skønliterær Virksomhed, Jørgensen udfoldede i disse Aar. Dette Forfatterskab er dog nu fuldstændig glemt og kan vel heller ikke siges at være af en

Lødighed, der gør det fortjent til en uafbrudt Levetid. Det er mest fordringsløse Billeder af fynsk Landsbyliv. Men den halve Snes Fortællinger, der foreligger fra Jørgensens Haand, viser dog umiskendelige Evner i novellistisk Retning. Han manglede hverken Virkelighedssans eller stilistisk Evne. Havde han fortsat ad den Bane, kunde han være blevet for Fyn, hvad C. A. Thyregod blev for Jylland og Anton Nielsen for Sjælland.

»Jens Viby«, for at tage en af dem i Flæng, er en ukunstlet, lidt bredt anlagt Fortælling om to unge, der, fra de var Dreng og Pige, fattede Godhed for hinanden og siden blev forlovede. Pigen, Marie, svigter imidlertid Jens for at blive gift med en velstaaende Enestesøn i den Gaard, hvor hun er kommet i Tjeneste. Det gaar baade hende og hendes Mand ilde. Hun ender i Fattighuset, som hendes Liv begyndte i et saadant. Jens tager sig af deres Datter, der ogsaa hedder Marie. Han bliver en velhavende og godgørende Kræmmer, og den lille Marie bliver ham til Velsignelse paa hans gamle Dage. Interessant er Omtalen af en Skik, der »for 20—30 Aar siden var almindelig«, og som er indflettet i Fortællingen: Natten før Maries Bryllup anbringer nogle Spøgefugle oppe paa Rygningen af den Gaard, hvor Jens tjener, »den i saa Tilfælde uundgaaelige Kurv med dens Tilhør: Teglstenen, som den uheldige Kjæreste skulde have at tørre sine Øjne med, og Flaskeskaarene, der skulde glimre og derved vække Folks Opmærksomhed.«

I Forbindelse med dette kan det omtales, at der hist og her findes adskilligt af Interesse for Folkelivs- og Folkemaalsforskere, i »Jens Viby« saaledes Udtryk som »et stort Tallerken«²⁾, »at gaa og ligge og djævles med andre Børn fra Morgen til Aften«³⁾. I det hele taget er der over disse Noveller en fynsk Sprog-tone, der er i god Samklang med Tid og Sted for Handlingen i dem. Dette gælder saaledes »Knud Hanssen og Familie«, der indledes med en livlig Skildring af et Kildemarked i Frørup, og i endnu højere Grad »I Mosegaarden«, der sammen med de to andre »Billeder af det fyenske Folkeliv« hører til Jørgensens bedste novellistiske Arbejder og navnlig udmærker sig ved en rørende Skildring af en kærligt overbærende og opfrende Hustru.

Der findes i Fortællingerne mange Træk, der aabenbart er selvoplevede. Ved Skildringen af »Pjaltekræmmerens Søn«, der

vokser op i Elendighed og Fattigdom, synes Forfatteren i nogen Maade at have tænkt paa sin egen Skæbne. I »Ved Gadekjæret« ledes Tanken straks hen paa Mette Højens i Ørbæk ved den nænsomme Skildring af den ulykkelige ugifte Moder, og mange Træk fra hendes Drengs Skolegang, ikke mindst det smukt skildrede Forhold til den rige Gaardmands lille Pige, der senere bliver hans Hustru, bringer uvilkaarligt den lille Søren Jørgensens Skolegang i den gamle Skole ved Ørbæk Kirkegaard i Erindring.

Som et interessant Folkelivsbillede maa Skildringen af Kartegildet i »Ved Gadekjæret« med det indflettede Sagn fremhæves.

Der findes dog ogsaa i disse tidlige Arbejder fra Jørgensens Haand Fingerpeg mod hans egentlige Indsats som Forfatter: hans historiske Arbejder. I »Pjaltekræmmerens Søn« ser vi, at han har beskæftiget sig med den Skoles Historie, hvori han har faaet sit Virke. Han har i novellistisk Form fortalt dens Tilblivelseshistorie og dens første Lærers, C. N. Kippers, lykkelige Entre i Skolen. Kistrups og Kippers Navne er ikke brugt; men det hele er let gennemskueligt og efter stedlig Tradition virkelighedstro nok. Det paagældende Afsnit gengives her, bl. a. for at give en Prøve paa Jørgensens Stil i disse nu forglemte første stilistiske Forsøg:

»I det vestlige Fyn tjente Seminarist K.... Han havde længe søgt Embede, søgt og atter søgt i det uendelige og lige meget havde det hjulpet ham; mangfoldige vare de Bøger Skrivepapir, han havde fordærvet ved at overmale dem med Ansøgninger, mangfoldige vare de Støvlesåler, han havde slidt på sine Vandringer op og ned ad Nådens Trapper — og forgæves havde det altsammen været. Sagen var, at det var gået ham yderst uheldigt ved hans Eksamen; hvis man kunde tro den Kundskabsmålestok, han havde bragt med sig i Lommen fra Seminariet, skulde man næsten antage, at han havde været betydelig klogere, før han begyndte at læse, end efter; eller den Smule sund Menneskeforstand, han muligens en Gang havde bragt med ind paa Seminariet, var gået med under Opholdet dersteds. — Dog, jeg skal ikke trætte Læseren med flere Hypoteser angående Hr. K....s Duelighedsvidnesbyrd, det han i mine Tanker havde handlet klogere i at forvandle til Fidibusser, såsnart det var faldet ham i Hænderne, end at ulejlige et uendeligt Antal »Højvelbårenheder« dermed.

En skikkelig Fyr var Manden forøvrigt, og hvo der ikke kjendte den Omstændighed, at hans Kundskabstermometer stod på Frysepunktet, kunde endog fristes til at antage, at han slet ikke endda var så helt udygtig som Lærer — men hvad kunde det nytte i en Tid, hvor Eksamen gik for at være aldeles ufejlbar. Da fandt den gode K.... på noget, der slet ikke var så galt for en Mand med hans Udsigter. Læse-

ren tror vel nu, at han tog sin ulykkelige Eksamen om igen — nej, det var noget meget bedre, ti det var vel ikke usandsynligt, at Resultatet nu vilde være blevet et lignende, nej: Han forlovede sig. Smil ikke deraf, kære Læser, det var med Stuepigen hos en »højvelbåren« Mand og i den Tid, da »Højvelbårenhederne« kaldte til Skoleembederne.

Stuepigen havde tjent hos sit Herskab i mange År, og hvad der var mere og bedre, hun havde været tro som Guld i sin Tjeneste og var derfor meget afholdt af Herskabet, der gerne ønskede at kunne gøre noget for hende, d. v. s. at kunne skaffe hendes K. . . . et Levebrød. Den »højvelbårne« Herremand havde ikke så få af den Slags på sine mange Godser, men det værste var, at det kun var halvgamle Mænd, der sad i Embederne, og dengang vare Skolemestrene anderledes sejlivede end nu, så det var ikke noget vanskeligere Regnestykke, end at selv Stuepigen kunde finde ud deraf, at hvis alle Degnene fik det Indfald at ville leve ligeså længe, som de plejede, så fik hun og hendes K. . . . Lov til at vente en Snes År.

Man vil derfor let kunne forstå, af hvilken Grund Hans Hansens Klage til Sogneforstanderskabet over den lange Skolevej faldt i god Jord hos Herremanden, der i den Tid var »født« Skolepatron. Han vilde upåtvivlelig ellers have modtaget Klagen med den Foragt, et sådant revolutionært Forsøg utvivlsomt havde fortjent; men han og den nådige Frue fandt nu her en Udvej til at sørge for Karen — så hed Stuepigen — og hendes Kæreste, og derfor fandt Herremanden ikke blot, at Hans Hansens Klage var velbegrundet, men og at det var aldeles nødvendigt, at der snarest muligt blev opført en ny Skole for Udflytternes Börn. Det faldt slet ikke Sogneforstanderskabets øvrige Medlemmer så let at indse Nødvendigheden heraf, for det vilde jo koste Skillinger, men da Herremanden forærede Kommunen Skolelodden og Tømmer og Sten til Opførelse af den ny Skolebygning, da Hans Hansen tilbød at forrette den forefaldende Kørsel, og da endelig et Nabosogn tilbød at ville udrede Halvdelen af Lønningen imod, at dets Udflyttere også måtte benytte Skolen, begyndte det lidt efter lidt at fræmlyse for Forstanderskabet, at det dog var rimeligt at tage en Smule Hensyn til Ret og Billighed. — Lønningen, der blev henlagt til det ny Embede, blev da naturligvis også sådan, at det var en lille Umulighed at leve deraf. — Hvem der blev den lykkelige ved at erholde dette Levebrød, behøve vi ikke at fortælle, ligesålidt som at K. . . . og hans (vi havde nær sagt Herremandens) Kæreste nu inderlig glædede sig over at have »fået noget for sig selv«. Således kom K. Skole til Verden.«⁴⁾

»Den forsvundne Soldat« er en historisk Fortælling fra Svenskekrigens Tid. De vigtigste af de Scener, Jørgensen her har behandlet i fri Form, hviler paa fuld historisk Virkelighed og findes kortelig gengivet under historisk Form i hans senere lille Bog om Faaborg.

I »Hærføreren Peder Findsøn, Danmarks Riges Marsk« er Handlingens Begyndelse henlagt til Arreskov og Omegn 1260.

Beskrivelsen af Slottet og dets Omgivelser vidner om Forfatterens Stedkendskab.

Et Par af Bidragene fra disse første Kistrupaar gaar endnu mere i rent historisk Retning, saaledes »Præstemordet, fortalt efter Aktstykker«⁶⁾, der er en novellistisk Behandling af det sørgeligt bekendte Mord i Kerteminde 1731, da Student Mørch dræbte Pastor Hornemann, der var blevet gift med hans Kæreste, Præstedatteren Anna Helene Hvid fra Brønderup.

I et Brev⁶⁾ fra denne Periode til Niels Rasmussen Sø-

N. R. Søkilde i 30 Aars Alderen.

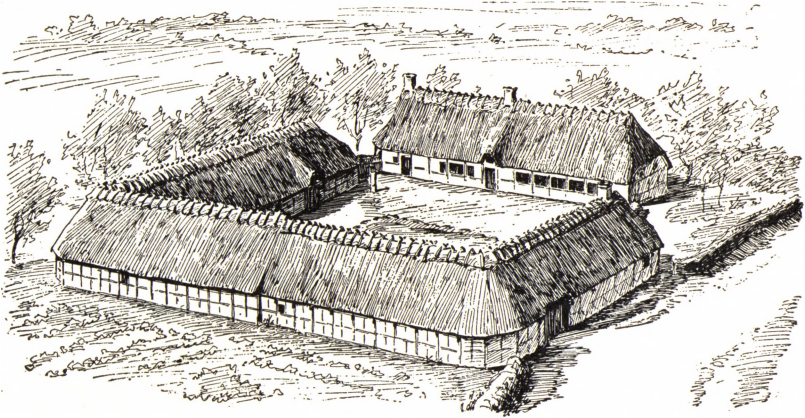
kilde, der ogsaa i disse Aar syslede noget med historiske Fortællinger, findes nogle Linier, der giver Jørgensens Syn paa den Tids folkelige Forfattere. Rasmussen Søkilde havde sendt Jørgensen Manuskriptet til en Fortælling, »Mosemanden og hans Sønner«, til Gennemsyn, og Jørgensen sendte det tilbage med nogle kritiske Bemærkninger, hvori han anker over Mangel paa Virkelighedssans hos Forfattere som Anton Nielsen og Thyregod og især anbefaler sin Ven at læse Walter Scott for i hans Skole at danne sig til historisk Romanforfatter.

Niels Rasmussen Søkilde var Gaardmand. Hans Gaard, Søkilde, laa i Fløninge ved den østlige Bred af Fløninge eller Arreskov Sø. Han var omtrent jævnaldrende med Jørgensen, kun et Aar ældre. Han havde lige fra sin tidligste Ungdom haft stærke literære Interesser, der først gav sig Udslag i poetiske, senere i novellistiske Forsøg, men ret hurtigt samlede sig om faglige Emner: Landbrug, Frugtavl, Husflid og især Lokalhistorie. Han blev i særlig Grad Trolleborgegnens Historiker.

Der var kun en halv Mils Vej fra Kistrup Skole til Søkilde, og de to Mænd, der havde stærke Interesser fælles, fandt hurtigt hinanden i Samarbejde og Venskab, der varede Livet ud. Søkilde var, da Jørgensen lærte Gaarden og dens Ejer at

kende, en gammel hyggelig Gaard, der som tidligere Præstegaard i det indtil Reformationen bestaaende Fleninge Sogn nok i sig selv kunde virke tiltrækkende paa en Mand, der som Jørgensen havde historisk og endnu lidt romantisk Indstilling.

Der findes dog ogsaa blandt Jørgensens Produktion fra hans første Kistrup-tid Artikler af rent historisk Art, saaledes

Gaarden Søkilde o. 1870.

Tegning af Carl Jensen efter N. Rasmussen Søkilde. Fra R. Mejborg: Gamle danske Hjem.

»Det danske folk i menneskealderen 1536—60«⁷⁾, »Samfundsforholdene for 100 Aar siden«⁸⁾ og »Et Par Kapitler af Danmarks indre Historie«⁹⁾.

Et af de første Arbejder af rent historisk Art stammer maaske endda helt fra hans Haarslevtid 1863—64, nemlig »Fra Kjøbstadlivet i ældre Tid«, der paa Grundlag af Raadhusbøger og Tingbøger meddeler interessante Skildringer af Livet i Bogense omkring Midten af 1600erne. Denne Afhandling sendte han til Redaktionen af »Bogense Avis«, som dog ikke synes at have benyttet den. Han lod den da i 1888 fremkomme i »Hjemmet«, et lille Tidsskrift, som hans Ven og Seminariekammerat Fr. Oehlerich udgav i det første Kvartal af 1888. Efter mange Aars Forløb blev Manuskriptet fremdraget i »Bogense Avis«s Arkiv og overladt til Skriftudvalget i »Historisk Samfund for Odense og Assens Amter«, der udgav det i dette Samfunds Aarbog for 1915 under Titelen »Bogense i gamle Dage« uden at vide, at det tidligere havde været trykt. Skriftudvalget meddeler, at Afhandlingen er skrevet »for ca. 50 Aar siden«, altsaa o. 1865.

Denne Oplysnings Rigtighed forudsat kan Æren for at have bragt Jørgensen ind paa historiske Studier ikke tilkomme N. Rasmussen Søskilde, saaledes som det andetsteds ¹⁰⁾ er fremstillet. Jørgensen havde jo ogsaa flere Aars literær Produktion bag sig, før Rasmussen Søskilde udgav sit første Arbejde. Sandheden er uden Tvivl den, at de to Mænd hver for sig, før de traf hinanden, havde næret historiske Interesser og drevet Studier i den Retning. Nu førte fælles Interesser, ogsaa i andre Retninger, f. Eks. for Havebrug og Frugtavl, dem sammen, da de i 1864 blev ret nære Naboer, og Samarbejdet i historisk Retning knyttede dem i Aarenes Løb endnu nøjere sammen.

Dette falder ogsaa sammen med den Opfattelse, Jørgensens ældste Søn, Sophus, nærer. Han har herom fortalt: »Niels Rasmussen Søskilde fik meget at gøre med Fader. Det var i Begyndelsen mest for Frugtavlens Skyld. Saa fortalte han Fader, at han vilde arbejde med Trolleborgegnens Historie. »Det kan jeg vist hjælpe dig med,« sagde Fader. Fader hjalp ham, naar der var noget, han ikke kunde finde ud af. Det var ikke Rasmussen Søskilde, der satte Fader i Gang med hans historiske Forskninger, snarere omvendt.« ¹¹⁾

Hvad der hidtil er omtalt af Jørgensens Forfatterskab, kan egentlig betragtes som forberedende Øvelser. Først i 1870erne tog Jørgensen større Opgaver op, og i de følgende 25 Aar fremkom fra hans Haand den anselige Række historiske Afhandlinger, der vil bevare hans Navn blandt Fyns og den danske Lærerstands bedste Historikere.

»Fyens Stifts literære Selskab« havde siden 1815 udøvet en saare fortjenstfuld Virksomhed. Jørgensen har antagelig været flittig Læser af dets Tidsskrift. Det Emne, han selv har gengivet i en fri Bearbejdelse i »Præstemordet«, havde et Par Gange været behandlet i Tidsskriftet ¹²⁾, saa det er muligt, han her har faaet Idéen til sit Arbejde, selv om han bygger sin Bearbejdelse paa Aktstykker.

Jørgensen blev optaget som Medlem af dette Selskab, der havde en adskilligt mere eksklusiv Karakter end vore Amters nuværende historiske Samfund, paa Selskabets Møde i Decbr. 1869. Han var indmeldt af Lærer S. H. Klavsen ¹³⁾.

Selskabets Formand var Biskop C. T. Engelstoft i Odense. Han var en fint skolet Historiker, der ledede Selskabet værdigt og dygtigt. Hans lødige historiske Afhandlinger hørte i enhver

Henseende til de bedste i Selskabets Tidsskrift. Han var i den Grad den drivende Kraft i Selskabet, at dette maatte opløses kort efter hans Død i 1889. Jørgensen kom i ret nært Forhold til ham, brevvekslede med ham og besøgte ham, naar han kom til Odense. At dette har været af stor Betydning for Jørgensens Udvikling som Historiker, er hævet over enhver Tvivl.

Han blev hurtigt Medarbejder ved Selskabets Tidsskrift, »Samlinger til Fyens Historie og Topographie« (»Fynske Samlinger«). Hans første Bidrag her er »Historisk-topographiske Efterretninger om Ørbek Sogn«, der udkom i Tidsskriftets 6. Bd. 1873.

Denne Afhandling bestaar hovedsagelig af en topografisk Oversigt over Sognet, en mere indgaaende Beskrivelse af Ørbækklundes Historie, en Kirkebeskrivelse og en Omtale af de forskellige Præster siden Reformationen. Den gamle Skole med dens Fundats af 1646 omtales; men der nævnes, underligt nok, ingen Skoleholdere. Der er jævnlig indflettet »Stedsagn«, oftest dog i en kortfattet og literær Form. At gengive Sagnene med

C. T. Engelstoft.

de gamle Ørbækfolks Fortællemaade, har han ikke bestræbt sig for. Han har ret grundigt udnyttet Ørbækklundes Arkiv og den trykte Literatur om sit Emne. — Det maa her tilføjes, at Museumsinspektør Kai C. Uldall har foretaget ret indgaaende Undersøgelser over Egnens Topografi og Historie, navnlig hvad Ørbækklunde angaar. Hans Optegnelse derom, »Ruiner og Voldsteder i Ørbækegnen i Fyen«, dateret $\frac{6}{5}$ 1914, der beror i Nationalmuseets 2. Afdeling, imødegaar paa flere Punkter Jørgensens Afhandling, som i nogen Grad bærer Præg af at høre til hans første Arbejder i saa Henseende.

Det har vel været Jørgensen en Ære og en Glæde at faa Arbejdet om sit Fødesogn frem i dette Tidsskrift, der tidligere — paa en enkelt Undtagelse nær, nemlig hans Medredaktør af »Nordisk Skoletidende«, Lærer J. Lauritsen, Odense —

havde været forbeholdt akademisk uddannede Skribenter. — Afhandlingen blev paa Foranledning af Jørgensens Slægtning And. Andersen, Aasgaard i Ørbæk, optrykt som Feuilleton i »Nyborg Avis« i 1913 og derefter udgivet som Særtryk.

Senere fik Jørgensen en hel Række Afhandlinger frem i dette Tidsskrift. I 1879 (8. Bind) udkom den næste: »Lehnsmanden Eske Bille paa Hagenskov og Herredsfogden Hans Andersen i Bukkerup«. Emnet her, Striden mellem den pligttopfyldende, myndige Lensmand og Herredsfogden, den haarde, stridbare Bukkerupbonde, der kostede den sidste Døden i Galgen og den første en pinlig Anklage for Justitsmord, har ikke lidet tilfælles med det Emne, Rasmussen Søkilde samtidig arbejdede med: »Kaj Lykkes Fald«. Det er ikke underligt, at de to Aandsfrænder udvekslede Tanker om deres Arbejder, om Titel og lignende¹⁴).

Jørgensen havde, før Rasmussen Søkilde's Arbejde fremkom, selv skrevet om en af Hovedpersonerne, Ridefoged Peter Børting, i Artikelrækken »Tidsbilleder fra det 17de Aarhundrede« til »Fyens Stiftstidende«. Han skrev i den Anledning til Rasmussen Søkilde:

»Jeg har været i 2 Sind, om jeg ikke skulde tilbagekræve P. Byrting, da Du nu vil meddele Dit gennem Tidsskriftet, men det er dog vist ganske rigtigt at lade Stiftstidende faa ham, da mit Arbejde helt og holdent bliver forskjelligt fra Dit og kun tjener til at fremhæve Dit Arbejde og vække Folks Opmærksomhed for Sagen og Begjærlighed efter at se mere derom. Det var af Vigtighed at faa at vide, om jeg har Ret, at han har været Kjøbmand, medens han var Ridefoged.«¹⁵)

Med Afhandlingen om Eske Bille er Jørgensen inde paa det Felt, der skulde blive hans egentlige: Tingbøgerne. Denne Kilde har han dog suppleret med mange andre samtidige Dokumenter. Under Indsamlingen af Materialet fra de københavnske Kilder havde han faaet Bistand fra Arkivassistent Fr. Krarup, som han i de følgende Aar kom til at staa i livligt Samarbejde med. Selv besøgte han Hovedstadens Arkiver, naar han havde Lejlighed dertil. I Geheimearkivets Fortegnelse over »Landsmænd, som personlig have erholdt Meddelelser i Archiv-Contoirtet« i 1874, nævnes »Skolelærer S. Jørgensen af Kistrup, for hvem det den 25. August blev tilladt at meddele ham Efterretninger vedkommende Fyens Historie og Topographie«. Derefter har han igen besøgt Arkivet 1881.¹⁶)

Hans følgende Afhandling i »Fynske Samlinger«, »Langelands

Vilkaar i Svenskekrigen 1657—60«, hviler næsten udelukkende paa Studier i Øens Tingbøger, hvis Tingsvidner paa fængslende Maade ved et Slags Mosaikarbejde er sammenføjet til en fremadskridende, kronologisk ordnet Fremstilling af Øens Genvordigheder under den ulykkelige Krig.

Ogsaa til hans næste Afhandling i »Fynske Samlinger«, »Den fynske Bondestand i Tiden fra 1600—1657«, afgiver Tingbøgerne det væsentligste Stof. Han fremsætter her den Opfattelse, at Jordfællesskabet mellem Hovedgaardene og Landsbyerne blev hævet omkring Aar 1600, hvorved Bylavet eller Bygildet kunde blive saa godt som eneraadigt over Dyrkningen af Bygrundene og i andre kommunale Forhold.

Det er i det hele taget interessant at se, hvilken Udvikling Jørgensen i disse Aar gennemgaar som historisk Forsker. Han behersker i stedse højere Grad sit Emne og kommer til at indtage Pladsen blandt det højststaaende Tidsskrifts bedste Forfattere.

9. Bind indeholder fra Jørgensens Haand dog kun et mindre Arbejde: »Om Nørregaard i Søllinge, Allesvraa i Indslev og Løgtved i Stenstrup Sogn«, der giver gode Bidrag til de tre Gaardes Historie, ogsaa hentede fra Tingbøgerne.

I sit sidste Bidrag til »Fynske Samlinger« uddyber Jørgensen sit første Bidrag i Tidsskriftet, idet han fra utrykte Kilder fremlægger nyt Stof til de Adelslægters Historie, der er knyttet til Ørbæklunde. Allerede i 1883 tænkte han paa dette Arbejde. I et Brev til Rasmussen Søkilde, hvor han meddeler denne en Række Oplysninger om Ørbæk og Ørbæklunde, skriver han: »Jeg dvæler saa vidtløftigt herved, fordi jeg vel sagtens en Gang kommer til at skrive et Tillæg til min Ørbek Sognehistorie, hvor disse og flere andre Forhold naturligvis ville blive belyste. Jeg vilde da nødigt komme til at kritisere Dine Meddelelser.«¹⁷⁾

Det kan i denne Forbindelse tilføjes, at Jørgensens Uddrag

C. N. Overgaard fot.
S. Jørgensen i 40 Aars Alderen.

fra Provinsens Arkiver angaaende større fynske Gaardes Ejer­rækker senere fik Værdi for et Arbejde, hvis første Del fremkom i »Fynske Samlinger«. Rasmussen Søkilde udgav i dette Tidsskrifts sidste Hæfte »Uddrag af Fyenbo Landstings ældste Skjøde- og Pantebøger«. Det lykkedes ham senere at faa det i Tidsskriftet udgivne, der var naaet frem til Udgangen af 1663, udgivet som selvstændigt Arbejde og videreført for det følgende Par Aarhundreder. Til dette Arbejde overlod Jørgensen ham til fri Afbenyttelse sine Uddrag fra Provinsarkiverne, ordnede for de enkelte Gaarde i Fyn, hvilket muliggjorde Arbejdets Videreførelse for de sidste 124 Aar indtil 1805. Det er et smukt Træk blandt mange andre, der viser, hvor beredvillig Jørgensen var til at stille sit rige indsamlede Materiale til Raadighed for andre historiske Forfattere. Han stod Rasmussen Søkilde bi med Raad og Daad under hans Arbejde med Bogen. Efter Jørgensens »Formening burde Rigens Dombog have været benyttet paa enkelte Punkter for at have vist Læserne, hvilke nye Synsvidder der aabne sig her igjennem til Forstaaelse af Tiden.« Han rettede Fejl, hvor de var ham »aldeles klare«, og raadede f. Eks. til at underkaste Navnene »streng Prøvelse«. ¹⁵⁾

Af Jørgensens Brevveksling med det literære Selskabs For­mand, Biskop Engelstoft ¹⁸⁾, fremgaar det, at Jørgensen havde tilbudt at holde Foredrag om Nyborg Lens Historie i Svenskekrigens Tid ved et Møde i Selskabet i 1875. Foredraget er antagelig ogsaa blevet holdt. Han havde allerede ved Sel­skabets Møde ^{23/3} 1871 forelæst sine historisk-topografiske Efter­retninger om Ørbæk Sogn.

Det var med Beklagelse, Jørgensen maatte se »Fyens Stifts literære Selskab« indstille sin Virksomhed 1890, »ikke fordi de materielle Midler til dets fortsatte Bestaaen mangle (de have aldrig været rigeligere til Stede), men af Mangel paa litterære Kræfter inden Stiftet« ¹⁹⁾. Han var dengang saa optaget af andet Arbejde, at han ikke kunde lægge sig i Selen for at rejse en Bevægelse for at føre det gamle traditionsrige Selskab over de Skær, det var ved at strande paa. Han tænkte senere paa at samle Kræf­terne om en Nydannelse. Han skrev til Rasmussen Søkilde ^{22/9} 1892 foranlediget af Povl Bjerges Udgivelse af »Aar­bog for dansk Kulturhistorie«: »Den kulturhistoriske Aar­bog smager mig ikke rigtig. Jeg kunde have Lyst at tale med Dig om den og om en Plan til at begynde eller lad os sige starte et fynsk

topografisk Selskab. — Det er dog en Skandale, at det gik som det gik; men jeg kunde den Gang ikke gøre andet end tie dertil, saa indviklet som jeg var i Sogneraads og andre Sager.

Det var maaske heldigst at vente, til Wad kommer til Archivet i Odense og faa ham med; men Planen bør dog vist forberedes, og det var vel ikke saa ilde at søge at stemme Folk derfor gennem Aviserne.«²⁰⁾

Denne Plan blev desværre ikke virkeliggjort.

Det kan i denne Forbindelse tilføjes, at da der i 1898 arbejdedes for Oprettelse af et historisk-topografisk Selskab for Østifterne, var Jørgensen interesseret heri. Han bad i et Brev til Lensgreve P. Bille-Brahe-Selby, Hvedholm, $\frac{4}{3}$ 1898 denne om at skænke Sagen sin Opmærksomhed.²⁶⁾ $\frac{7}{3}$ s. A. takker han Lensgreven for Indmeldelse som Medlem af Østifternes historisk-topografiske Selskab.²⁶⁾

Jørgensens eneste Arbejde af rent historisk Art, der blev udgivet særskilt, udkom i Faaborg 1877. Det var den lille Bog »Efterretninger om Faaborg Kjøbstad, uddragne af Byens og andre fyenske Archiver«. Den er som næsten alt, hvad der foreligger fra hans Haand, en velskreven og fast opbygget historisk Skildring, der fremlægger et righoldigt tidligere ukendt Materiale til Belysning af Emnet. $\frac{31}{3}$ 1875 skriver han, stærkt optaget af sit Forehavende, til Rasmussen Søkilde:

»Jeg har bestormet Byfogedkontoret i Faaborg og faaet Oplysning om Archivforholdene. Schrøder har i Grunden ingen Ting benyttet. Der er rigt Stof, men i chaotisk Tilstand.«²⁰⁾

Senere opdager han, at Materialet dog er stærkt begrænset, dels fordi noget tidligere er udgivet, og dels paa Grund af skødesløs Behandling eller forsættelig Ødelæggelse af Kilderne. Han beklager i Forordet Kildernes Fattigdom. Mange Regnskaber er aldrig blevet ført. Naar en Tingbog er blevet udskrevet, har man revet alle de skrevne Blade ud og indhæftet nye i det gamle Pergamentsbind. Naar en lang Rettergang endelig er sluttet med et Forlig, har man fejret Freden ved at opbrænde Sagens Akter. Alligevel er det lykkedes Jørgensen paa den lille Bogs Sider at fremlægge saa meget reddet Materiale, at Bogen i vore Dage er lige saa søgt som sjælden. Den hører nu til de dyreste topografiske Bøger. Et Eksempplar er næppe til at opdrive, og kommer der et frem i Antikvarboghandelen, er det oppe i en Pris paa over 30 Kr., en sjælden høj Pris paa en Bog af den Størrelse og Alder.

Det næste Arbejde, der udkom i Bogform, blev skrevet og udgivet i Samarbejde med Rasmussen Søkilde. Bogen udkom i 1881 under Titelen »Hillerslev og Østerhæsinge Sogne med Arreskov og Gjelskov i ældre og nyere Tid«. Rasmussen Søkilde har her behandlet Hillerslev Sogn og Gelskov, hvorimod Jørgensen har skrevet om sit eget Sogn, Østerhæsinge, og Arreskov. Medens han her gaar let hen over flere Emner, f. Eks. Skole og Lærere, behandler han Arreskov og dens Ejerrække ret indgaaende. Han har hentet adskilligt Stof frem fra Arkiver, først og fremmest paa selve Gaarden, men ogsaa fra Lykkesholm, hvis Arkiv han netop i den Tid med andet Formaal har gennempløjet. Tingbøgerne, som han jo var særlig fortrolig med, har ogsaa ydet ham en Del Stof til dette Arbejde.

Fra først af var Planen nu ellers helt anderledes. Bogen skulde kun have omfattet Hillerslev Sogn, og om Stoffets Deling erfarer vi noget af et Brev af $\frac{10}{5}$ 1875 fra Jørgensen til Rasmussen Søkilde, hvori det hedder:

»Gjældskov og Nybøllegaard og Degnehistorien skal jeg tage paa min Samvittighed, saavel som Thinget, men Byernes almindelige Historie ønskede jeg nok, Du behandlede, den er jeg bange for, jeg ikke kan gjøre noget ved.«²⁰⁾

De bevarede Breve fra Jørgensen giver Indblik i det smukke Samarbejde, der førte til, at Bogen i sin endelige Form kom til at omfatte begge Sogne.

Ogsaa til »Kirkehistoriske Samlinger« fandt Jørgensens Bidrag Vej. I 1876 fremkom her i 3. Rækkes 1. Bind hans lille Artikel »Fra det pietistiske Røre paa Christian VI.s Tid«. I det følgende Bind fremkom hans to lidt større »Bidrag til fyensk Kirkehistorie« og »Bidrag til fyensk Præstehistorie«, der hver især bestod af lo smaa Stykker, og i 4. Rækkes 1. Bind »Et Bidrag til Mag. Morten Casper Wolfburgs Historie«.

Selv i det ansete »Historisk Tidsskrift« fik Jørgensen et Arbejde optaget: »Bidrag til Bedømmelsen af den fynske Landbostands Vilkaar før, under og efter Svenskekrigen 1657—60, forsaavidt Nyborg Lehn angaar«, Tidsskriftets 4. Rækkes 5. Bd., 1875—77, et Arbejde, der som det tidligere om samme Emne for Langelands Vedkommende er bygget paa Tingbogsstudier. Svenskekrigens Historie, for saa vidt Fyn angaar, var han efterhaanden kommet godt ind i. I et Brev til Rasmussen Søkilde skriver han nogle Aar senere ($\frac{18}{2}$ 1883):

»Véd Du, hvad der forresten er min Overbevisning angaaende Svenskekrigen? Den Skade, den gjorde, var ikke saa stor, som den synes efter den følgende Elendighed; men hvad der gjorde den saa stor, var, at der i de følgende Aar intet blev gjort for at læge den. Da kom de trykkende Afgifter, da Bonden maatte betale Told af hver Bid Brød, han puttede i sin Mund, betale Told, naar han giftede sig, naar han skulde i Jorden etc. Hertil kom den ny Hartkornsskat, Godsernes Overgang i nye Hænder o. s. v. — Jeg er glad ved, at jeg i min Afhandling om Svenskekrigen har udtalt mig med saa stort Maadehold og paavist ved Exempler, at Indberetninger og Thingsvidner maatte behandles med Forsigtighed.«²⁰⁾

Jørgensen havde den Glæde fra Professor E. Holm at modtage et Brev, der, efter hvad han skriver til Rasmussen Søkilde¹⁵⁾ godtgjorde, at hans Afhandling om Svenskekrigen »var den første Spire til den nye mere humane Betragtning over den gamle danske Adels Forhold.«

Samme Bind af »Historisk Tidsskrift« rummer ogsaa en Mængde andre Oplysninger, der er tilvejebragt af Jørgensen, nemlig en Række biografiske og genealogiske Enkeltheder, især om Adelsslægten Brockenhuus. De er udnyttede i Biskop Engelstofts Afhandling i Tidsskriftet (4. Rækkes 4. og 5. Bd.): »Den gamle danske Adelsslægt Brockenhuus«. I Rigsarkivet findes en Række Breve til Biskoppen fra Jørgensen, hvori denne gentagne Gange meddeler nye Enkeltoplysninger til Biskoppens Afhandling.

Da »Personalhistorisk Tidsskrift« startedes i 1880, blev Jørgensen straks flittig Medarbejder her. Allerede i 1. Bind finder vi en Afhandling af ham: »En fyensk Godsejer efter Enevældens Indførelse. Bidrag til Assessor Hans Knudsens Livshistorie«. I 2. Bd. fremkom hele tre Afhandlinger af Jørgensen: »Kapitajn Claus v. Rønnow til Holmdrupgaard«, »Familien v. Møinichens Slægtebog« og »Om den yngre Adelsslægt Rønnow (o: Rønne)«. Den omfangsrigeste af disse, »Familien v. Møinichens Slægtebog«, gengiver det væsentligste af et Haandskrift, der tilhørte og beroede hos Hofjægermester P. S. Lindgaard, Lykkesholm, med hvem Jørgensen i disse Aar stod i ret nøje Samarbejde angaaende Slægtens og Lykkesholms Historie, hvorom ca. 30 bevarede Breve fra Jørgensen til Hofjægermester P. S. Lindgaard bærer tydeligt Vidnesbyrd²¹⁾. Om Arbejdet med Slægtebogen

skrev Jørgensen ^{26/3} 1881: »... det har i Sandhed skaffet mig mange glade Timer, for hvilke jeg meget takker Dem.« I samme Brev skriver han, aabenbart med et Sideblik til sin egen Afstamning: »De kan sagtens være glad, der tilhører 3 saa betydelige Slægter som Møinichen, Lassen og Lindegaard.«²¹⁾ — Af Jørgensens senere Afhandlinger fremkom i »Personalhistorisk Tidsskrift« »Mads Frandsen Illum og hans Hus« (4. Bd.).

Som foran berørt startede Jørgensens Ven og Klassekammerat fra Seminarietiden Fr. Oehlerich, der dengang drev en Kost- og Realskole i Nærum i Nordsjælland, i 1888 et lille Blad under Navnet »Hjemmet«. Det udkom hver 14. Dag, men holdtes kun i Live et Fjerdingaar. Jørgensen bidrog til det med to Afhandlinger, den foran omtalte Bogenseafhandling »Fra Kjøbstadlivet i ældre Tid« og »En Herredsfoged fra gammel Tid«. I sidstnævnte Afhandling skildres paa Grundlag af Tingbøger Herredsfoged Peder Pedersen i Ullerslev, der var Herredsfoged ved Vinding Herredsting 1677. Jørgensen hævder i dette Arbejde den Opfattelse, at den danske Bondestands sociale og aandelige Standpunkt ikke var saa ringe i gamle Dage, som man tidligere havde ment. — Denne Anskuelse forfægter han for øvrigt i flere af sine Afhandlinger, ikke mindst hvor det drejer sig om Forholdet mellem Herremand og Bonde. Det ligger ham i det hele taget paa Sinde med sit Forfatterskab at bidrage til at højne Agtelsen for Bondestanden.

Et Par af Jørgensens senere Afhandlinger fremkom i »Museum«, nemlig »Ambrosius Stub og hans Slægt« i 1893 og »Anna Giøe og Karen Brahe« i 1895. De hører begge til hans bedste Arbejder.

Man havde tidligere i væsentlig Grad søgt Oplysninger om Ambrosius Stubs Liv i den mundtlige Tradition. Først med Fr. Barfods Biografi var man kommet ind paa Arkivundersøgelser. Barfods i saa Henseende grundlæggende Arbejde fortsatte Jørgensen; han fremdrog adskilligt ukendt Stof.

Det var paa Barfods Opfordring, at Jørgensen tog denne Opgave op. Dette fremgaar af et bevaret Brev, der tillige sammen med et andet bevaret Brev viser, hvor utrætteligt Jørgensen søgte at trænge til Bunds i sit Emne. ^{6/1} 1892 skriver han til Raadstuearkivar Oluf Nielsen, København:

»Min gamle Ven Frederik Barfod har fortalt mig, at der i Deres Archiv skulde findes en Protokol med nogle Oplysninger

om Digteren Ambrosius Stub, i Anledning af en Arv eller Ejen-
domshandel.« [Derefter udførligere om dette samt et andet Spørgs-
maal om Stub].

»Det er i Anledning af, at Hr. Barfod har anmodet mig om
at samarbejde det ny, der er bleven bekendt om Digterens Livs-
forhold, at dette interesserer mig . . .«²³⁾

Et Brev fra Jørgensen til hans Broder viser, at ogsaa
hvad hans Moder har fortalt ham i hans Barndom, skal op-
friskes. Det kan maaske kaste Lys over et eller andet Forhold
i Digterens dunkle Historie. Han skriver:

»Hør, spørg Moder efter, om hun kan huske noget om Am-
brosius Stub, Digteren. Jeg skal til at skrive om ham. Det fore-
kommer mig, at hun har fortalt mig noget om ham, mens jeg
var Barn. Det er ham, der skrev: »Hvad vindes paa Verdens
vidtløftige Hav?« Der er paa en Maade en vis Lighed mellem
ham og Wessel. Flasken var begges Trøst, og vittige kunde de
begge være: men Ambrosius var dog nok mer Lyriker end
Wessel.«²³⁾

A. D. Jørgensen fremhæver Jørgensens Afhandling om
Ambrosius Stub som særlig oplysende angaaende Stubs
Ægteskab og Hustruens Slægtskabsforhold²⁴⁾.

Til Karen Brahes og Anna Giøes Historie havde Jør-
gensen samlet Stof fra trykte og utrykte Kilder gennem en
lang Aarrække. Hans mangeaarige Virksomhed som Bibliotekar
ved Karen Brahes Bibliotek, der dengang beroede paa
Odense adelige Jomfrukloster, gav ham gunstig Lejlig-
hed dertil. Allerede en halv Snes Aar, før hans Afhandling om
dem fremkom, mente han at have udtømt Kilderne til Karen
Brahes og hendes Bogsamlings Historie²⁵⁾. Hans Breve
til Lensgreve Preben Bille-Brahe-Selby indeholder gen-
tagne Gange Oplysninger om de to Adelsdamer²⁶⁾.

Jørgensens skriftlige Produktion blev i Aarenes Løb mere
og mere ensrettet i historisk Retning.

Hans Artikler til »Husvennen« omhandlede overvejende
Hekseprocesser og andet Tingbogsstof.

Til »Fyens Stiftstidende« leverede han fra 1874 til 1889 en
lang Række værdifulde Bidrag. Nogle Titler skal nævnes: »Ud-
sigt over Trolddomssager og Hexeprocesser i Salling Herred«,
»Bidrag til Belysning af Forholdet mellem Herremand og Bonde
i ældre Tider«, »Bidrag til Bondestandens Historie i ældre Tider«,

»Minder fra den svenske Krig«, »Bidrag til den fyenske Adels Historie«, »Ridefoged Historier«, »Fyens Vilkaar i Svenskekrigen (1657—60)«, »Ærlige og uærlige Folk«, »Herremænd og Bønder gjennem 300 Aar«.

Offentliggørelse gennem Dagspressen har vel den Fordel, at det skrevne straks kommer en stor Læsekreds for Øje. Men Dagblade har en yderst kort Levetid, i de fleste Tilfælde blot ganske faa Dage. Kun nogle faa Eksemplarer af disse Arbejder eksisterer nu, og de er vanskeligt tilgængelige for den, der ikke bor i Nærheden af en Avissamling. Det var ønskeligt, om Jørgensen havde samlet og udgivet sine Bladartikler eller et Udvalg deraf i Bogform. De fortjente det. Flere af Artikelrækkerne er lange, videnskabelige Afhandlinger med en forbavsende Fylde af kulturhistoriske og personalhistoriske Detailler, hentet frem fra Arkivernes Gemmer.

Der kan ved Slutningen af denne Oversigt over Jørgensens udgivne Arbejder gøres opmærksom paa, at han ikke er Forfatter til »Brahetrolleborg Sogns Degne- og Skolehistorie«, der flere Steder er tillagt ham²⁷⁾. Den er forfattet og i 1874 udgivet af C. Fritz Jørgensen, Førstelærer ved Ludvigsminde Skole i Brahetrolleborg Sogn.

Som Forfattermærke anvendte Jørgensen næsten altid Formen S. Jørgensen, ofte med Tilføjelse af Kistrup. Under Boganmeldelser og andre mindre Bidrag skrev han undertiden S. J., en sjælden Gang s. j. I et enkelt Tilfælde har han skrevet S. J. Kyrstorp, idet han benyttede en gammel Form for Kistrup. Under Breve skrev han ligeledes oftest S. Jørgensen. Kun til dem, der stod ham særlig nær, skrev han Fornavnet fuldt ud.

Det var Arkivstoffet, der havde Jørgensens Interesse. Den mundtlige Tradition interesserede ham ikke videre. Evald Tang Kristensen, der i de Aar foretog sine landsomfattende Indsamlinger, kom i 1898 ogsaa til Kistrup og kunde naturligvis nok her have faaet en hel Del i sin Taske. Men det blev nu ikke til stort. Han kunde, efter hvad han selv senere fortalte, ikke faa Lov til at se Jørgensens Optegnelser²⁸⁾. Han fortæller om Besøget i sin Bog »Minder og Oplevelser«²⁹⁾. Han var paa sin Vandring fra Nørre Aaby ned gennem det vestlige Fyn kommet til Jordløse. »Derfra gik jeg«, fortæller han videre, »til Kistrup for at besøge Lærer Jørgensen. Ham ventede

jeg mig stort Udbytte af, da jeg havde hørt, at han interesserede sig meget for gamle Optegnelser. Jeg traf ham godt nok, men jeg fik dog ikke ret meget ud af ham, kun et Par Sagn, og han viste mig heller ikke nogle af hans Optegnelser . . . Jeg laa der om Natten i en Slagbænk, og næste Morgen fulgte Jørgensen mig paa Vej over ad Korinth, da jeg vilde til Brahetrolleborg Højskole«.

E. T. Kristensen havde dog tidligere haft Forbindelse med Jørgensen. I 3. Afdeling af hans »Danske Sagn«, der udkom 1895, findes to Sagn fra Jørgensen, det ene om en sunken Kirkeklokke, trykt uden nøjagtigt Stedfæste, men, efter hvad H. Grüner-Nielsen oplyser i »Fynsk Hjemstavn« 1938 S. 160, af Jørgensen meddelt som knyttet til Ringe Klokkemose, det andet om en sunken Gaard i Glue Mose i Ringe Sogn. I E. T. Kristensens Værker findes ogsaa adskillige Bidrag fra Jørgensens Datter Jutta og enkelte fra hans Søn Niels.

Efter hvad E. T. Kristensens Dagbøger udviser, har han igen besøgt Jørgensen i 1899 og faaet optegnet tre Bidrag efter hans Fortælling. Det ene handler om en Hare (Kirkehare?), der viser sig ved Kirkebjærget mellem Vester-Hæsinge og Kistrup, det andet om Frits Nobels Død paa Sandholt og det tredie om en Hekseproces paa Sallinge Herredsting 1686.³⁰⁾

Jørgensen interesserede sig i øvrigt nok for de samme Ting som E. T. Kristensen; han hentede blot helst sit Stof fra andre Kilder end mundtlig Tradition. I et Brev til Rasmussen Søkilde skriver han:

»Jeg har vendt op og ned paa Kistrup Skole for at finde det omtalte Manuskript, men forgjæves. — Jeg maa have laant det ud uden at kunne mindes til hvem. Det var kedeligt, thi det var udarbejdet meget omhyggeligt og indeholdt navnlig gode Ting om Overtro, Sæder og Skikke i det Tidsrum.«¹⁵⁾

Det er forstaaeligt, at E. T. Kristensen ikke kunde gaa Jørgensens Dør forbi. Det var der i det hele taget ikke mange Historikere og Kulturhistorikere, der kunde. Jørgensen fik jævnlig Besøg af Arbejdsfæller. Den hyppigste Gæst var naturligvis Rasmussen Søkilde. Flere Gange kom den foran nævnte Fr. Krarup, der var blevet Registratør i Gehejmearkivet, og som han i en Aarrække stod i nøje Samarbejde med. Ogsaa Adjunkt J. E. Boesen, Sorø, der i Midten af 1880erne

foretog arkæologiske Undersøgelser og Kortlægninger i Sal-linge Herred, søgte Jørgensens Bistand. Paa en Tur til Arreskov, Højrup, Espe Kirkeskov og Søfælde i 1886 havde han og hans Medhjælper, Kaptajn Madsen, baade Jørgensen og Rasmussen Søkilde med.³¹⁾

Jørgensen foretog ogsaa paa egen Haand adskillige Iagttagelser over Egnens synlige Fortidsminder. I Nationalmuseet findes en Del Breve og Indberetninger fra ham herom, saaledes i 2. Afdeling i hvert Fald om Sognene Ørbæk, Øster-Hæsinge og Svanninge. Hans Breve til Lensgreve P. Bille-Brahe-Selby²⁶⁾ indeholder ligeledes flere Steder Oplysninger om Egnens Kirker og Herregaarde, indhentede ved Selvsyn.

Oldtidsarkæologi hørte vel ikke til Jørgensens stærkeste Interesser, men som Historiker kunde han ikke helt lade den Sag ligge. Han maa i hvert Fald have undervist saa interessant deri, at Skolebørnene blev optaget deraf, blev Samlere og kom med deres Fund til ham. En af hans gamle Naboer fortæller: »Der var fælles Gang for Lejligheden og Skolestuen. Skolestuen var til venstre, naar vi kom ind, og Jørgensens egen Stue til højre. I Gangen stod der en Hylde ligesom en Boghylde; den var helt fuld af Flintesten og alle Slags Oldsager. Dem kom Skolebørnene med til ham«. ³²⁾

Det gjorde ham ondt, naar han i Kirker og Gravkapeller mærkede Skødesløshed eller Vandalisme over for kendte Personers Begravelser. Han skriver herom til Lensgreven 9/9 1891: » . . . det er meget beklageligt med den Ringeagt, der vises Adelsens Begravelser. Hundreder af historiske Data gaa tabte Aar for Aar, som aldrig kunne erstattes. Selve Ligkisternes Former og Udsmykninger ere saa karakteristiske, at der burde fredes om dem med største Omhu«. ²⁶⁾

Jørgensen førte en udstrakt Brevveksling. Saa godt som daglig modtog han Breve, ofte fra ubekendte Personer, der ønskede Oplysninger om historiske eller slægtshistoriske Spørgsmaal. Og han besvarede beredvilligt de stillede Spørgsmaal. Hans Breve udviklede sig undertiden til hele smaa historiske Afhandlinger.

Som foran omtalt meddelte han Biskop Engelstoft Stof til dennes Afhandling om Brockenhuuserne. I fem bevarede Breve¹⁸⁾ findes foruden talrige Bidrag til Brockenhuusernes Slægtshistorie ogsaa Bidrag om Gaardene Nordskov, Skovs-

gaard i Espe Sogn, Fjællebro samt Voldstederne i Solle-
rupgaards Sømoste i Øster-Hæsinge Sogn, ved Grubbe-
mølle og Bondemosegaard i Svanninge Sogn.

Til Sognepræst Dr. Holger Fr. Rørdam meddeler han
Oplysninger om Peder Nielsen Kjøge, Byfoged og Raad-
mand i Assens og Tingskriver paa Baag Herredsting, om
Slægten Lindam og om Sandholts Historie.³³⁾ Senere sender
han til Rørdam, hvad han har samlet om Præster og kirkelige
Forhold i Odense Herred og tilbyder samtidig fra Sallinge
Herred Uddrag af Skifteprotokoller for Gejstligheden.³⁴⁾

Hsmd. N. L. Lerche, Kjellerup, meddeler han fyldige
Oplysninger om Slægten Lærke (Lerche).³⁵⁾

Til Sekretær Rosenørn meddeler han i tre Breve Oplys-
ninger om Damer af Slægten Rosenørn i Odense adelige
Jomfrukloster.³⁶⁾

Lærer A. Jensen, Snave, der arbejdede paa Baag Her-
reds Kulturhistorie, sendte han Tingbogsuddrag og forskellige
Oplysninger.³⁷⁾

Til sin Broder skriver han ²²/₇ 1888, at han »fik travlt med
at skrive en hel Del til en Godsejer Lange til Rødkilde, der
er ved at danne en Stamtavle over sin Familie«. ²²⁾

De omkring 70 bevarede Breve fra Jørgensen til Ras-
mussen Søkilde indeholder en Rigdom af forskelligartede
Oplysninger.³⁸⁾

Af et Brev ¹⁴/₃ 1886 fra exam. jur. Fr. Crone, Nyborg,
der er kommet mellem Jørgensens Breve til Rasmussen
Søkilde og derved blevet bevaret, fremgaar det, at Jørgensen
har beriget Crone med mange »prægtige Bidrag« til Krum-
strups Historie.²⁰⁾

Af Breve fra andre til Rasmussen Søkilde ser vi, at
Jørgensen har meddelt dem Oplysninger fra sin Samling:
Til Folkemindeforskeren Lærer Jens Kamp, Sundbyvester,
»en meget god Plan af en meget gammel Gaard, nemlig Bager-
gaarden i Ørbek. Det er en »rundbygget« Gaard« (Brev fra
Kamp ⁸/₅ 1882 ²⁰⁾). Til den historiske Forfatter Lærer P. C. B.
Bondesen, Ellested, flere kulturhistoriske Bidrag (Brev fra
Bondesen ⁶/₁ 1886 ²⁰⁾). Literat F. R. Friis var han behjælpelig
med Oplysning om Maleren Abraham Wuchters (Brev fra
Friis ⁹/₄ 1881 ²⁰⁾).

Hans Breve til Hofjægermester P. S. Lindegaard, Lykkes-

holm, der nu findes i Landsarkivet i Odense i et Antal af ca. 30, indeholder som før omtalt meget Stof til Lykkesholms og dens Ejeres Historie.

Brevene til Lensgreve Preben Bille-Brahe-Selby, Hvedholm, hvoraf 174 endnu forefindes i Brahesmindes Arkiv i Landsarkivet, er af mere blandet Indhold, men rummer en Mængde Stof til Egnens og dens Adelsslægters Historie.

S. Jørgensen i sit Værelse i Kistrup Skole.

Tegnet efter Hukommelse i 1938 af Sønnen M. Sophus Arildskov.

Disse Eksempler, der kunde øges med flere, giver et Indtryk af hans Korrespondances Omfang og Art.

I mange Tilfælde kunde han besvare stillede Spørgsmaal eller supplere givne Oplysninger ud fra sit i Forvejen indsamlede Stof. Dette bestod i overvejende Grad af Uddrag af Tingbøger og Skifteprotokoller. Men ogsaa Jordebøger og Dokumenter, ofte gamle Pergamentsbreve, havde han Afskrifter eller Uddrag af, og den trykte topografiske og historiske Literatur havde han et rigt Udvalg af. Væggene i hans Værelse i Kistrup Skole dækkedes efterhaanden af Bogreoler, hvis Hylder tyngedes ned under Vægten af historiske Værker. Sønnen Sophus fortæller: »Far købte for sine små Penge alle de Bøger, han evnede, og hans Reoler var alle slavryggede. — Jeg holdt mest af Ingemanns Romaner, H. C. Andersens Eventyr, Jens Baggesens Digte, Holbergs Komedier og mange andre, mange af dem købte han antikvarisk og mange for min Skyld.«³⁹⁾

Ogsaa Samlingerne af Arkivuddrag, Optegnelser, Breve og andre Papirer voksede stærkt i Aarenes Løb. Skrivebordets Skabe og Skuffer fyldtes. Det var ham et uvurderligt Materiale. Han kunde drage nyt og gammelt frem af sit Forraad til Afhandlinger og Brevskrivning. Under et Besøg, han engang aflagde hos sine Naboer i Gaarden Vilhelmsgave, oplyste han saaledes, at han havde meget Stof om denne Gaard liggende, og han lovede at skrive Gaardens Historie. Men de naaede desværre ikke at faa den.⁴⁰⁾

Som vi allerede har set, søgte man fra vidt forskellige Sider Oplysninger og Hjælp hos Jørgensen. I 1894 søgte Redaktionen af Traps »Danmark« hans Bistand til 3. Udgave af Værket, for saa vidt Sallinge Herreds Herregaarde og deres Ejere angik. »Det har taget mig hvert et Minuts Fritid«, skriver han til Broderen.⁴¹⁾ Senere fik han fra Redaktionen hele Fyns Beskrivelse sendt til Rettelse.⁴²⁾

Hvad der nu enkelte Steder hist og her forefindes af Uddrag af hans utrykte Samlinger, f. Eks. i Lykkesholms Godsarkivs »Historiske Samlinger«²¹⁾, vidner om den Fylde af Enkeltheder, hans Samling har bestaaet af.

I bevarede Breve faar vi hist og her Indblik i hans Samlinger.

Af Brevene til Biskop C. T. Engelstoft fremgaar det saaledes, at han i Juleferien 1875 i Langesøes Arkiv havde samlet mange interessante Bidrag om denne Gaards Ejere og tænkte paa at udgive dem, samt at han havde Sandholts-Lyndelse og Vester-Hæsinge Sognes Historie omtrent færdig og ønskede at udgive den særskilt.⁴³⁾

At Jørgensen havde til Hensigt at skrive Langesøes Historie, kom senere den kendte Forfatter Lærer Anton Andersen, Havrehed, for Øre, hvilket fremgaar af et Brev fra denne til Rasmussen Søkilde ^{25/6} 1881²⁰⁾. Andersen oplyser, at han netop ogsaa havde begyndt at samle Materiale til en Langesøes eller Margaards Historie. Han spørger nu, om Rasmussen Søkilde muligt ogsaa skulde have Planer i samme Retning, da han saa vilde overlade ham sine Optegnelser til Afbenyttelse, hvilket Tilbud ogsaa gjaldt Jørgensen. Det synes imidlertid ikke, at nogen af dem har faaet Opgaven løst.

Til Rødkildes Historie havde han allerede tidligt samlet »ypperlige Ting«, som han i et Brev¹⁵⁾ til Rasmussen Sø-

kilde stillede til dennes Raadighed, hvis han, hvad Jørgensen raadede ham til, besluttede at tage denne Gaards Historie med i sin »Holstenshus og Nakkebølle med tilliggende Sogne og Øer«, der udkom 1875—78.

Af et Brev til Hofjægermester Lindegaard ^{2/10} 1880²¹⁾ fremgaar det, at han ogsaa har samlet til Julskovs Historie: »Om Julskov har jeg en Del, og det tegner til at blive mere. Det staar til Ejerens Raadighed.«

Under sin Gennemgang af Tingbøgerne var han adskillige Gange stødt paa Tingsvidner, hvori gamle Bylove (Vider, Vedtægter) eller Dele af saadanne var indgaaet. Fortrolig med deres kulturhistoriske Værdi havde han indskrevet dem og derved efterhaanden dannet sig en Samling af dem. I sin Afhandling »Bidrag til Bondestandens Historie i ældre Tider«, som han i 1877 udgav i »Fyens Stiftstidende«, oplyser han, at han af utrykte Bylove har »en temmelig stor Samling, af hvilken lejlighedsvis de karakteristiske skulle blive meddelte«. Han gør derefter en Begyndelse med en Vedtægt mellem Beldringe og Taastrup i Lunde Sogn og Herred. De øvrige ses han desværre ikke at have faaet udgivet.

Til Bogens Historie havde han samlet Stof ud over, hvad han tidligere havde udnyttet i Afhandlingen »Fra Kjøbstadlivet i ældre Tid«. Han skriver ^{14/5} 1894 til Rasmussen Søskilde²⁰⁾: »Jeg har længe været halvvejs blind, men har dog atter saa smaat begyndt paa at skrive. Det skal være lidt om Købstaden Bogense.« Dette Arbejde synes han ikke at have faaet afsluttet, i hvert Fald ikke udgivet.

Af et Brev til Broderen ^{17/1} 1895²²⁾ fremgaar det, at han havde samlet Materiale om nogle af Dompovst Christiern Pedersens Efterkommere og nu tænkte paa at skrive om dem. Heller ikke dette Arbejde foreligger afsluttet eller udgivet. Det er paa den Tid, hans literære Produktion slutter.

Til disse Eksempler, der giver et Indtryk af hans Samlings Omfang og Art, skal endnu føjes et, der tillige oplyser om dens Ordning: Jørgensen skriver i et Brev til Hofjægermester Lindegaard ^{13/11} 1879:

»... Om He'marken mellem Lindeskov og Ørbæk har jeg en hel Del saavel som i det Hele en betydelig Samling til Lykkesholms Historie. — Jeg skal se at faa det ordnet saaledes, at De kan faa en Oversigt derover, men det kan tage mig

nogen Tid, da mine Samlinger ere ordnede kronologisk, det nemmeste for at samle, men visselig ikke det nemmeste for at faa det ordnet og gennemarbejdet, da jeg har samlet til hele Fyens Historie og Topografi og specielt Personalhistorien. En saadan Masse bliver let kaotisk, naar der ikke haves bestemte Kategorier. Endnu lader min Hukommelse mig ikke i Stikken, men der kan gjerne komme den Dag, den gjør det.«²¹⁾

Det var naturligt, at han med Aarene maatte tænke paa denne Samlings Fremtid.

Da den Arkivordning, der affødte Provinsarkiverne (senere: Landsarkiverne), ogsaa det i Odense, var under Forberedelse, blev Rasmussen Søkiløe betænkelig. Han frygtede, at de lokale Arkivers Inddragning til samlede Arkiver vilde medføre Vanskeligheder med Hensyn til Benyttelsen for ham og hans Lige. Han fik Jørgensen og to andre ansete Lokalhistorikere blandt sine Venner, fhv. Gaardejer og Sognefoged A. Peter Gaardboe, Hedensted ved Frederikshavn, og Lærer Anders Petersen i Valløby ved Køge, til at medunderskrive en Henvendelse til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om, at Embedsarkiverne ude paa Landet maatte forblive ved Embederne i dertil indrettede Arkivlokaler.

Det var lidt modstræbende, Jørgensen gik med til denne Henvendelse, selv om han ikke saa med milde Øjne paa de nye Arkivplaner. Han skriver saaledes til Rasmussen Søkiløe efter at have gennemgaaet et Manuskript til en Afhandling af denne om Arkivsagen:

»Jeg har beholdt Din Afhandling i nogle Dage af den Grund, at jeg ved Modtagelsen var saa simpelt tilpas, at jeg ikke turde stole paa mit Syn paa Sagen. Nu er jeg atter ret godt ved Magt og har i Aften taget den frem og læst den paa ny. Min Anskuelse er dog væsentlig den samme.

For Dig og mig kan det ikke blive meget vanskeligere at bruge Archivalsagerne, endogsaa lettere; thi vi faa kun én Mynighed at henvende os til, nemlig Ministeriet, der ikke vil blive saa vanskelig til at tilstede Udlaan. For Fyens Vedkommende vide vi ret godt Besked; og skulde vi tænke paa andre Landsdele, kunne vi lettest laane i Kjøbenhavn. Blive Archiverne i Provinserne og ordnede paa opsigtvækkende Maade, kommer baade Per og Povl og Jens og Knud med for at rode deri, og Herregud — |Enhver er dog sig selv nærmest! mig vilde det

just ikke mere. Under hvis Opsyn skulde disse Archiver stilles? Kjender Du t. Ex. i Odense en archivkyndig Mand? Jeg gjør det ikke, og de mest ukyndige ere de mest bornerte og halsstarrige Folk, og Du kan tro, at bliver der af saadanne lagt Hindringer i Vejen for nogen, saa bliver det for Dig og mig. Vi ere dem paa det Punkt for sagkyndige; vi kunne næppe afholde os fra at sige vore Meninger om de Fadaiser, der vil blive gjort, og saa er 101 ude.

I Karen Brahes Bibliothek saa jeg ret, hvor forkert lærde Folk tage paa saadanne Sager. Tænk Dig: hele Karen Brahes omfangsrige Brevsamling ligger der endnu i Skuffer uordnet og ubenyttet; mangfoldige Aktstykker originale og i Afskrifter til Herregaardenes og Adelens Historie ligeledes. Ingen har tænkt paa at indregistrere og ordne det paa en fornuftig Maade; medens derimod Prædikensamlinger, skrevne og afskrevne, meget samvittighedsfuldt ere ordnede.

Jeg kan ikke ret forstaa Krarups Grunde til at ønske Dit Indlæg trykt. Der maa ligge noget under, som jeg ikke forstaar, men som maaske efter Din Samtale med ham staar Dig klarere. — Men saa meget er da vist, at det ikke for hans Skyld gaar an, at Du betror noget Menneske foruden mig, at han kjendte Din Afhandling, hvis Du lader den trykke.

Maaske jeg, naar jeg faar Examen overstaaet, skriver nogle Linier til Stiftstidenden: »Om Indholdet og Benyttelsen af fynske Archiver«. «¹⁵⁾

Han gik altsaa dog med til Henvendelsen. Da han sendte den tilbage til Rasmussen Søkilde i underskrevet Stand, lod han følgende — foran berørte — Brev følge med:

»Kjære Ven!

Medfølgende Andragende har jeg undertegnet. Det er ikke meget overbevisende affattet, men nogen Skade kan det da ikke heller gjøre. Det er dumt af os at betone de lokale Forskeres Interesse. Hvem Pokker bryder sig om de »lokale Forskere«. Sagen selv skulde have været trukket ganske anderledes frem. Hvad siger Du om det, at jeg i mit Værge har et Brev til mig fra Professor E. Holm, der paa det bestemteste godtgjør, at min Afhandling om Svenskekrigen var den første Spire til den nye, mere humane Betragtning over den gamle danske Adels Forhold. At Dhr. i deres Kritik af min Afhandlings Tendens gav

det mest glimrende Vidnesbyrd om den Betydning, Provinsarchiverne have, anede dem vel næppe.

Jeg kunde jo, om jeg vilde, have sendt det omtalte Brev med som Bilag og motiveret min Underskrift af Andragendet; men jeg var bange for, at det vilde se ud som Vigtighed. Til ingen, ikke en Gang til Dig, har jeg betroet dette Bevis paa den herskende historiske Klikkes kolossale Uvidenhed og den Værdi, vore smaa fordringsløse Fritidssysler have. Da Bricka kom med sin taabelige Kritik, kløede mine Fingre efter at have trykt dette Brev med Kommentar; men jeg betvang mig og haaber fremdeles at kunne det. Du kan dog faa det at se en Gang ved Lejlighed.

Jeg har blandt andet en Afhandling om det danske Archivvæsens Ordning af V. Secher i Geheimearchivet. Den staar i et svensk hist. Tidsskrift. Naar jeg siger, at Secher er en Æsel, saa kan Du vel vide, hvad Retning han arbejder i. Samme nydelige Titel fortjener Kr. Erslev for sin Omtale af den historiske Literatur i Danmark i 1881; men det bliver for vidtløftigt at forklare Dig hvorfor.

En glædelig Julefest ønskes Dig og Dine fra Din hengivne
Søren Jørgensen. «¹⁵⁾

Den omtalte »taabelige Kritik« maa være Biblioteksassistent, senere Rigsarkivar C. F. Brickas Anmeldelse af Eduard Carstensens »Hjørlande Sogns Historie« i »Hist. Tidsskr.« 5. R. 1. Bd., S. 705ff., som Jørgensen i øvrigt senere erklærede i alt væsentligt at kunne underskrive, selv om den maaske var »vel skarp«. ⁴⁴⁾ Jørgensens Brev er gengivet her, fordi det ikke alene belyser hans Stilling til Arkivsagen, men desuden giver Bidrag til hans Karakteristik. Det viser bl. a. et Temperament og en Selvfølelse, der var ikke uvæsentlige Træk i hans Karakter. Af samme Grunde meddeles følgende Uddrag af et Brev fra ham til Rasmussen Sø kilde 25. Okt. 1882:

»Jeg har med Fornøjelse læst Din Afhandling; den er som Alt, hvad Du skriver, interessant og en Udtalelse af et Hjærte, der slaar varmt for Fædrelandets gamle Minder. — Men blev ikke fortrydelig over, at jeg desuagtet tilraader Dig foreløbig at holde den tilbage. — Jeg gad nok først vide, hvem der sidder i den nævnte Kommission, for der er i Din Afhandling ikke faa Punkter, som kunne give Folk med noget Skarpsyn Holdepunkter for en Kritik, som det hverken var Din eller min Lej-

lighed at blive udsat for. — Udtalelserne om de daarlige Archiv-lokaler endelig maa paa ingen Maader tages med, da de gjerne kunne skaffe vedkommende Embedsmænd Ubehageligheder, som vi ikke gjerne maatte bidrage til; det var ingen god Tak for den Velvillie, vi have mødt. At der paa Raadstueloftet i Faaborg ligger Sager angaaende kjøbenhavnske Forhold, det er jo netop Vand paa Kommissionens Mølle; og det kan da paa ingen Maade være klog Politik at give sin Modpart Vaaben i Hænder, som de kunne slaa os med.

Vinden er ikke vi ulærde Folk god, hverken fra højre og snart endnu mindre fra venstre Side, hvor navnlig det saakaldte evropæiske Venstre, Brandesianerne, se med største Haan paa den Slags Literatur, vi maa henregnes til. Jeg tror, at det er klog Politik at holde os rolige foreløbig; vi have samlet os saa mange Sager i Reserve, at vi endnu kunne være med, naar Lejlighed bydes og maaske dog hjælpe en Smule til at modarbejde den Humbug, som Du nok skal faa at se, vil spire frem. I Sverig har det godt begyndt, som jeg skal vise dig ved Lejlighed, og saa kommer vor Tid igjen, saa kan Du tro, der nok skal blive Plads for os.

Baade skrive i Nationaltidenden og indsende Andragende til Ministeriet kan ikke gaa an. Det vil af dette blive optaget som mindre nobel Fremgangsmaade. Staar Du fast paa at indsende Afhandlingen til Nationaltidenden under Dit Navn, kan Du ikke undertegne Andragendet; thi at føre en Sag i Pressen er jo at indanke den for Offentlighedens Domstol og ses ikke gjerne af Administrationen, der nødvendig vil sættes paa andet Hold. — Klogt var det maaske at føle sig for hos »Dagens Nyheder«, Ministeriets, specielt Kultusministerens Organ.

Men om alt dette kunde jeg nok have Lyst til at tale mundtlig med Dig.²⁰⁾

Den ønskede Ordning opnaaedes ikke. Men Ministeriet bebudede i sit Svar $\frac{2}{2}$ 1883 al den Hensynstagen til den lokale Forskning, der var forenelig med andre berettigede Interessers Varetagelse. Maaske har de fire Mænd med deres Andragende bidraget deres til, at der ved Indretning af gode Læsesale og ved udstrakt Hensynstagen fra Personalets Side bydes lokalhistorisk og slægtshistorisk Forskning saa gode Vilkaar, som Tilfældet er nu ved vore Landsarkiver.⁴⁵⁾

Det ser i hvert Fald ud til, at Jørgensen hurtigt forsonede

sig med den nye Arkivordning. Han tilbød Arkivet i Odense sin Samling. ^{24/10} 1895 skrev han til Arkivaren der:

»Hr. Archivar Cand. polit. Wad!

Det er mig en Fornøjelse at kunne overlade Archivet i Odense min lille Bog om Faaborg, selvfølgelig som Gave. — Og vilde det være mig kært, hvis jeg ogsaa paa anden Maade kunde være Archivet til Nytte. Jeg har saaledes temmelig fyldige Uddrag af Amternes Archiver; for Tiden indtil 1660 af alt, hvad der er levnet; for Tiden efter ere Uddragene kun førte til 18. Aarh. og enkeltvis til Midten af dette, d. 18de Aarhundrede. Hvis denne Samling kan være Archivet til nogen Nytte, vil jeg bestemme, at den tilfalder Archivet ved min Død, og mulig før. . . .

Det er en Selvfølge, at det er min Tanke, at mine omtalte Samlinger skulle tilfalde Archivet som Gave, hvis dette kunde have Interesse af at modtage dem.

Deres ærbødige
S. Jørgensen.«⁴⁶⁾

Herpaa svarede Wad ^{26/10} s. A. » . . man vil sætte megen Pris paa, om De vil disponere saaledes over de af Dem af de fynske lokale Arkiver gjorte Uddrag, at de i sin Tid kan tilfalde Provinces-Arkivet til Opbevaring.«⁴⁶⁾ Men her er vi ved et af de mørke Afsnit i Jørgensens Historie.

I sine sidste Aar var Jørgensen saa stærkt svækket, baade aandeligt og legemligt, at han, i hvert Fald til Tider, var helt ude af Stand til at disponere. Sønnen Niels fortæller:

»Naar den syge Fader ofte, ja endog midt om Natten forlangte Bøger og Papirer og synlig slappedes ved at faa sit Ønske opfyldt, var det da at undres over, at Børnene for mulig at redde deres Fader tryglede denne om Lov til at sælge Bøger og skaffe alt læseligt ud af Huset? — For et Par Hundrede Kroner, der gik til Læge og Fødevarer, solgtes Bøgerne til en Antikvarboghandler.

Ved denne Lejlighed er en Del af Lærer Jørgensens Optegnelser antagelig bleven pakket sammen med Bøgerne. Familien gav ikke videre Agt paa Faderens Optegnelser.«⁴⁷⁾

Hans Datter har udtalt:

»Alle Brevene brændte vi. Nogle af Sagerne blev brændt, da vi skulde flytte ud af Skolen. Hvor skulde vi dog gøre af alt det? Vi kunde jo ikke tage det med her til Halsmose. En hel Masse var blevet brændt før den Tid. Det var især min Broder Niels, der var ivrig paa det. Men det var jo saadan en

Slags Kærlighed. Han mente, som der staar om Kongen: »Den Hest, som mig har baaren, skal ingen ride paa«. Ja, saadan saa vi paa det dengang. Men vi forstod det jo ikke rigtig.«⁴⁸⁾

Der skal dog efter Familien Jørgensens Udflytning af Skolen have været en hel Del skrevne Ting tilbage i Lejligheden. Bunker af Papirer var stoppet ind i Bagerovnen, og Masser af beskrevne Blade laa henkastet paa Gulvet i de forskellige Rum. En Mand, der for Kommunens Regning skulde gøre rent før den nye Lærerfamilies Indflytning, var ude af Stand til at vurdere dette. Det meste af det havnede paa Møddingen. Noget af det »pæneste« tog Manden med sig hjem for at bruge det til Toilettepapir.⁴⁹⁾ Det eneste, der undgik Ødelæggelsens Vederstyggelighed, var 16 sammenhæftede Folioblade, Brudstykke af en Koncept til Registrant over Hvedholms Arkiv, som Efterfølgeren i Embedet reddede og senere forærede til nærværende Levnedsskildrings Forfatter.

En anden og betydelig værdifuldere Koncept blev paa anden Maade reddet, nemlig den, der under Titelen »Historiske Oplysninger med Sandholts Fortid som Udgangspunkt« er udgivet i »Svendborg Amt« 1911. Den skal have beroet hos Stamhusbesidderinde Frk. Nicoline M. Nobel v. Sperling, Sandholt, der skal have overgivet den til Redaktionen af »Svendborg Amt« sammen med en af hende selv forfattet Fortsættelse, »Sandholt efter 1719.«⁵⁰⁾

Blandt alle de mange Papirer, der er gaaet tabt, har antagelig ogsaa været Udkast, maaske paabegyndt Manuskript til det Arbejde, der synes at skulle have været hans Livs Hovedværk som Historiker. At han har haft Planer om et saadant, fremgaar af et Brev, som han ^{25/11} 1882 skrev til Hofjægermester Lindegaard, og hvor det efter en Omtale af det besværlige Arbejde med Ordningen af Biblioteket paa Hvedholm hedder:

»Men det var mig nødvendigt for at fremme et kulturhistorisk Arbejde, jeg havde udkastet Planen til og arbejdet paa i flere Aar, at træde i nærmere Forhold til et eller flere gamle Herregaards-Bibliotheker, og her traf jeg samlet paa et Sted: Billernes, Brahernes gamle Bogsamlinger for ikke at tale om den sjældne Samling, Etatsraad Hein til Stensgaard ejede, og som ved hans Død indlemmedes i Grevskabets (Stamhusets) Bibliothek. — Men for ret at faa Nytte deraf, har jeg maattet begynde literære Studier af ingenlunde nogen let Art, men som unegtelig ere meget morsomme.«²¹⁾

Hvad dette kulturhistoriske Arbejde skulde have omhandlet, kan ikke bestemt fastslås ud fra det Materiale til hans Biografi, som det er lykkedes at samle fra spredte Kilder. Men da han, som vi har hørt, havde »samlet til hele Fyens Historie og Topografi og specielt Personalhistorien«, maa det antagelig have været af vidtspændende Art. Hans Hovedinteresser samlede sig øjensynligt om fynske Bønder og deres Herskaber samt Forholdet mellem disse to Samfundslag i det 17. og 18. Aarhundrede. De Tingbogsstudier og personalhistoriske Afhandlinger, han offentliggjorde i Blade og Tidsskrifter, kan maaske betragtes som Forarbejder til et Hovedværk i den antydede Retning.

Samlingens sørgelige Endeligt kunde Arkivar Wad ikke ane noget om. Da han af Aviserne erfarede, at Jørgensen var død, maatte han med tidligere Tilbud i Erindring paa Arkivets Vegne gøre Forsøg paa at faa hans efterladte Papirer indlemmet her. Med den ham egne Taktfølelse søgte han at undgaa en direkte Henvendelse, der i Dagene kort efter Dødsfaldet kunde virke stødende eller paatrængende. Han valgte da at henvende sig til Rasmussen Søskilde om Sagen. I sit Brev til denne skriver han bl. a.:

»Af Aviserne erfarer jeg, at Deres Ven, S. Jørgensen, Kistrup, er bortkaldt ved Døden. Jeg havde ved min Overtagelse af Arkivar-Embedet her i Fyen haabet jevnlig at se ham her; men paa Grund af hans Svagelighed skete det kun een Gang for adskillige Aar siden, da han var her for at aflevere nogle Arkivprotokoller, han havde til Laans af Svendborg Amt.

Det havde været min Hensigt at søge at formaa Jørgensen til at testamentere dette Arkiv de værdifulde Samlinger til Fyens Historie og Topographi, som han ved sit mangeaarige Arbejde i de lokale Arkiver havde skaffet sig. Dette er nu altsaa ikke skeet. Jeg kjender ikke hans Efterleverske eller Børn og vil ikke i denne Sorgens Tid trænge mig ind paa dem. Jeg veed derfor ingen anden Udvej end at henvende mig til Dem, som jeg antager staar Familien nær, og hvis Raad denne formentlig vil høre, med Anmodning om at gjøre, hvad De kan, for at Jørgensens Samlinger kunne komme dette Arkiv til Gode, hvis han da ikke selv skulde have disponeret over dem. Jeg behøver ikke at forklare Dem, hvilken Værdi disse Samlinger ville have for Arbejdet og Undersøgelserne her.«⁵¹⁾

Da Rasmussen Søskilde paa Grund af Sygdom var ude

af Stand til at tage sig af Sagen, maatte Wad alligevel henvende sig til Jørgensens Efterladte. Efter to Henvendelser modtog han et udateret aabent Brevkort saalydende:

»Hr. G. S. Wad Provinsarkivet Odense. De bedes undskylde at jeg ikke svarede paa Deres ærede Brev i Sommer. Men Sagen er, at jeg har ligefrem Lede for alt, hvad der angaar Arkivvæsen og historiske Ting, noget der bragte min kære Fader og hans Ven paa Højde med Umælende. Faders Efterladenskaber brændte jeg strax, at de ikke skulde bidrage til mere Ulykke. For Resten svarer jeg ellers nødigt, naar der ikke lægges Porto ved. Min stakkels F. . . . svarede mangan en, der hverken kvækkede Tak eller gad sende Porto. Man har vel ment, at en stakkels Skolemester var tilstrækkelig smigret ved den Ære. Ærbødigst N. Jørgensen.«⁵²⁾

Da denne Sag senere blev offentlig bekendt gennem »Meddelelser om Rigsarkivet med Provinsarkiverne«⁵³⁾, drog et københavnsk Dagblad⁵⁴⁾ den frem for den bredere Offentlighed, og dette fremkaldte atter en Række Indlæg i forskellige Blade, dels Fordømmelser af det skete og dels Forsøg paa at forklare og forsvare det.⁵⁵⁾

I et af sine Indlæg — i »Et og Alt« tiltraadt af Jørgensens Enke og Datter — skriver Sønnen Niels:

»I et af min Faders lyse Øjeblikke udtalte han selv, at da ingen af hans Børn vilde udnytte hans Optegnelser, maatte de tilintetgøres og hans Bibliotek sælges. Det skete flere Maaneder før Faders Død og med hans Minde. At jeg saa hurtigt brændte Bøgerne efter Tilladelsen dertil, var fordi jeg, saavel som min Moder og Søster, var ængstelig for, at om Fader blev helbredet, han da vilde sysle dermed igen, og Lægen havde udtrykkelig forbudt enhver literær Syssel.«⁵⁶⁾

Hertil bemærker Wad i en senere Artikel:

». . . . han vil ikke faa noget Menneske til at tro, at det var i et af hans Faders lyse Øjeblikke, denne tillod Tilintetgørelsen af de mange, mange Timers trættende og slittige Arbejde.

Tværtimod — det har været i en af hans mørkeste Timer, da han ikke vidste, hvad han gjorde.«⁵⁷⁾

Man forstaar maaske bedst, hvordan hele denne højst beklagelige Affære har kunnet foregaa, naar man betragter den som et trist Udslag af en besynderlig Mentalitet.⁵⁸⁾

Ved Forsøg paa at karakterisere Jørgensens historiske Forfatterskab samler Opmærksomheden sig naturligt først om

de Kilder, han har øst af. Det er i første Linie Tingbøgerne, dernæst Skifteprotokollerne, Jordebøgerne, Regnskaberne og de blandede Dokumenter, der fandtes i Amtets og Stiftets Arkiver, Karen Brahes Bibliotek og de ikke faa fynske Godsarkiver, han gennempløjede, samt i nogen Grad ogsaa Hovedstadens Arkiver. Han opnaaede en betydelig Færdighed i at læse de gamle Arkivalier. Her kom hans Sprogkundskaber i Latin og Tysk ham til Nytte, ligesom han ikke sjældent under sine Studier fik Brug for sine Kundskaber i Oldnordisk.

Med Hensyn til Arten af det Stof, han har uddraget af Kilderne, falder især fire Grupper inden for hans Arbejder i Øjnene: den lokalhistoriske, den indrepolitiske, især samlende sig om Svenskekrigen, den kulturhistoriske og den genealogiske, især i Tilknytning til Adelslægter, alt næsten udelukkende inden for de Rammer, det fynske Arkivstof danner. Adelshistorie interesserede ham stærkt. En af hans gamle Naboer siger om ham: »Jørgensen havde en Hjerne uden Lige. Han kunde huske alting, især Adelslægter.«³²⁾

Hvad dernæst Behandlingsmaaden af Stoffet angaar, træder hans kildekritiske Indstilling stærkt i Forgrunden. Han er den omhyggelige og redelige Forsker, der vil trænge til Bunds i sit Emne, saa vidt det til Raadighed staaende Stof tillader det. Han stiller sig i modtagende Forhold til det, gaar ikke til det med nogen forudfattet Anskuelse og søger ikke at presse Stoffet. Betegnende i saa Henseende er en Udtalelse i et af hans Breve til Rasmussen Søkilde: »Historikeren maa ikke undertrykke noget Aktstykke, der kan bidrage til at se Sagen i forskjellig Belysning, hvis han ikke vil udsætte sig for en sønderknusende Kritik.«¹⁵⁾

Hvad sluttelig Fremstillingsformen angaar, lader han paa naturlig Maade Stoffet præge den. Hans Sprog er nøgternt, klart og naturligt, undertiden isprængt en Smule Ironi, Efterklang af hans skønliterære Forsøg. Eftersnak hader han; i et af hans Breve til Rasmussen Søkilde forekommer den bidske Bemærkning: »... ellers gaar det saadan med de Herrer Historiskrivere, ogsaa med Hovedstadstopograferne — den ene kompilerer den anden i det uendelige — og det kaldes saa Historie.«¹⁵⁾ Selvstændig er han i sin Opfattelse og Udtryksform.

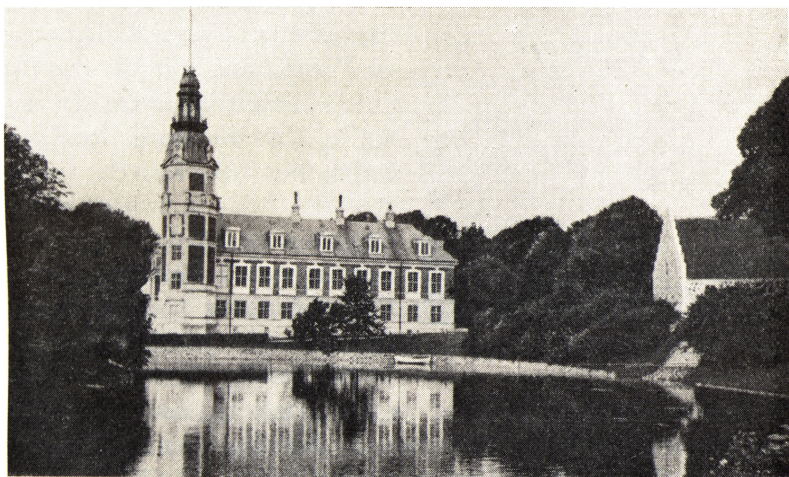
Der var Stof i ham til en Historiker i stort Format. Blichers

Udtryk »sidder fast i mit snævre Bur, der alle vegne mig tvinger«
laa ikke for ham. Han kunde ellers med nogen Berettigelse have
brugt det om sig selv. Hans Skæbne og Karakter har adskilligt
tilfælles med Fyns store Historiker C. Paludan-Müllers, hvis
Arbejde han i øvrigt paa et Punkt⁵⁹) har korrigeret. Paludan-
Müller levede under større Forhold end Mette Højens Dreng
fra Ørbæk og naaede videre som Historiker. Med lige saa
gunstig Start og Livsbane var Jørgensen maaske naaet paa
Linie med Paludan-Müller.

BIBLIOTEKAR OG ARKIVAR

Gennem en Snes Aar udførte Jørgensen et betydeligt Arbejde som Bibliotekar og Arkivar.

Det var navnlig paa Hvedholm, han arbejdede med Bøger og Arkivalier. Der fandtes her et betydeligt Bibliotek, bestaaende af omtrent 14,000 Bind, deriblandt mange Sjældenheder og, hvad der især fik Betydning for Jørgensen, en Mængde

Hvedholm efter Ombygningen o. 1880.

historisk og topografisk Literatur. Besidderen, Lensgreve Preben Bille-Brahe-Selby, var en interesseret Bogsamler. Efter en Flytning af Biblioteket, der var nødvendiggjort af den Ombygning af Hovedbygningen, der under Arkitekt Joh. Schrøders Ledelse fandt Sted 1878—82, havde Greven i nogen Tid haft Literat F. R. Friis til at ordne og genopstille det¹⁾. Friis havde omkring 1880 ordnet Biblioteket paa Valdemarsslot²⁾ og synes derefter at have taget fat paa Hvedholms Bibliotek, hvor han i hvert Fald befandt sig i Marts 1881¹⁾. Bøgerne blev opstillede i store Skabe og sat i to, undertiden i tre Rækker bag hinanden. Hvedholms og Stensgaards Godsarkiver blev efter Lens-

grevens Ønske »skrinlagt i nogle solide, store Kister med Hænge-
laas for, og disse fik Plads paa Loftet«³⁾).

Resultatet synes hverken at have været tilfredsstillende for
Friis eller for Lensgreven. Det var da ganske naturligt, at Lens-
grevens Opmærksomhed henledtes paa den literært interesserede
Lærer i Kistrup. Afstanden var kun en Mils Vej, saa Jør-

Preben Bille-Brahe-Selby.

gensen kunde nemt komme til
Hvedholm, selv naar han kun
havde en enkelt Dag til sin Raa-
dighed. Aftale blev truffet, og
Jørgensen begyndte som Bib-
liotekar i 1881.

Gennem de mange bevarede
Breve fra Jørgensen til Lensgre-
ven⁴⁾ kan hans Arbejde med Bib-
lioteket følges ret nøje. Da han
tog fat, henlaa store Bogmasser
endnu uordnet i Kasser. Det var
et stort Arbejde at ordne Bøgerne,
forsyne dem med Etiketter og
opstille dem i Skabe og Reoler.
Undertiden tog han en af sine
Sønner med til Hjælp. Han be-
troede endog Sønnen Sophus

den Opgave at tegne Billeder af det gamle og det nye Hved-
holm paa Pergamentsbindet om et Katalog over Biblioteket.⁵⁾
En Seminarist, der havde en regelmæssig Haandskrift, blev brugt
til at udfylde Lakuner i de gamle Bøger og andet Arbejde. Der
var meget at gøre. ^{5/5} 1882 skriver Jørgensen til Rasmus-
sen Søkilde:

»Naa, jeg har dog ment, at jeg ogsaa før har vidst, hvad
det var at have noget at bestille; men jeg ser, at jeg dog ikke
ret vidste det. Ordningen af den Masse Bogsedler, en halv Snes
Tusinder i mange forskellige Fag og Sprog, er nær ved at gjøre
mig Hovedet kruset. Hvis jeg ikke havde andet at gjøre, saa
var det ingen Ting; men der er saameget andet, der ogsaa skal
gjøres.«⁶⁾

Det blev et langvarigt Arbejde. ^{25/11} s. A. skrev han til Hof-
jægermester Lindegaard:

» . . . Sommeren er gaaet for mig; jeg ved næppe selv

hvorledes. Katalogarbejdet ved Hvedholms Bibliothek optog flere Maaneders Fritid; jeg arbejdede meget vedholdende derpaa, og det var maaske en medvirkende Aarsag til, at jeg fik en slem Sygdom paa Halsen, hvis Eftervirkninger jeg endnu ikke ganske er ude over; jeg kan saaledes endnu ikke godt arbejde ved Lys. --- Af et fuldstændigt Chaos at fremdrage, opstille, ordne c. 14000 Bøger, danne Katalog fra nyt af, er virkelig ogsaa et saa betydeligt Tillægsarbejde til min Gjerning, der i Forvejen ret godt udfyldte min Tid, at jeg ikke selv ret ved, hvorledes jeg er kommen saavidt dermed, som jeg er.«⁷⁾

Da Opstillingen var tilendebragt, begyndte Arbejdet med den fortsatte Pasning af Biblioteket. Bøgerne skulde jævnligen efterses og udluftes, for at Mug og Insekter ikke skulde beskadige dem. Om Sommeren, naar »Dagene havde Længde og Sol og Vind«, blev de baaret ned til Udluftning i Haven. Der skulde foretages Bogkøb efter Forhandling med Lensgreven. Bøgerne skulde besørges indbundne. Der skulde lægges Literatur frem til Lensgreven, f. Eks. Juleliteratur op mod Jul. Udlaanet gav ogsaa lidt Arbejde.

Jørgensens Bogkyndighed, der paa Forhaand var ret omfattende, udvikledes yderligere under dette Arbejde. Han gennemgik grundigt Antikvarboghandlernes Kataloger, før han gav Lensgreven Raad med Hensyn til Indkøb, hvad mange af hans Breve vidner om.

Da den værste Tørn var taget, hvad selve Biblioteket angaar, og da Jørgensen mente at have fornøden Tid til sin Raadighed ved at undgaa noget kommunalt Arbejde, kunde han tage fat paa Arkivet, som han uden Tvivl længe havde haft Mod paa. Han skriver ^{16/1} 1886 til Lensgreven:

»Jeg slap saa heldig fra Formandsvæsenet i Sogneraadet og faar derved lidt Fritid, som jeg næsten ikke havde gjort Regning paa, og da jeg for Øjeblikket befinder mig meget rask, haaber jeg at faa en Del udrettet i Aar. Det var vel ret hensigtsmæssigt at faa begyndt paa Ordningen af de gamle Archivsager, naar det bliver lidt klarere Vejre.«⁴⁾

Han vidste af Erfaring, hvor meget det betød at faa et Arkiv ordnet og vel bevaret. Gang efter Gang havde han med Harmen set, at vigtige Papirer var gaaet tabt paa Grund af Skødesløshed eller uforstandig »Ordning«. Vi mærker denne Harmen gennem følgende Uddrag af et Brev fra ham til Hofjægermester Lindegaard ^{29/9} 1881:

» . . . Jeg har en Gang havt i mine Hænder paa Holstenshus Auktionsforretningen, den originale, over Ørbekl. med et [!] Masse af Bilag, der vare særdeles interessante. Lidt Uddrag deraf fik jeg gjort, Resten blev opsat til næste Gang; men da jeg næste Gang kom, havde Godsinspektøren »ordnet« Archivet, og han havde formodentlig ikke kunnet indse, at Holstenshus kunde have nogen Interesse i at gjemme Papirer angaaende Ørbeklunde; borte vare de.«⁷⁾

Af Hvedholms Arkivs mange rare Ting havde han dog allerede paa dette Tidspunkt haft fat paa noget. I 1884 sendte Lensgreven ham til Laan en gammel Landstingsprotokol. Paa samme Tid havde han fra Hvedholm til Paginering i Hjemmet et Haandskrift, hvis ældste Del stammede fra Kong Hans's Tid.

Han nøjedes naturligvis ikke med at nummerere og passe Arkivet, herunder ogsaa de Selbyske Arkivsager, besørge Registrering o. lign.; han udnyttede ogsaa Arkivet som Forsker. ^{18/2} 1896 meddeler han Lensgreven, at han »har været saa heldig at faa Ejerrækken for Stensgaard fuldstændig fra 1310 af og er kommen til fuldstændig Forstaaelse af det 2. og 3. af Pergamentsbrevene i Hvedholms Archiv.«⁴⁾

Han værnede om gamle Kort, der »have megen historisk Interesse som de næsten eneste Vidner om den gamle Tid«. Hans Interesse for de gamle Udskiftningskort og de gamle Landsbyer gav sig for øvrigt Udslag i en Artikel til »Fyens Stiftstidende«. ⁸⁾

Meget andet i Arkivet havde han Mod paa at skrive om. I et af hans Breve til Rasmussen Søkilde hedder det saaledes:

»Jeg kunde have Lyst til at skrive om Greve Preben Bille-Brahe, f. 1773 d. 1857. Dersom nogen af den Tids Landmænd har fortjent at erindres, saa er det ham. Du vil finde ham omtalt med Ros baade i Dalgas's Svendborg Amt og Wedels Indenl. Rejse. Hans Dagbøger og Regnskaber ere fuldstændig bevarede.«⁵⁾

Ofte foretoges hans Forskninger for at tilvejebringe Oplysninger, Lensgreven ønskede. Denne kunde give ham bestemte slægtshistoriske Opgaver. Saaledes sendte han ham i 1897 en egenhændigt skrevet Stamtavle over Eiler Hardenberg og Mette Pedersdatters Efterkommere med Tilføjelse: »Kan De klare indlagte Ærter?«

Bibliotekets og Arkivets Forvaring laa ham stærkt paa Sinde. I et Brev til Lensgreven ^{24/3} 1893 omtaler han den Brand, der nylig var overgaaet Vallø adelige Frøkenkloster, og hvor lidt der kan reddes ved saadanne Lejligheder⁴). Gentagne Gange advarer han mod for stærk Fyring før hans Besøg i Biblioteket, 1896 (?): »For Ild har jeg meget mere Respekt end for Kulde«⁴); ^{1/2} 1900: »Det har ikke størt at sige med Fyringen for min Skyld, da jeg ikke er nogen Ynder af Varme, og jeg nødig vilde være den uskyldige Aarsag til nogen Vaade«⁴).

Jørgensen benyttede ofte sin Fritid fra Lørdag Eftermiddag til Søndag Aften til Arbejdet. I Juni og Juli kunde han desuden bruge Onsdagen, idet den Dag efter stedlig Skik var Skolefridag.

De første Aar gik han gerne Vejen, naar han da ikke havde for store Bøgpakker med til Hjemmearbejde. Han var en god Fodgænger. Senere, da Helbredet blev mindre godt, blev han som Regel hentet og bragt i Lensgrevens Vogn, altid med Firspand.

Arkivarbejdet var anstrengende. Han skriver saaledes til sin Moder ^{6/2} 1894: » . . . jeg i Dag er træt efter min Tur til Hvedholm, hvor jeg nu har slidt svært i det i 2 Dage og næsten ingen Søvn faaet, da jeg ikke kan sove, naar jeg er ude«⁹).

Men der er ingen Tvivl om, at Arbejdet paa Hvedholm har været ham en Fornøjelse. Han havde da ogsaa den Glæde at mærke, at Lensgreven i høj Grad paaskønnede det. Foruden den aarlige Løn — 100⁴) eller 200¹⁰) Kr. — han modtog derfor, sendte Lensgreven ham ofte Erkendtlighedsgaver. Jørgensen omfattede da ogsaa lige til sine sidste Leveaar sit Arbejde paa Hvedholm med usvækket Interesse. Selv da hans Kræfter var stærkt svigtende, vilde han alligevel gentagne Gange afsted til Hvedholm. I et af sine sidste Breve til Lensgreven, ^{5/1} 1901, skriver han: »Hvedholm har ligget mig haardt paa Sinde. Saasnart Vejret bliver mildere haaber jeg at kunne gøre Tjeneste.«⁴)

Havde Jørgensen kunnet forudse den Skæbne, der overgik Hvedholms Bibliotek, da det ved Grevskabet Brahesminde's Afløsning og delvise Udstykning spredtes for alle Vinde i 1926, vilde det sikkert have ligget ham endnu haardere paa Sinde.

Lensgreven var Patron for Odense adelige Jomfrukloster, og dette førte til, at Jørgensen ogsaa kom til at udføre Arbejdet som Bibliotekar ved Karen Brahes Bibliotek, der dengang endnu beroede paa Klosteret.

Dette Bibliotek, der er grundlagt af Adelsdamen Anna Giøe (død 1680) og videreført af hendes Slægtning Karen Brahe (død 1736), omfatter 3—400 haandskrevne Bøger, overvejende af historisk og teologisk Indhold, samt over 2000 trykte Bøger. Da det er bevaret omtrent uforandret og endnu kun forøges med Bøger fra før Karen Brahes Dødsaar, giver det et fortrinligt Indtryk af Datidens literært dannede Adels boglige Interesse og Sysse. Det er i saa Henseende enestaaende, idet andre samtidige Bogsamlinger, hvoraf nogle ganske vist i og for sig var betydeligere, i Tidens Løb er blevet splittede og ødelagte eller indgaaede i andre Samlinger. Karen Brahe sikrede sin Samling for kommende Tider ved at knytte den til det af hende stiftede Kloster i Odense, hvor den forblev, til den i 1907 deponeredes i Landsarkivet i Odense.

Biblioteket har i Tidens Løb haft en ikke ringe Betydning, ogsaa ud over den særlige at belyse Datidens Adels Aandskultur, idet nemlig mange Forskere har haft Adgang til at benytte det. Det kan saaledes nævnes, at dets Folkevisahaandskrifter har betydet meget for Studiet af vore Folkeviser.

Jørgensens Arbejde med Biblioteket bestod navnlig i et aarligt Eftersyn, som han anvendte nogle Dage af sin Høstferie til. Han sendte hver Gang en Beretning til Lensgreven. ²³/₈ 1888 skriver han saaledes:

»I Gaar, d. 22. Aug., blev jeg færdig med Karen Brahes Bibliothek. Alle Bøgerne bleve nedtagne og afstøvede, gjennebladede og udbankede. Det viste sig, at Bøgerne havde holdt sig godt, saa det kun var nødvendigt at sende ialt 11 Bøger til Bogbinderen . . . .

Bibliotheket har i det hele over 2700 Bind . . . .

Paa Klosteret er fuldstændig tørt, og Bøgerne staa nu meget godt.

Paa Mandag tænker jeg paa at komme til Hvedholm, da jeg forhaabentlig til den Tid har faaet Bugt med Trætheden.«⁴⁾

Arbejdet kunde nok trætte, stærkt forceret, som det maa have været; det gjaldt jo om at udnytte Tiden og faa Arbejdet tilendebragt saa hurtigt som muligt. Der var ikke Lys i Bogsalen. Undertiden spiste han hos Biskop Engelstoft⁵⁾; men ellers fik han Kosten hos Klosterets Priorinde, Baronesse Elise Schaffalitzky de Muckadell, der »saa op til Jørgensen som en Klippe — ogsaa naar han ikke var der: »Spørg Jørgensen,

han ved det, ham kan De stole paa« — og andet lignende,« som en af Bibliotekets Gæster, Christine Reimer, har udtalt¹¹⁾.

Christine Reimer, der som foran omtalt var Datter af Lærer H. B. Reimer i Haarslev, boede paa den Tid sammen med sin Moder, der nu var Enke, i Odense og stod i Begreb med at begynde sin Forfattervirksomhed. Jørgensen besøgte dem undertiden om Aftenen efter endt Biblioteksarbejde og fik gamle Minder fra sin Haarslevtid opfriskede. Han fraraadede for øvrigt Frk. Reimer at begynde paa Indsamlingsarbejde og Skriveri. »Jeg mindes, hvor kraftigt, hvor ivrigt han fraraadede mig det«, skriver Frk. Christine Reimer. »Jeg blev sindssyg, sagde han! Saadant Arbejde kan man ikke taale, sagde han!«¹¹⁾ Han havde vel paa den Tid, i 1890'erne, maattet erkende, hvor stærkt historisk Forskningsarbejde kan tage paa en Mands Kræfter. Kunde en Kvinde tillade sig det?

Med Interesse gik han selv op i Arbejdet. Særlig interessant har det vel været for ham at gaa paa Opdagelse i Biblioteket, hvor han undertiden fandt hengemte og glemte Ting, der fortjente at drages frem. Da han ^{15/9} 1890 sendte H. F. Rørdam et Par Smaating til »Kirkehistoriske Samlinger«, skrev han bl. a.:

»Der er af Patronen, Grev Bille-Brahe-Selby, bleven ofret meget for at bevare den Masse skrøbelige Bøger. De vilde nu ikke kunne kende den laalandske Copibog igen, af hvis Indhold De i K. Saml. Tredje R. 6. B. har gengivet en Del. — Men endnu staar tilbage at faa trykt en Fortegnelse over den hele Samling. — Jeg vil ikke indstille til Patronen at afholde Udgiften; men jeg er villig til at gøre Arbejdet gratis, hvis det maatte vise sig, at der var saa stor Interesse for Bibliotheket, at Papir og Trykkeomkostningerne kunde blive dækkede. — Troer De dette? — Jeg troer det nu egentlig ikke. Folk med alvorlige literære Interesser ere temmelig sjældne, og udenfor disses Kreds kunde jeg ikke ønske Bogsamlingen brugt.

Der er i Bibliotheket en hel Del Sager større og mindre, der aldrig have været registrerede. De to Digte, af Michael Hjorth og M. C. Wolfburg høre til denne Del af Samlingen, der endnu laa indpakket, som den for over 150 Aar siden gjorde Rejsen fra Østrupgaard til Odense.«¹²⁾

Jørgensen havde nogle Aar tidligere syslet med Planer om at faa den tidligere Bibliotekars, Adjunkt Vogelssangs, Katalog afløst af et lidt fuldstændigere, ligesom han ogsaa ønskede den

Skildring af Karen Brahe, som det ældre Katalog indeholdt, gjort lidt fyldigere. Han havde i samme Forbindelse ogsaa tænkt paa at medtage de trykte Bøger og samtidig gøre lidt Rede for enkelte Ting angaaende Biblioteket. Da det saa ud til, at Overbibliotekar S. Birket-Smith ved Universitetsbiblioteket vilde gaa ham i Bedene ved dette Arbejde, afværgede han dette under en noget skarp Form i et Brev til Lensgreven ^{17/8} 1886⁴).

En moderne Biblioteksmand vilde næppe kunne godkende Jørgensens Arbejde som Bibliotekar. Der er blevet sagt, at han »virkede med gavnlig Iver, men næppe med fornøden Indsigt«¹⁸). Hans Efterfølgere har sikkert ikke været glade for de misklædende Etiketter, han forsynede Bøgerne med, og endnu mindre for de Biblioteksstempler, han i alt for rigelig Mængde anbragte i dem, ofte paa en saadan Maade, at de vansirede et smukt Titelblad i uhyggelig Grad. Hans Nummerering er heller ikke heldig, da de fortløbende Numre ofte fjerner Bogbind, der hører nøje sammen, langt fra hinanden.

Ved Opstillingen lod han sig lede af Hensynet til Brandfaren, idet de værdifuldeste Dele af Biblioteket anbragtes saaledes, at de var lettilgængelige for Redningsmandskabet under mulig Ildsvaade. Af samme Hensyn forhandlede han med Lensgreven om Sække, der skulde ligge i Beredskab i Biblioteket. Hans Omsorg for Biblioteket og hans for ham selv karakteriserende Tanker om Forholdene andetsteds kommer frem i følgende Uddrag af Brev til Lensgreven ^{10/9} 1886:

»...Der er netop særlig lagt an paa Redning af det værdifuldeste i Ulykkestilfælde ved Opstillingen i Karen Brahes Bibliothek, og jeg har meddelt Baronessen det fornødne i saa Henseende. Der er jo det mærkelige ved Karen Brahes Bibliothek, at mange af de trykte Bøger have Manuskriptsværdi, idet de kun existere i det ene Exemplar, medens mange af Haandskrifterne kun ere Afskrifter af trykte Bøger, der altsaa kun med en vis Moderation kunne kaldes Haandskrifter.

Dette Formaal for Opstillingen faldt sammen med, hvad der saa bedst ud, og hvad der var nemmest for den, der besørger Udlaanet.

Slægtebøgerne og Viserne burde forblive paa Hvedholm. Vi kunne ikke forsvare at laane dem ud, og lade nogen benytte dem paa Karen Brahes Bibl. kan være betænkeligt nok. Ønsker

nogen Besked om et eller andet, kunne vi sende dem en Afskrift af, hvad der derom findes.

Udlaan til de kjøbenhavnske Bibliotheker — særlig Universitetsbibliotheket — skulde vi nødig inklade os paa. Jeg tror ikke, at de behandle vore Sager værre end deres egne, for det er ikke godt muligt. Jeg kjender Forholdene der ret godt og har ingen Betænkelighed ved at betegne dem som Idealer af: »Saadan skal det ikke være!«⁴⁾

En Ting savnede Jørgensen ved Biblioteket: Læsere. Han skriver herom til Lensgreven ^{7/9} 1885:

»Hvad Karen Brahes Bibliothek særlig mangler er — Læsere. Intet styrker en Bogsamling i den Grad som flittig Brug. Men, hvorfra faar man i vore Tider Læsere af en saa ejendommelig Literatur. Samme Klage gjenlyder forøvrigt fra alle lærde Bibliotheker. For nogle Aar siden kom jeg ind paa Universitetsbibliotheket og udbad mig et Haandskrift til Afbenyttelse. En saadan Begjæring lød kun sjældent, klagede gl. Thorsen; det var en aandsfortærende Stilling at være Vogter for en Skat, som Ingen ændsede.«⁴⁾

Selv forstod Jørgensen at værdsætte Skattene i Biblioteket. Dette gælder ikke mindre Arkivalierne end de trykte Bøger. Vi har allerede af et af hans Breve til Rasmussen Søkilde set, hvor indigneret han var over, at Karen Brahes omfangsrige Brevsamling og mangfoldige Aktstykker til Herregaardenes og Adels Historie havde faaet Lov til at henligge uordnede og ubenyttede. Han gik selv i Gang med at udarbejde en Registrant over Klosterets Arkiv.

En af hans Forgængere som Bibliotekar, C. Paludan-Müller, havde faaet Impulser ved at sysle med Manuskripterne.¹⁴⁾ Ogsaa Jørgensen havde rigt Udbytte af at sysle med Bøgerne og Papirerne i det historisk inspirerende Biblioteksværelse med Biskop Beldenaks gamle Kamin og den gamle udsyede Lænestol af Karen Brahes eget Arbejde.⁸⁾ I Løbet af kort Tid havde han indsamlet et stort Materiale til Karen Brahes og hendes Bogsamlings Historie. Det slægtshistoriske Stof udnyttede han i sin Afhandling om Anna Giøe og Karen Brahe. Fra Regnskaberne og den administrative Brevsamling hentede han de foran omtalte Oplysninger om Damerne af Slægten Rosenørn. Ogsaa Klosterets Malerisamling ydede ham personalhistoriske Oplysninger. Han gennemgik for Lensgreven en For-

tegnelse over Portrætsamlingerne i Klosteret og paa Hvedholm og forsynede den med kritiske Bemærkninger, ligesom han i Breve til Lensgreven foruden de mange adelsgenealogiske ogsaa meddelte heraldiske Oplysninger.

Jørgensen maa have nydt et vist Ry som Bibliotekar og Arkivar blandt den fynske Adel, at dømme efter den Brug, der blev gjort af ham.

Allerede paa et tidligt Tidspunkt ordnede han Biblioteket paa Arreskov. Foruden sin Betaling herfor modtog han et Egetræs Skrivebord med tilhørende læderbetrukket Stol som Gave fra Lensgreve Erik Schaffalitzky de Muckadell og Grevinden.¹⁵⁾ Ved sit Arbejde paa Øster-Hæsinge Sogns og Arreskovs Historie havde han god Brug for Arkivet paa Arreskov. Han slutter netop dette Arbejde med en kort Om- tale af Biblioteket og Arkivet, for hvis Fremtid han udtrykker Haabet om Bevaring og Udvidelse »efter det Princip, at hvad der nu er nyt, stunder til at blive gammelt«.

Ogsaa paa Sandholt og Sollerupgaard arbejdede Jørgensen med Arkivsager for Besidderinden, Frk. Nobel v. Sperling.⁵⁾

I Begyndelsen af 1880erne tilbragte han undertiden flere Dage af sine Ferier hos Hofjægermester Lindegaard paa Lykkesholm, ivrigt optaget af sammen med denne at gennem- gaa slægtshistoriske Papirer og Lykkesholms Arkiv.⁷⁾

Ja, endog saa langt som til Eidsidelsborg (Egebjærg- gaard) strakte hans Virksomhed sig. Han arbejdede her hos Grev Chr. Alex. Petersdorff, Svigersøn af Lensgreven paa Hvedholm, i hvert Fald i 1899 og 1900.⁴⁾

Der er ingen Tvivl om, at Arbejdet med Bøger og Arkivalier har bragt Jørgensen mange fornøjelige Timer, og de Frugter, det har baaret i hans historiske Forfatterskab, kan næppe vur- deres for højt, naar Talen er om hans Indsats af varig Værdi.

HJEMLIV

Der er ingen Tvivl om, at det har været et stort Øjeblik i Søren Jørgensens Liv, da han i Maj 1864 førte Marie Kirstine Andersen som sin Hustru ind i Kistrup Skole. Fremtiden laa for dem i et forjættende Skær.

Stor Herlighed i økonomisk Henseende var der vel ikke til at begynde med. Jørgensen selv havde jo hidtil kun kendt til trange Kaar, og hans Brud førte vel heller ikke stor Rigdom med sig. Men som Gaardmandsdatter havde hun dog noget Udstyr. Til hendes Medgift hørte i hvert Fald foruden Sengeklæder og en gammel Dragkiste — et Arvestykke fra hendes Bedstemoder; den staar nu i Sønnen Sophus's Hjem — en sort Hest og vist ogsaa et Par Køer¹⁾; der hørte jo Landbrug til Skolen.

Alt tyder paa, at Samlivet mellem Ægtefællerne, der skulde komme til at strække sig over næsten to Snese Aar, er forløbet paa en god Maade. Hustruens Særheder har dog nok til Tider lagt et Tryk over Hjemmet. Der var Sindssyge i hendes Søskendeflok. Sorger blev de heller ikke skaanet for. Gentagne Gange blev en lille Barnekiste ført fra Hjemmet til Kirkegaarden i Øster-Hæsinge. Der fødtes i Ægteskabet syv Børn i Aarene 1865—78. De fire blev ikke en Maaned gamle. De tre, de fik Lov at beholde, var Martin Sofus Jørgensen (nu M. Sophus Arildskov²⁾) f. $\frac{24}{4}$ 1866, Jutta Mettine Caroljine Jørgensen, f. $\frac{7}{1}$ 1869, og Niels Johan Andreas Jørgensen, f. $\frac{8}{3}$ 1873.³⁾ Til Sorgen over Tabet af de andre Børn kom senere andre tunge Sorger og Skuffelser.

At Jørgensen med Interesse og Dygtighed gik op i sit Skolearbejde, fremgaar af, hvad der tidligere er skrevet herom. Men han var ogsaa interesseret i den Befolknings Ve og Vel, han havde sin Gerning iblandt.

Vi har under Omtalen af hans Skolevirksomhed med hans egne Ord hørt, at han arbejdede for Anlæg af Forsøgshaver for Skolebørnene, der skulde oplæres i Havedyrkning, navnlig

Frugt- og Humleavl. Han fortsætter i samme Artikel, »Et Tidsspørgsmål«, hvorfra det paagældende Citat er hentet:

»Idet jeg nedskrev ovenstående, var jeg ikke fri for at frygte, at en og anden vilde mene, at jeg havde anslået Værdien af Have- og Frugttrædyrkning for højt. — Det er mig derfor en stor Glæde at kunne medgive foranstående en Udtalelse af en Mand, hvis Sagkyndighed ingen vil kunne bestride. Det er den dygtige Gartner Vendt fra Roskilde, der alt på Landmandsmødet 1863 udtalte sig derom således:

C. N. Overgaard fot.
Jutta Jørgensen.

C. N. Overgaard fot.
Niels Jørgensen.

»Når ikke alene Bondehøjskolerne men også Skolelærerne i hvert Skoledistrikt vilde lære Börnene endel af Havedyrkningen, navnlig Frugttræavl, vilde derved fremkomme en ny Industrigren, og når Udstykningen da engang gik såvidt, at Folk ikke vidste, hvad de skulde ty til, og hvortil de mange Hænder skulde bruges, så var der en Industrigren for Landalmuen, hvorved den for endel kunde ernære sig.«⁽⁴⁾

Han søgte selv at virkeliggøre sine Ideer, ogsaa uden for Skolen. Hans Søn Sophus siger herom:

»Det var et fattigt Skoledistrikt i Ny Stenderup. Far skaffede Dværgtræer til de mange Smaahjem. Vi fulgtes ad ud med Planterne paa Ryggen, plantede dem. Betalingen gik det smaat med. Men Far var ikke karrig. — Aldrig gik en trætræ Vandrer sulten fra Fars og Mors Bord.«⁽⁵⁾

Til Skolen hørte en Jordlod, »omtrent 8 Tdr. Land af mindre

Bonitet⁶). Jorden var stærkt bakket og sandet, delvis uegnet til Dyrkning, »kun Knotter omkring hist og her«, som en Meddeler udtrykker sig. Jørgensen havde nok i sin Barndom og første Ungdom tjent Bønder og altsaa lært Landbruget at kende fra den praktiske Side; men hans Hovedinteresse laa afgjort ikke i agrarisk Retning. Naboerne har uden Tvivl ofte rystet paa Hovedet ad hans Landbrug. Da den sorte Hest var død, gravede han det meste af den Jord, der var noget værd, med Greb og Spade. »Vi triller Sæden ind paa en stor Hjulbør; det kan godt gaa, men det er noget sent og besværligt«, skriver han engang til Rasmussen Søkilde.⁷)

Men hans Gartneri fik Folk Respekt for. Han var jo fra først af uddannet til Gartner, og selv om Læreren og Historikeren i ham havde sejret over Gartneren, lagde han aldrig Gartneriet helt paa Hylden. Han yndede langt mere Spaden end Ploven. Han plantede Frugtræer, helst Dværgtræer, Brombær, Hindbær og især Jordbær, som han forstod at faa til at gro udmærket paa de sandede Banker. Han var ret stor Leverandør til Konservesfabrikken i Faaborg og var interesseret i Konservessagen, der en Tid ogsaa stærkt optog hans Ven Rasmussen Søkilde, som han ofte drøftede Havespørgsmaal med. Hør dyrkede han ogsaa, og Pileplantning var han en Ynder af. ²²/₁₂ 1893 skriver han til sin Broder: »Jeg har ogsaa i tidligere Tider spildt mange Penge paa mit Agerbrug; nu hverken saar eller pløjer jeg; men Græs kan Jorden nu give, og det i Mængde, og det var sidste Sommer Penge værd, og den Del, der drives som Have, giver godt.«⁸)

Hans Interesse for Havedyrkning og Frugtavl gav sig undertiden Udslag i Artikler til Fagbladene.

Haven ved Skolen fik han i fin Stand. »Vi havde en køn Have«, fortæller hans Datter. »Der var en stor Eg med Bænke om i Haven. Og der var ingen i Egnen, der havde den Slags Pærer, som vi havde i Skolens Have. Der var et stort Buskads med valske Nødder. Op til Legepladsen var der lavet Terrasser. Men nu er der jo plantet Graner paa Skolelodden. Dengang var det hele meget kønnere. Der var et nydeligt Skovparti paa en Bakke.«⁹) Jørgensen yndede meget Stenhøje.¹)

Datteren synes at have arvet Faderens Anlæg for Frugtavl. Sammen med sin Mand, Mads Madsen (f. i Køng ⁵/₃ 1874, d. i Halsmose ⁹/₂ 1938), drev hun gennem næsten to Snese

Aar en stor og indbringende Frugtavlervirksomhed. Sønnen Niels har ogsaa fra Faderen arvet udmærkede Anlæg for Gartneri. Han fortsatte det ved Kistrup Skole begyndte Gartneri og er som Jordbærdyrker blevet landskendt under Navnet Jordbær-Jørgensen. Sønnen Sophus, der i Modsætning til sine Søskende kom hjemmefra i en ung Alder, har især givet sig af

P. Jensen fot.
M. Sophus Arildskov.

med Landbrug. I sine senere Manddomsaar har han begyndt at frugtbargøre det Tegnetalent, han allerede tidligt lagde for Dagen og ogsaa dengang fik udviklet noget, og som øjensynligt ogsaa er en Arv fra Faderen. Han har med Forkærlighed og Dygtighed tegnet Hunde og i de senere Aar skabt sig et nyttigt Speciale ved at tegne gamle københavnske Bygninger, der er dømt til Nedrivning.

I øvrigt har alle de tre Børn arvet noget literært Anlæg fra Faderen. Sophus har f. Eks. skrevet om Jagt og Hundeopdræt i Fagblade, Jutta og Niels om Havebrugsspørgsmaal i Fagblade, og af det tidligere meddelte frem-

gaar det, at Jutta desuden en Tid var ret flittig Medhjælper ved Evald Tang Kristensens Folkemindeindsamling. I et af Niels's Indlæg i Polemikken om Faderens Papirer oplyser han, at Jutta en Tid var Medarbejder ved »Ugens Nyheder«, og at han næppe selv var voksen, før han »vilde ligesom Fader« og bombarderede Ugebladenes Redaktioner, men ganske vist ofte ramte Papirkurvene; dog har et Dagblad bragt over 1000 Sider Føljeton fra hans Hæand, oversat fra Fransk, Tysk og Engelsk. Han skriver i denne Forbindelse: »At vi Børn ikke fortsatte med Pennens Arbejde, skyldes sandelig ikke Mangel paa Aand. — Men det praktiske Liv giver bedre Guld og bedre Livsvilkaar.«¹⁰⁾ Senere har han alligevel — under ændrede Livsvilkaar — skrevet adskillige Noveller med spændende Titler.¹¹⁾ De er dog vist næppe blevet trykt.

Naar Jørgensen trængte til legemligt Arbejde efter det an-

strengende Arbejde i Skolestue og ved Skrivebord, tog han Spaden i Haanden, og han kunde da med lige saa stor Ihærdighed gaa op i sit Gartnerarbejde som i sit Skolearbejde og sine historiske Forskninger. Sophus har fortalt: »I 1872 gik vi og gravede ved Kanten af Skoven — Skolen laa lige ved Kanten af Gammelskov — og skulde samle Sener op. Da blev det et forfærdeligt Stormvejr. Granerne knagede og brasede ned. Men Far gik ikke ind, fordi det stormede. Han blev ved sit Arbejde.«¹⁾ Dette lille Træk er vist typisk for den Ihærdighed, hvormed han gik op i sit Arbejde, af hvad Art det end var.

I nogle Aar udførte han et ret stort kommunalt Arbejde. Han var Sogneraadmedlem 1886—91. De første Aar lykkedes det ham at undgaa Formandsstillingen; men de sidste tre Aar maatte han paatage sig den. Han tog sig samvittighedsfuldt af Sagerne; men det trykkede ham alligevel, at alle de mange Timer, han af sin Fritid ofrede paa kommunalt Arbejde, jo i Grunden blev frarøvet det Aandsarbejde, der var blevet hans kæreste Syssel; de burde have været ofret paa Historiens Alter. Da han $\frac{2}{1}$ 1889 meddelte sin Broder, at han var valgt til Sogneraadformand, tilføjede han: »Med det, jeg i Forvejen havde at gjøre, er det næsten for meget. Det gjør blandt andet, at jeg næsten aldrig kan være ude.«⁸⁾ Naar det saa tilmed var skralt med Helbredet, trykkede de kommunale Pligter dobbelt. I et Brev $\frac{24}{2}$ 1889 til Lensgreve Bille-Brahe-Selby skriver han: »Jeg har haft Halsbetændelse og i den Tid i den strænge Kulde haft et Sogneraadsmøde og i 5—6 Timer refereret Sogneraadssager. Det var en farlig Historie, men det gik dog, skjøndt det vel næppe fremmede Helbredelsen.«¹²⁾ Ærgrelser kunde Arbejdet ogsaa medføre. $\frac{2}{9}$ 1890 skriver han til Lensgreven: »Fra Mandag begynder jeg Ferien; men jeg har en Sogneraadssag, der maaske tager mig de første Dage. — Jeg skal have Birkedommeren til at tage sig af den ene Skoleforstanders Opdragelse. Det er vor navnkundige Venstrefører Hr. H. Nielsen. Sogneraadet havde den 21. f. M. valgt ham til at opkræve Mulkter for Skoleforsømmelser og tilstillede ham Listen ved et Medlem af Sogneraadet. Den store Mand kastede Listerne paa Gaden og erklærede intet at ville gjøre med det Sk...«¹²⁾ — Og $\frac{24}{10}$ 1889 til Samme: »Jeg blev skammelig snydt for min Tid sidste Søndag; der blev ved at komme Folk i Sogneraadssager den hele Dag, saa jeg ikke fik mange Linier paa Registeret.«¹²⁾ Han længtes efter Befrielsens Stund.

Det ser vi af Bemærkninger som denne i et Brev til Rasmussen Søkilde: »Nu har jeg da snart kun 11 Maaneder tilbage, saa er jeg færdig med det kommunale Væsen. Jeg tæller Dagene, til jeg faar min Frihed igen. Stundom tænker jeg paa at skrive lidt og faar begyndt, men saa kommer Sogneraadsbrevene, og saa er Freden forbi.«⁷⁾

Da det endelig var overstaaet, skrev han til Broderen:

»Ja, nu er jeg fri for Sogneraads Væsenet! Det skal Du have Ret i, at det er en fattig Fornøjelse og en ringe Ære. For en Gaardmand kan det maaske være behageligt, skjøndt det skal rigtignok være en sær Gaardmand, der skal finde Behag i den Idræt. — Naar jeg har afholdt mig fra at søge til Byerne, har det for en meget væsentlig Del været af Frygt for og Afsky for de kommunale »Æresposter«; men Ingen undgaar sin Skjæbne, og jeg har ogsaa maattet trække i Tøjet, og seks Aar af mit Liv er paa en Maade bleven mig franarrede. Jeg kunde dog vistnok have udrettet noget bedre i den Tid end udregne Ligninger, opgøre Kommuneregnskaber og skrive om Alimentation m. m. — Gud ske Tak, at jeg nu har faaet Frihed. Nu skulde jeg til at se at indhente det forsømte.«⁸⁾

Naa, nogen Interesse for kommunale Sager blev der dog altid tilbage. Han skriver undertiden til Rasmussen Søkilde om kommunale Emner, ^{4/11} 1890 havde han endda skrevet til denne:

»Jeg kunde have stor Lyst til at aabne en Række Skrivelser om kommunale Sager i Stiftstidenden. Hvad siger Du om den Ide, og kunde Du ikke faa Lyst og Lejlighed til at være Delta-ger. Folk har nu saalænge havt travlt med at skildre de ærede Sogneraad -- kunde det ikke for en Forandrings Skyld være rimeligt, at de ærede Sogneraad saa lidt paa Verden gennem deres egne Brillen og fortalte, hvad de saa?«⁷⁾

Jørgensen var betænkelig over for at modtage Tjenester af Beboerne, naar han havde en Anelse om, at de ønskedes gengældt med Frigivelse for deres Børns Skolegang.¹³⁾ Men han var ikke selv vrangvillig med Hensyn til at yde Folk Tjenester, f. Eks. hjælpe dem med Skriveri, digte Gravvers og lignende.

Kommunale og skolemæssige Anliggender førte ofte Beboerne til Kistrup Skole. En Del kom der ogsaa til de Gudstjenester, Sognepræsten i en Aarrække jævnlig afholdt der. Privat Selskabelighed i større Stil var der ikke meget af; men adskillige af Nabo-

erne kom dog paa Besøg i Skolen, ligesom Jørgensens som en Følge af deres Stilling kom noget ud til Familiegilder. Jørgensen kunde nok holde Taler ved festlige Lejligheder og ogsaa skrive Festsange. Men han mestrede dog nok mere Samtalens end Talens Kunst. Naar han begyndte paa en historisk Udredning af et eller andet Spørgsmaal, da blev der lyttet i den Kreds, der sad omkring ham.

Sønnen Sophus skriver om ham:

»Far var ikke fremtrædende, holdt sig helst i Baggrunden. Men spurgtes han om noget, var han altid beredvillig. Var godt lidt af alle. Kun i Politik, naar den høje Jørgen Dalkilde fra Svanninge kom, kunde Far blive revet med og forsvare sine Grundsætninger med Fynd og Klem. Det var mine store Øjeblikke, naar de to ellers særlig gode Venner kunde faa Stuen til at ryste. Jørgen Dalkilde var Rigsdagsmand dengang.«⁵⁾

Som foran berørt fik Jørgensen ikke sjældent Besøg af Historikere, der var paa Indsamlingsrejse eller ønskede at drøfte historiske Spørgsmaal med ham. Blandt de fjernere boende, som han i en Aarrække stod i Forbindelse med, maa især fremhæves Fr. Krarup, der gentagne Gange besøgte ham. Krarup skriver ^{17/2} 1876 i et Brev til Rasmussen Søkilde om Jørgensen: »Han er som Medarbejder mere end Guld værd.«⁷⁾ Ogsaa Historikeren Fr. Barfod synes at have været i Kistrup Skole.

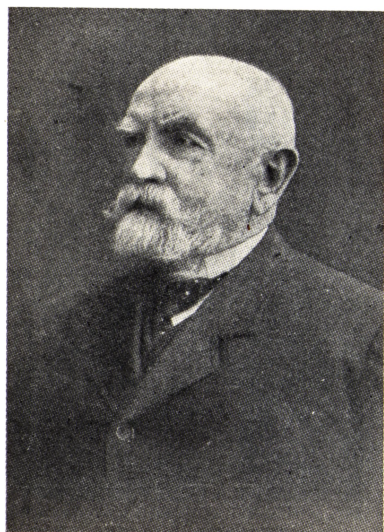
Særlig Fornøjelse havde han af et Besøg af Hofjægermester Lindegaard og Frue fra Lykkesholm, der kom kørende sammen med Lærer P. C. B. Bondesen, Ellested, hvem Jørgensen jo ogsaa havde noget Samarbejde med, bl.a. angaaende Lykkesholms Historie. Jørgensen havde i artige Vendinger indbudt Herskabet til at følge med Bondesen, naar denne kom i Lykkesholms Vogn, og han glædede sig til at vise Selskabet om i »Alperne«. Det Besøg, han tidligere havde aflagt

Ludv. Grundtvig fot.
Frederik Krarup.

paa Lykkesholm, havde knyttet ham nær til Familien Lindegaard, en Tilknytning, der blev styrket gennem det fleraarige historiske Samarbejde, han havde med Hofjægermesteren. Hans Besøg paa Lykkesholm stod i en egen Glans for ham og lagde ham følgende poetiske Vendinger i Pennen i et Brev til Hofjægermesteren ^{4/11} 1880:

P. S. Lindegaard.

»Nu skinner Solen næppe saa varmt over Lykkesholm, som den gjorde det i Høsten, og Svalernes Leg over Søen kan ikke længer ses fra Bænken under den store Ahorn. Jeg vil haabe, at de herlige Træer i Haven og Parken have udholdt den seneste Tids vældige Storme. — Under min travle Syssel træder ofte som et herligt Billede Erindringen frem om de herlige Dage, jeg tilbragte paa Lykkesholm i Sommer, og med Højagtelse og Taknemmelighed mindes jeg Gaardens ædle Herskab, som hjerteligt hilses fra Deres ærbødigst hengivne
S. Jørgensen.«¹⁴)

Det kan her oplyses, at Lindegaard i 1910 udgav det Stof til Lykkesholms og sin Slægts

Historie, som han i Aarenes Løb havde samlet sammen, og som for en væsentlig Del skyldtes Jørgensens Arbejde, i Bogen »Historiske Meddelelser over Lykkesholm med Tilliggende samt Stamtavle over Familien Lindegaard, samlede af P. Lindegaard«. Men man søger forgæves Jørgensens Navn i Bogen.

Lensgreven fra Hvedholm besøgte ham ofte. Han tilkendegav paa mange Maader, hvor højt han værdsatte Jørgensen. Han sendte ofte, især til Julehøjtiderne, Gaver til Familien i Kistrup Skole. Undertiden var det Vin eller spiselige Varer som Ænder, Gæs eller Harer, undertiden Kaffekopper, en smuk Mappe eller en lille Kongebuste. Hvor omsorgsfuld han var for Jørgensens Helbred, fremgaar af, at han engang bekostede et Gebis til ham. Dette takkede Jørgensen gentagne Gange for. ^{31/12} 1898 skriver han f. Eks. til Lensgreven: »Jeg har i denne Ferie havt det

udmærket godt, havt Arbejdslyst og Arbejdsevne. Jeg tror, at det er Hr. Kjærs gode Tænder, der lægge Aar til min Alder, ellers forstaar jeg det ikke.«¹²⁾ Da Jørgensens Kræfter alligevel et Par Aar efter for Alvor svigtede, stillede Greven sin Vinkælders Indhold til hans Raadighed og tilbød 500 Kr. til en Rejse til et Badested.¹⁵⁾

Der var dog næppe nogen af Jørgensens Venner, der kom saa ofte i Kistrup Skole som Rasmussen Søkilde. Stærkt optaget af Arbejde var de begge, og ofte maatte et Brev gøre det ud for et Besøg; men i Brevene findes jævnlig Udtryk som »Jeg længes efter at se Dig og tale med Dig«, og naar Tiden tillod det, tog de helst selv Turen »omkring Søen«, et Udtryk, der ofte forekommer i Brevene. Da kunde det knibe at naa til Ende med Drøftelserne. Det kunde være Havebrugsspørgsmaal og kommunale Spørgsmaal, der optog dem; men det var dog mest historiske Problemer. Naar der tilsidst maatte brydes op, fulgte den ene Familie gerne den anden paa Vej; men det kunde vare længe, før Mændene fik sagt det sidste Ord ved Søllerupgaard, hvor de gerne skiltes. Rasmussen Søkilde's Datter, Fru Rasmine Petersen, fortæller:

»Jeg husker saa tydeligt, de kom en Gang imellem paa Besøg her hjemme. Altid fulgte Madam Jørgensen og Datteren Jutta med. Jutta og min Søster Anna var gode Veninder. Det var jo saa Turen rundt om Søen, som Jørgensen udtrykker sig, naar der skulde tales Historie. Og saa mindes jeg Far og Jørgensen i fortrolig Samtale i Haven og Kontoret. Kom vi til Kistrup, husker jeg, hvor mørkt der var inde i Stuerne, de store dystre Graner lige oven over Vejen udenfor; men Haven paa den Skraaning, der laa, var fuld af dejlige Grøntsager, Havesager og Frugt, og Jørgensen fuldt optaget, men altid et venligt Ord til os Børn.«¹⁶⁾

Søkilde var paa den Tid en moderne indrettet Gaard. De gamle Bygninger tilfredsstillede ikke i Længden den driftige Ejer, der i Aarene 1877—83 lod dem nedrive og erstatte med nye og tidssvarende.

Breve fra Jørgensen til Rasmussen Søkilde, hvoraf 62 forefindes samlede og et Par spredte i Rasmussen Søkilde's Samling i Landsarkivet i Odense samt et Par paa Gaarden Søkilde — af Brevene fra Rasmussen Søkilde til Jørgensen er kun et enkelt bevaret, og det af den Grund,

at Jørgensen har skrevet Brev til Rasmussen Søkilde bag paa det — bærer tydeligt Vidne om det smukkeste Venskab mellem de to aandsbeslægtede Mænd, der gennem to Snese Aar stod i et saare frugtbart Samarbejde. Der haves kun Kendskab til en enkelt Episode, hvor der spores en Mislyd i Forholdet.

Friskolelærer Th. J. Nørrelund i Haastrup søgte i et

C. Johansen fot.

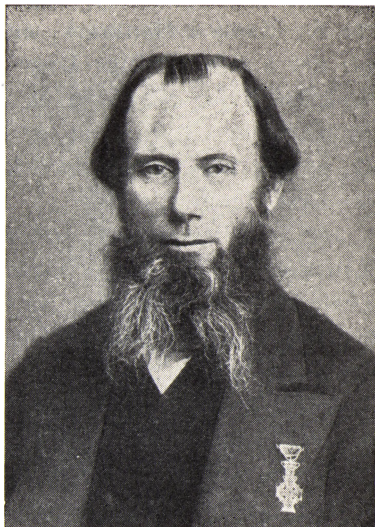
Søkilde efter Ombygningen o. 1880.

Brev af $\frac{8}{9}$ 1888 til Lensgreven paa Hvedholm¹²⁾ at gøre denne interesseret i at faa Rasmussen Søkilde til at udarbejde en Beskrivelse af Hvedholm, Stensgaard, Østtrupgaard og Damsbo, hvad han var villig til paa visse Betingelser; navnlig vilde han først vide, om Lensgreven vilde understøtte Foretagendet. Denne afæskede Jørgensen en Udtalelse. Jørgensen sendte ham $\frac{13}{9}$ s. A. et Brev, der ikke lod noget tilbage at ønske i Retning af Tydelighed. Et Uddrag af Brevet gengives her, ogsaa fordi det viser, hvilke strenge Fordringer Jørgensen i sin modneste Alder stillede til et historisk-topografisk Arbejde. Efter en Omtale af de økonomiske Ofre, der udkrævedes, hedder det:

»Jeg ved godt, at Hr. Søkilde kjender en nemmere Vej. Han har faaet den godmodige Archæolog til at give sig et Udtag af

sin Beskrivelse af Egnen; naar Søkilde sætter lidt folkelig Sauce herpaa, saa er han færdig med den Historie. Hvis han kommer ligesaa heldig fra det med Architekten og Tegneren, saa gaar det jo bedre, eller han kan hjælpe sig med en 40aarig Beskrivelse af Rundkirkerne, der staar i Kirkehistoriske Samlinger. — Saa har jeg i sin Tid ladet noget trykke om Stensgaards gamle Ejere og forskjellige Forhold vedrørende Svanninge, det gaar vel dermed som med alt af den Slags, at Hr. Søkilde betragter det som sin lovlige Ejendom. For mit Vedkommende skal jeg ikke protestere. — Paa den Maade vil nogle hundrede Kroner kunne være en betydelig Støtte for Foretagendet, thi saa burde det kunne bære sig selv.

Men den Slags Topografier har Redaktøren af Historisk Tidsskrift Bricka givet en Bedømmelse af i »H. Tidsskrifts 5. Række 1. Bind«, som maaske er vel skarp, men som jeg i alt væsentlig kan underskrive. — Det vil dog sige: Dersom et Godssarchiv er udkastet i Gaarden og flyver for alle Vinde, eller en i archæologisk

Th. Hansen fot.
N. R. Søkilde i 50 Aars Alderen.

eller paa anden Maade interessant Egn henligger ubeskreven, saa er det en stor Fortjeneste at levere selv en meget ufuldkommen Skildring. Naar jeg i sin Tid har leveret velvillige Anmeldelser af Søkilde's Bøger, saa har det selvfølgelig været under den Forudsætning. — Det er ogsaa sandsynligt, at Søkilde's Bøger have henledet Direktionens Opmærksomhed paa Herredet. Men paa den anden Side har Sagkundskaben udtalt en Dom over disse Bøgers absolute Værdi, da han jo ellers burde have været selvskreven til at have udført dette Arbejde. — Naar Søkilde mener, at Fordringerne til hans Præstationer nu er de samme, som da han skrev de af Nørrelund nævnte Værker, saa vil han nok blive overbevist om sin Fejltagelse.

Vil Dhr. sige: »Ja Egnen i Oldtiden vil vi gaa let henover, for det er jo nu en Gang gjort af sagkyndige Folk.« Saa bliver

det dog en egen Sag med en Stedsbeskrivelse, der forbigaar Stedets største Mærkelighed. Jeg kjender intet andet Sogn, der som Horne S. har henimod 100 mærkelige archæologiske Numre.

. . . Det er naturligvis ingen Fornærmelse mod Gaardmænd, Godsforvaltere, Skolemestere o. s. v., naar man betvivler deres Duelighed til at levere topografiske Arbejder. Hertil udfordres en saadan alsidig Uddannelse og et saadant Fond af Kundskaber, som kun meget faa ere i Besiddelse af. Jeg kjender kun én Mand i Danmark, nemlig Geheimekonferentsraad Wegener, der i sine kraftige Dage viste, at han kunde løse Opgaven. Direktionen for Mindesm. B. forudsætter ikke en Gang, at den, der beskriver Gravhøjene, er bygningskyndig eller kunstforstandig, og jeg har endnu ikke truffet den, der har følt sig fornærmet over denne Tvivl.

Jeg vil altsaa gjerne indrømme Hr. Søkilde alle mulige gode Egenskaber; men jeg betvivler kun, at han og for den Sag nogen enkelt Person kan levere et topografisk Værk over Grevskabet Brahesminde, der kan fortjene Prædikaten »støttet af Grevskabets Besidder.«¹²⁾

Der er dog vist her paa Grund af Jørgensens Temperament, der kunde give sig stærke Udslag, naar han følte sig gaaet for nær, hvad han som Bibliotekar og Arkivar paa Hvedholm aabenbart har gjort i dette Tilfælde, løbet ham Udtryk i Pennen, som han efter rolig Overvejelse ikke vilde have brugt.

Ellers mærkes overalt den største Redebonhed til gensidig Hjælp og Støtte, en Hjælp og Støtte, der i Retning af Meddelelse af Oplysninger, Korrekturlæsning og Anmeldelse af Bøger dog nok bragte Rasmussen Søkilde de største Gevinster. Deres Venskab bestod enhver Prøve og var Jørgensen til stor Trøst, da tunge Sorger formørkede hans senere Aar.

Da Jørgensens Broder, Lars Hansen, der jo var 20 Aar yngre end han, naaede den modnere Alder, vandt han ogsaa i ham en god Ven. Ikke sjældent tog han en Tur hjem til det kære Ørbæk for at besøge Moder og Broder, undertiden ene og da ofte til Fods, undertiden ogsaa sammen med Hustru og Børn. Sønnen Sophus har fortalt følgende Barndomserindring:

»En Jul var jeg gaaende eller løbende til Ørbæk; der var 5 Mil. Saa blev det et stærkt Snefald, og alle Veje røg til. Jeg havde ikke uden tynd Trøje og Benklæder paa. Min Hvergarnsfrakke hang hjemme. Saa pakkede Far Frakken ind og

gik ud over Marker, Grøfter og Gjærder og kom til Gaarden ved Ørbæk Aas, hvor jeg var paa Juleferie. Næste Dag fulgtes vi ad hjem — for jeg skulde begynde Realskolen i Faaborg.«⁵⁾

Lars Hansen ernærede sig som Væver i Ørbæk. Senere blev han ansat som Postbud i Ellested. Han havde som før omtalt i sin første Ungdom opholdt sig i Kistrup Skole en Tid for at faa udvidet Undervisning. De to Brødre førte senere en ret flittig Brevveksling med hinanden. Jørgensens Ord til Broderen ^{22/12} 1893: »Jeg er den mest efterladende Brevskriver, der kan tænkes«⁶⁾ gøres til Skamme af saavel Brevene til Broderen som af hele hans øvrige udstrakte Brevveksling. De 20 Breve fra Jørgensen til Broderen, der er bevarede⁷⁾, giver Indblik i et godt broderligt Forhold.

Lars Hansen interesserede sig meget for Broderens historiske Studier og foretog selv under dennes Opmuntning og Vejledning mindre historiske Undersøgelser. Han samlede saaledes Kirkebogsuddrag. Da han var kommet lidt frem i Arbejdet, opmuntrede Jørgensen

Lars Hansen.

ham: »Bravo! Du er jo allerede en hel Genealog.«⁸⁾ Ogsaa de foran i Afsnittet »Slægt« benyttede slægtshistoriske Oplysninger stammer fra hans Haand. Han skrev desuden i Aarenes Løb til fynske Dagblade en Del Artikler, mest om historiske Emner fra Ørbækegnen.

Bortset fra de Rejser, Biblioteksarbejdet medførte, forlod Jørgensen med Aarene mere og mere sjældent sit Hjem. Han samlede sig om sit Arbejde og sit Hjemliv.

Særlig Sans for at gøre Hjemmet propert og hyggeligt havde hans Hustru efter mange samstemmende Udtalelser ikke. Det hang vel sammen med hendes ejendommelige Væsen. Hun blev efterhaanden noget sær, og det noget indesluttede Liv, de i de

senere Aar førte, maatte ogsaa sætte sit Præg paa hendes Mand. Men god Forstaaelse og Enighed raadede mellem Ægtefællerne, og det bødede paa meget. Fr. Krarup skrev ^{4/10} 1877 til Rasmussen Søkilde: »Hvad Jørgensen angaar, haaber jeg, at hans Kone maa være kommet sig, uden hvilket jeg frygter for, at han næppe er i Stand til at glæde sig ved Livet«. ⁷⁾ En Hjælpelærer fra de senere Aar omtaler det gode Familieliv, der levedes. ¹⁷⁾ Sønnen Sophus oplyser:

M. Mikkelsen fot. 1902.

Familien Jørgensen paa Køretur.

Jørgensen og Fru Jørgensen med Børnene Jutta og Niels.

»Far læste tit eller gav Mor sine Artikler og Uddrag at læse, og hun elskede at læse det og takkede Far inderligt«. ⁵⁾ »Far elskede Skoven og Dyrene. Naar Uvejr trak op, hvad der skete tit i min Barndom, tog Far en Paraply med, og saa gik vi to op i Gammelskov, hvor der var glimrende Udsigt over Arreskov Sø. Saa fortalte Far mig om Elektricitet — og det var et glimrende Syn, naar Lynet slog ned i Søen«. ⁵⁾ »Far var middelstor, men meget bredskuldret, bar altid Brillen, da han var meget nærsynet«. ⁵⁾ »Mine første Forestillinger om min Far var hans utrættelige Flid. Enten læste eller skrev han, eller vi arbejdede i Mark og Have. Han laa aldrig og drev paa en Sofa«. ⁵⁾ »Far var glimrende Fodgænger. Hver Søndag gik Far og Mor og vi Børn til Østerhæsing Kirke. Der var ca. 1 Mil. Mor var tit med i Faaborg, der var ogsaa 1 Mil, men hun elskede ogsaa at gaa«. ⁵⁾

Nøjsomhed, Flid og Slid er det, mange samstemmende Vidnesbyrd om Familielivet i Kistrup Skole munder ud i.

Arbejdet var en Fornøjelse, ja en Fornødenhed for Jørgensen. I et Brev (1889) til Broderen siger han: »Skriveriet er det grumme svært at slaa igennem med; men som Fritidssyssel er det meget fornøjeligt, og det kan saa nok undertiden give en rar lille Biindtægt.«⁸⁾ Hans Skriveri har uden Tvivl indbragt ham saa meget, at det i Forhold til Datidens Lærerlønning har betydet en Del for Familien. Han skrev mest til Blæde og Tidsskrifter, der betalte Honorar, selv om dette ikke har været stort. Oplysende i saa Henseende er følgende i et Brev til Lensgreve Bille-Brahe-Selby ^{29/8} 1882:

»Embedsgjæringen levner mig en kjøn Sum af Fritid, som jeg slet ikke fristes til at bruge paa anden Maade; jeg har en saa stor fast Indtægt, at den med Renterne af min lille Formue kan give dagligt Brød; hvad jeg ellers kan tjene, kan jeg anvende paa Indkjøb af Bøger, paa Rejser til Archiver og Bogsamlinger. Jeg fortjener derfor slet ingen Ros eller Ære derfor; jeg har ikke nødig at skrive for Brød, kan derfor ogsaa faa Tid til at udføre Arbejdet, saa det kan staa sin Prøve. Min lille Afhandling om Deres Slægting Eske Bille kostede mig to Aars Arbejde, indbragte i Honorar 32 Kr. Arket, det højeste der gives for den Slags Arbejder; en Videnskabsmand, der ikke var Rigmand, kunde næppe have gjort det.«¹²⁾

Honorarspørgsmaalet har dog ikke været det afgørende for ham. Til Broderen skriver han saaledes ^{18/11} 1888:

»Kulden har generet mig en Del, saa jeg ikke rigtig har havt Arbejdslyst, hvad der ikke har været rigtig heldig, da jeg har en hel Del, jeg skulde have skrevet; men skrive, naar jeg ikke rigtig har Lyst, gjør jeg ikke gjerne, thi det kan let faa slemme Følger for En selv, og Arbejdet kan saamæn godt undværes; Verden gaar alligevel sin egen skjæve Gang.«⁸⁾

Han havde dog den Glæde at se sit historiske Arbejde anerkendt fra alle Sider. Et Udtryk herfor er det, at han allerede i 1874 modtog en literær Understøttelse.¹⁸⁾

En Tilfredsstillelse maa det ogsaa have været for ham, da selve den kritiske C. F. Bricka ønskede ham medtaget i det af ham redigerede »Dansk Biografisk Leksikon«, hvor Arkivar Oluf Nielsen skulde skrive hans Biografi. Han skrev i den Anledning til sin Moder ^{6/2} 1894:

»Men kan Du tænke Dig, at jeg i Aften skal hen at skrive mit Levnedsløb, da jeg skal tages med i en Levnedsskildring af

alle saadan — skal vi kalde det bekendte eller berømte? — Mænd, i alt Fald af saadanne, der i en eller anden Retning have præsteret en Smule ud over det almindelige Maal. Det er mig svært nok, thi jeg skal give en Fortegnelse over, hvad jeg har skrevet, og det kan jeg ikke huske. Jeg har aldrig ventet eller ønsket, at nogen skulde interessere sig for eller tage Hensyn til mig. For Din Skyld er det mig dog kærere end for min egen, thi det er jo dog et Vidnesbyrd, der overlever baade Dig og mig, for at Din Søn dog ikke har levet helt til Unytte her i Verden. «⁸⁾

Han havde efterhaanden gjort sig fortjent til den Betegnelse, en ¹⁾anden af hans Biografer, Historikeren Hans Olrik, gav ham: den Mand, som omkring 1880 var den ypperste Historiker inden for den fynske Lærerstand, ja i hele den danske Folkeskole. ¹⁹⁾

Et andet tydeligt Bevis for Paaskønnelse modtog han, da han efter Indstilling af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet udnævntes til Dannebrogsmænd ^{27/9} 1897. Selv om han mange Aar tidligere, i Anledning af Spørgsmaalet om en Hædersgave til Biskop Monrad, havde udtalt, at han just ikke kunde »sige at være nogen Ynder af de Bekransninger, Hædersgaver og andet Flitterstads, af hvilke der i vor Tid, efter Veners Opfordring, falder en rigelig Regn på Bisper, Præster, By- og Sognefogder, Skolelærere og Forvaltere osv. osv.«²⁰⁾, er der dog ingen Tvivl om, at det har været en stor Festdag for ham og hans Familie, da Provst Skjerbek, hvem han med gensidig Agtelse var knyttet til, i Overværelse af bl. a. Sogneraadformændene fra Øster- og Vester-Hæsinge dekorerede ham med Hæderstegnet.

SIDSTE AAR

Jørgensens Helbred havde aldrig været særlig godt. I sine Breve omtaler han meget ofte, hvordan Sygdom sinker eller helt hindrer ham i hans Arbejde, selv i hans yngre Alder.

Han var allerede i sin Ungdom meget nærsynet. Anden Øjen-svaghed stødte tidligt til. Han kunde til Tider ikke udholde at se paa det hvide Skrivepapir. Ja, han maatte undertiden, som han ^{29/8} 1882 skriver til Lensgreven paa Hvedholm, tilbringe lange Tider i »total Afholdenhed fra alt Tryk og Skrift«¹⁾. Gang efter Gang klager han over Øjnene, f. Eks. over for Rasmussen Søkilde ^{14/9} 1893: »Jeg har været en plaget Mand, for jeg har havt saa meget at læse og skrive og kunde ikke se«²⁾. Svagheden tiltog til Trods for Behandling hos Øjnlæge. En Tid var han halvvejs blind.

Gentagne Gange omtaler han Influenzaen, der hærger hans Legeme, og hvis Eftervirkning han ikke kan forvinde. Halsbetændelse, Brysthindebetændelse, Sukkersyge og andet stødte til. Selv de fordem saa gode Ben kunde i de senere Aar næppe bære ham en Fjerdingvej.

Især var Vintrene drøje at komme igennem. Han klager i Brevene over »Vinterens knugende Kraft« og over den bidende Vind, der gennemisner ham. Med et vist Lune, men ikke uden træffende Karakteristik af hans og hans Vens Livsvilkaar skriver han til Rasmussen Søkilde i 1888: »Vejret er meget ublidt her i Alperne i denne Tid. Jeg antager, at det er mildere paa Sletterne ved Fleninge.«²⁾

Kistrup Skole har nu heller ikke været noget heldigt Opholdssted for en Mand med et vaklende Helbred. Bygningen var fugtig, og den høje Sandbanke, der laa umiddelbart syd for Vejen forbi Skolen, og som var bevokset med Granskov, der ragede højt op over Skolen, gjorde denne mørk og dyster. »Mørket om Dagen føler jeg som et Tryk«, skriver han til sin Broder (1895?)³⁾. Sogneraadet bødede noget paa de uheldige Forhold; men sund og lys blev Boligen aldrig.

Den Ihærdighed, hvormed Jørgensen gik op i sit Arbejde,

sled ogsaa paa Kræfterne. Allerede $\frac{7}{2}$ 1876 skrev Fr. Krarup om ham til Rasmussen Søkilde:

»Jeg fik i Dag Brev fra Jørgensen i Kistrup, der glædede mig særdeles meget, især da jeg deraf erfarede, at han var i god Bedring efter en haard Sygdom. Men Sygdommen selv foruroligede mig ikke lidet, idet jeg genkaldte mig hans svagelige Udseende og hans hensynsløse Energi i Arbejdet. Kan De derfor gjøre noget til, at han skaaner sig selv, vil De sikkert gjøre en

Kistrup Skole set fra Øst.

god Gjerning derved; han er som Medarbejder mere end Guld værd, og selv Guldet skal man spare.«²⁾)

Jørgensen kunde ganske vist til Tider nære den Opfattelse, han $\frac{12}{4}$ 1882 gav Udtryk for i et Brev til Hofjægermester Lindegaard angaaende dennes Helbred:

»Skriveriet, der venter paa Deres Hjemkomst, er heller ikke at foragte. Særlig i den Slags Arbejde er der noget, der samler Aandskræfterne og spænder dem uden at overanstrenges, thi det er ganske vist ikke ethvert aandeligt Arbejde, der er styrkende eller sundt; men om dette ved jeg af Erfaring, at det er Tilfældet.«⁴⁾)

Men han kunde dog ogsaa undertiden mærke Faren ved det forcerede Arbejde og føle, at han nok egentlig bød sig selv for meget. Det fremgaar af følgende Uddrag af et Brev fra ham til Lensgreve Bille-Brahe-Selby $\frac{13}{12}$ 1883. Jørgensen meddeler, at Professor Holm i et Brev til ham har givet ham Ret i hans

Opfattelse af Landboforholdene i det 17. og 18. Aarhundrede, og fortsætter derefter:

»At jeg har gjort lidt til at bryde det Gamle ned, har været mig en stor Trøst under den sidste Tid, der har ladet mig føle, at jeg nok egentlig havde arbejdet stærkere, end jeg kunde taale. Det er pinligt at føle, saa længe det staar tvivlsomt, om Arbejdet er uden Frugt. Naar dette ses, glemmes de overstandne Besværligheder lettere.«¹⁾

Han søgte »gennem ihærdigt legemligt Arbejde at faa Bugt med Følgerne af for meget stillesiddende Liv« (Brev til Lindgaard ^{1/6} 1881⁴⁾), brugte Spaden eller gik lange Fødture. Han søgte »at holde Sindet klart« (Brev til Rasmussen Søkilde ^{22/9} 1892²⁾). Dette sidste kunde det nok knibe med, især under Trykket af en pinlig Sorg, der ramte ham fra hans nærmeste Kreds. Rasmussen Søkilde skrev da et Trøstebrev til ham, og i sit Svarebrev (udateret) udtaler han: »...jeg har lært, at jeg har mange gode Venner, der have deltaget i min Skjæbne«²⁾.

Gennem flere Aar arbejdede han ihærdigt med at lære Skolebørnene Sanglege. Da Legepladsen laa højt og var kold, blev dette nedbrydende for hans i Forvejen svage Helbred. Han paadrog sig en Gigtfeber. Fra nu af gik det stærkt tilbage med ham. Til Broderen skriver han ^{4/1} 1901: »Det blev slemt med mig. For omtrent en Maaned siden fik jeg Gigtfeber og har lidt usigeligt, saa det har ikke været den glædeligste Juul. Sygdommen forløb dog saa godt, at jeg tænker paa at begynde Skolen paa Mandag«³⁾

Men der stødte snart andet til. Stærke Sindsbevægelser taalte han ikke mere. Efter »en ubetydelig Ordvexel i Hvedholm Bibliotek«⁵⁾ indtraf et apoplektisk Tilfælde. Et andet indtraf kort efter i Skolen⁵⁾, hvor Kræfterne ikke mere forslog til at opretholde den Orden, han ønskede. En Bestræbelse blandt Beboerne for at faa den syge Lærer fjernet⁵⁾ var et haardt Slag for ham, og der fulgte nu en svær Tid for hele Familien. Lensgrevens venlige Tilbud om at betale hans Ophold paa en Klinik vilde han ikke modtage, selv om han var meget taknemmelig for det. Han bad

N. Steenhuus fot.
S. Jørgensen
i 60 Aars Alderen.
Efter et Gruppébillede.

kun om »at maatte være i Fred«, efter hvad hans Læge, Aksel Th. Rosenberg, ^{30/6} 1901 beretter over for Lensgreven¹⁾. Han vilde passe sin Skole. Arbejdet paa Hvedholm vilde han heller ikke forsømme. Til sidst maatte Familien skride ind og forhindre ham i at komme af Sted. Ogsaa skriftligt Arbejde i Hjemmet maatte han holdes borte fra, og det gjordes som før omtalt paa en saa beklagelig radikal Maade, at det betød Tilintetgørelse af hans Samlinger. Under den Bladpolemik⁶⁾, dette affødte, meddelte Sønnen Niels adskillige Træk fra den sidste svære Tid for at bevise, at den syge Mand blev omhyggeligt og kærligt plejet, hvad der følte draget i Tvivl fra anden Side. Følgende Brev fra samme Søn belyser paa en egen Maade de fortvivlede Forhold:

»Faaborg Posthus, d. 24. Juni [1901].

Højvelbaarne

Hr. Kammerherre Lehns greve Bille Brahe Selby,

R. af Db.

Fader har skrevet, at han mulig kan komme til Hvedholm paa Søndag; men selv om vi ikke kunne formaa ham til at sende anden Besked, tillader jeg mig ærbødigst at henstille til Hr. Lehns greven at lade Vognen udeblive. Fader kom nemlig sidst nedtrykt og halv død hjem fra Hvedholm, kun med stor Besvær fik vi ham i Seng, og det saa kun lidt ud til, at han næste Dag kunde komme op. Det gik da med stor Nød, men for at hindre en Gentagelse har vi indstændig bedt Fader opsætte Turen blot en Uge. Hvad der tager mest paa Faders faa Kræfter er Bogtørringen, og min Søster og jeg siger da, at vi gerne vil hjælpe ham dermed, som vi før har gjort. Men det siger Fader, at det kan han ikke anmode Lehns greven om.

Det kan synes underligt, at en ung Fyr saadan er »Forsyn« for en Fader. Men Sagen er, at Fader saa grumme nødig maa blive syg igen. Sognepræsten staar nemlig altid og letter med Halen og svælger i Faders Sygdom. Og for øvrigt er det Selvfølelsesdriften, der byder mig at skrive om dette. Netop i Aar, hvor Forretningen kan give en Indtægt af over 2000 Kr., var det haardt for min Søster og mig, om Fader ikke kunde gøre det længere og vi bleve nødte til at rejse med en Frist af 6 Uger. — Var det endda kun Faders legemlige Kræfter, der led ved Sygdommen — men Aandskræfterne komme saa langsomt igen, og det er det haardeste.

Jeg vover at henstille til Hr. Lehnsgrevens Godhed: ikke at omtale til Fader, at jeg har skrevet. Det er kun et svagt Forsøg af en Søn paa at frede om sin Fader.

Med Højagtelse og Ærbødighed
Lærer Jørgensens Søn.

I Hast! ◀

Da et tredje Tilfælde af Apopleksi indtraf, var det nødvendigt at faa en Hjælpelærer antaget. I sin Anmodning derom skriver Skolekommissionen til Skoledirektionen ^{23/12} 1901: »I December 1900 fik han et lettere Tilfælde af Gigtfeber, og siden har det været tydeligt, at Hr. Jørgensens Kræfter ikke har været som før, om end Lysten til Lærergjerningen og Iveren under samme ikke har været ringere. Kan der gives Hr. Jørgensen Tilskud af Amtet til at holde Hjælpelærer, haaber man, at det bliver den vel-tjente, meget agtværdige Mand bevilget.«⁷⁾

H. C. F. fot. 1937.

S. Jørgensens Grav.

Jørgensen fik nu Hjælpelærer et Aars Tid. Men Kræfterne vilde ikke vende tilbage, og hans Afskedsbegæring maatte indgives. Den blev bevilget fra 1. April 1903. Han og hans Hustru maatte nu tage Afsked med den Skole, der havde været deres Hjem i snart to Snese Aar. De flyttede til Datteren Jutta, der nu var blevet gift med den senere meget kendte Frugtavlser Mads Madsen i Halsmose, Haastrup Sogn, hvor han døde d. 18. August 1903. Hans Hustru overlevede ham omtrent halvsjette Aar. Paa Graven paa Haastrup Kirkegaard lod Lensgreve Bille-Brahe-Selby som et sidste Udtryk for Paaskønnelse af Jørgensens Arbejde i hans Tjeneste rejse en anselig Granitstøtte. Den bærer følgende Indskrift: »Minde over Lærer, Historiker og Bibliotekar S. Jørgensen af Kistrup, f. i Ørbæk 16. Juni 1838, d. i Halsmose 18. Aug. 1903, og Hustru Marie Jørgensen, f. Andersen, f. i Ørbæk 16. April 1839, d. i Halsmose 27. Jan. 1909.«

Sønnen Niels har om Jørgensens sidste Leveaar skrevet, at han »kunde leve et ret tilfreds og lykkeligt Samliv med sin kære Hustru«. ⁸⁾ Og Datteren Jutta har udtalt: »Vi elskede ham som Fader og ikke som Videnskabsmand. Vi hentede hans Sko og satte hans Stol frem til ham. Men vi forstod ham ikke.« ⁹⁾

I et Brev til Lensgreven ^{27/9} 1899, hvor Jørgensen havde omtalt de truende Fremtidsudsigter, der efter Lægens Udtalelse aabnede sig for hans Almenbefindende, havde han derefter fortsat: »Mulig var det dog en Følge af den stærke Nervøsitet, jeg havde lidt af, og saa vilde det gaa bort af sig selv. — Dette sidste synes at blive Tilfældet, og saa maa jeg rigtignok sige, at Guds Naade har været stor imod mig.« ¹⁾

Disse Ord er betegnende for ham. Nøjsomhed og Taknemmelighed hørte til hans mange gode Egenskaber, selv om hans Ømfindtlighed og Saarbarhed over for formentlige Krænkelser let gav sig Udslag. Den Dygtighed, Pligttroskab, Flid og Redelighed, hvormed han gik op i alt sit Arbejde, gjorde ham i hans bedste Aar til en fremragende dygtig Skolemand, og hans lødige historiske Arbejder har over for Eftertiden sikret ham en ærefuld Plads blandt Fyns betydeligste Historikere.

FORTEGNELSE OVER S. JØRGENSENS TRYKTE ARBEJDER

Følgende Forkortelser er anvendt:

Almtid. ∅: Almentidende. — Da. Hvtid. ∅: Dansk Have-
tidende. — Da. Lbtid. ∅: Dansk Landbotidende. — Da. Ugebl.
∅: Dansk Ugeblad. — Faab. Av. ∅: Faaborg Avis. — Fy. Saml.
∅: Samlinger til Fyens Historie og Topographie. — Fy. Sttid.
∅: Fyens Stiftstidende. — Hist. Tskr. ∅: Historisk Tidsskrift. —
Hj. ∅: Hjemmet. — Hjmd. ∅: Hejmdal. — H. o. M. ∅: Hugin
og Munin. — Hsv. ∅: Husvennen. — Khist. Saml. ∅: Kirke-
historiske Samlinger. — Mus. ∅: Museum. — No. Btid. ∅: Nor-
disk Bogtidende. — No. Sktid. ∅: Nordisk Skoletidende. — Phist.
Tskr. ∅: Personalhistorisk Tidsskrift. — Skv. ∅: Skolevirke. —
Svbg. A. ∅: Svendborg Amt.

Titlerne paa de særskilt udgivne Arbejder er sat med spærret
Skrift.

SKOLESAGER

Matematiske Opgaver. H. o. M. 1864, 2. B. S. 84, 91; 3. B. S. 19.
Kortfattet dansk Sproglære til Brug ved den
første Undervisning i Modersmaalet. Nyborg 1865. 15 S.

Balles og Balslevs Lærebøger. No. Sktid. 14. Bd., 1865, S. 50—52.
Om Friskole- og Friseminarievæsenet. No. Sktid. 15. B., 1865,
S. 61—65. Jfr. sst. S. 91—92 (Fredrik Beyer).

Gensvar til hr. F. Bajer. No. Sktid. 15. B., 1865, S. 121—24.
Jfr. sst. S. 146—48 (Fredrik Bajer).

Om Hædersgaven til Biskop Monrad. No. Sktid. 16. B., 1866,
S. 115—16, 118—21.

Udtalelser om Statsseminarierne og Seminarister, nærmere
betragtede. No. Sktid. 16. B., 1866, S. 186—91.

Er Statsskolen en Tvangsskole? No. Sktid. 17. B., 1866, S.
21—26.

Om Friskolevenners Domme over Folkeskolen. No. Sktid.
17. B., 1866, S. 153—57.

En Berigtigelse. No. Sktid. 18. B., 1866, S. 188—89. Jfr. sst. S. 134 - 36 (J. V. Hejlesen), 19. B., 1866, S. 59—60 (J. V. Hejlesen), 60—62 (Fredrik Bajer).

[Svar til J. V. Hejlesen og maaske til Fr. Bajer]. Maaske No. Sktid. 18. B., 1866, Nr. 14 (Dette Nr. er fjernet i Statsbibl.s Ekspl., mangler ogsaa i Universitetsbibl.s og Kgl. Bibl.s). Jfr. sst. 20. B., 1867, S. 58 (J. Vigh Hejlesen).

Til Orientering i Sagen: (Bajer) Hejlesen—Jørgensen. No. Sktid. 20. B., 1867, S. 105—08. Jfr. sst. S. 124 (Fr. Bajer), 269 (Vigh-Hejlesen).

Et og andet om Seminariesagen. No. Sktid. 20. B., 1867, S. 248—55.

I Anledning af »Om Eksamen i Almueskolen« af Johannes Clausen. No. Sktid. 21. B., 1867, S. 151—56. Jfr. sst. S. 39—44 (Johannes Clausen).

Bemærkninger til Hr. F. B. V. Egedes Spørsmål S. 148. No. Sktid. 21. B., 1867, S. 191—95. Jfr. sst. S. 207—08 (Fr. Bajer).

Lidt om Friskoler, en Efterskrift. No. Sktid. 21. B., 1867, S. 236—40.

Er den i Almueskolen meddelte Undervisning tilstrækkelig? No. Sktid. 22. B., 1868, S. 27—31. Jfr. sst. S. 43—45 (Fredrik Bajer), 75—78 (Vilh. Mallings), 103—07 (Vigh Hejlesen).

Åbent Brev til Herr. V. Mallings! No. Sktid. 22. B., 1868, S. 107—09. Jfr. sst. S. 231—34 (Vilh. Mallings).

[Svar til Vilh. Mallings]. No. Sktid. 22. B., 1868, S. 234—37. Jfr. sst. S. 265 (L. B. Deichmann).

Den gamle Borgmester. No. Sktid. 22. B., 1868, S. 260—65. [Erklæring til L. B. Deichmann]. No. Sktid. 22. B., 1868, S. 218—19.

Til Tolkning af Skolelovens § 17. No. Sktid. 23. B., 1868, S. 34—37.

Bemærkninger om de kgl. Seminarier. No. Sktid. 23. B., 1868, S. 117—19.

Er det pædagogisk rigtigt at sammenblende Historie og Geografi? No. Sktid. 23. B., 1868, S. 209—11.

Fællesskab og Udskiftning, pædagogiske Lejlighedsbemærkninger. No. Sktid. 24. B., 1869, S. 5—9.

Et Tidsspørsmål. No. Sktid. 24. B., 1869, S. 58—60, 77—82 [skulde være 81—86].

Billed af Almueundervisningens Tilstand for $\frac{2}{3}$ Hundredår siden. No. Sktid. 25. B., 1869, S. 55—58.

Om Udfaldet af den alm. Skolelærereksamen 1869. No. Sktid. 25. B., 1869, S. 101—04.

Tillæg til Afhandlingen »Om Udfaldet af den alm. Skolelærereksamen 1869«. No. Sktid. 25. B., 1869, S. 117—18.

Amerikas skolevæsen. No. Sktid. 25. B., 1869, S. 118—19.

[Kommentar til en ubetitlet Artikel af »En offentlig Lærer«]. No. Sktid. 25. B., 1869, S. 128—29.

Pædagogiske Lejlighedsstykker. Skv. 1869 S. 9—12.

HAVEBRUG

Erfaring om Kartofler. Da. Hvtid. 1872 S. 36—37.

Gloxiner til Vinterflor. Da. Hvtid. 1874 S. 286—87.

Ny Havebrugsmaskine. Fy. Sttid. 1875 Nr. 57.

En historisk Bemærkning om Arreskovs Graastensæble. Da. Hvtid. 1876 S. 100—01.

FORTÆLLINGER

Billeder af det fyenske Folkeliv. I. Pjaltekræmmerens Søn. II. Ved Gadekjæret. Nyborg 1867. 4 + 148 S. — En Skoles Oprettelse, Brudstykke af Pjaltekræmmerens Søn, optrykt med enkelte Ændringer i No. Sktid. 21. B., 1867, S. 19—20.

I Mosegaarden. Da. Ugebl. 1867 Nr. 2—3, 5—10, 12. Optrykt i Billeder af det fyenske Folkeliv. III. I Mosegaarden. Nyborg 1868. 2 + 140 S.

Knud Hanssen og Familie. Almtid. 1869 Nr. 1—6.

Landsoldaten. Fortælling af Gøta. Oversat fra Svensk. Almtid. 1869 Nr. 7—28 [ikke sluttet]. — Desuden vistnok Oversættelse fra Svensk af bl. a. følgende Fortællinger af Maria Sophia Schwartz: Elna. Faab. Av. 1869 Nr. 155ff. Han blev ikke Student. Faab. Av. 1869 Nr. 179ff. Naboen. Faab. Av. 1869 Nr. 189ff. Hvilken er Kongen? Faab. Av. 1869 Nr. 218ff. Se foran S. 34.

Jens Viby. Hjmd. 1869 Nr. 38—46.

Den forsvundne Soldat. Hjmd. 1869 Nr. 97, 100, 102—03, 105—06, 108—09, 111. — Optrykt i: Den forsvundne Soldat af S. Jørgensen, Stuerhied og Mæli og Ann Kirstin af J. Nielsen. København 1874. 298 S.

Hærføreren Peder Findson, Danmarks Riges Marsk. Almtid. 1870 Nr. 19—20, 25—26 [ikke sluttet].

Præstemordet. Almtid. 1870 Nr. 21—22, 24, 26—30, sluttet i Nr. 31 med: Blodbadet i Odense 1732 af S. H. Klavsen.

Mordet i Gjelsted Bakke. Hsv. 1874 S. 297—99, 305—07.

HISTORIE

Nogle Bemærkninger om Stærkodsagnet. H. o. M. 3. B., 1864, S. 13—16.

Det danske folk i menneskealderen 1536—60. H. o. M. 3. B., 1865, S. 83—87.

Malmøs første Reformator. No. Sktid. 21. B., 1867, S. 99—100.

Samfundsforholdene for 100 Aar siden. Almtid. 1869—70 Nr. 12—13, 15.

Utrykte fynske Folkesagn. Almtid. 1870 Nr. 20. (Sagn meddelt Evald Tang Kristensen findes trykt i dennes Danske Sagn III 531, 1211; VII 38; Ny Række II A 20, 31, G 94; IV 748; V 783).

Et Par Kapitler af Danmarks indre Historie. Da. Lbtid. VI, 1871, S. 172—82.

Ere Islænderne Schleswigholsteinere? Hjmd. 1872 Nr. 42.

Historisk-topographiske Efterretninger om Ørbek Sogn. Fy. Saml. 6. B., 1873, S. 209—47. Optrykt i Nyborg Avis 1913 Nr. 269ff. og derefter udgivet som Særtryk 1913.

Udsigt over Trolddomssager og Hexeprocesser i Salling Herred. Fy. Sttid. 1874 Nr. 76—77, 80—82. Derfra i Faab. Av. 1874 Nr. 80—82, 85—88.

Bidrag til Belysning af Forholdet mellem Herremand og Bonde i ældre Tider. Fy. Sttid. 1874 Nr. 86, 90, 94—95, 97, 99, 102, 129—30, 134—35, 167—68, 181—83, 203—05, 215—16; 1875 Nr. 30—31, 33—37, 192—94; 1877 Nr. 221—24.

Fra de »Gevorbnes« Tid. Fy. Sttid. 1874 Nr. 135—37.

Fra det pietistiske Røre paa Christian VI's Tid. Khist. Saml. 3. R. 1. B., 1874—77, S. 557—60.

Lidt fra gamle Dage. Smaabidrag til Danmarks indre Historie i det 17de og 18de Aarhundrede. Hsv. 1875 S. 261—63.

Om et Par Beboere af »Toldergaarden« i Nyborg. Fy. Sttid. 1875 Nr. 4.

Tidsbilleder fra det 17de Aarhundrede. Fy. Sttid. 1875 Nr. 46—47, 189—91, 195—98, 205—06; 1877 Nr. 214—15.

Tillæg til »Udsigt over Hexeprocesser i Salling Herred«. Fy. Sttid. 1875 Nr. 188.

Virkelige Smuglerhistorier. Fy. Sttid. 1875 Nr. 209—11.

»Uærlige Folk«. Fy. Sttid. 1875 Nr. 247—48.

Bidrag til Bondestandens Historie i ældre Tider [i nogle Nr.: . . . i det 17de og 18de Aarhundrede]. Fy. Sttid. 1875 Nr. 275—77, 280—82, 286—87, 289—91, 293—94; 1876 Nr. 195—96,

201—02; 1877 Nr. 216—20; 1878 Nr. 189—90, 192—95; 1880 Nr. 200—02.

Bidrag til Bedømmelsen af den fynske Landbøstands Vilkaar før, under og efter Svenskekrigen 1657—60, forsaavidt Nyborg Lehn angaar. Hist. Tskr. 4. R. 5. B., 1875—77, S. 221—68.

Lidt fra gamle Dage. En mærkelig Hexeproces fra Sletten. Hsv. 1876 S. 261—63.

Minder fra den svenske Krig (1657—60). Fy. Sttid. 1876 Nr. 203.

Fyenske Hexeprocesser. Fy. Sttid. 1876 Nr. 210—13, 215.

Bidrag til den fynske Adels Historie. Fy. Sttid. 1876 Nr. 244—45; 1878 Nr. 174—80.

Ridefoged-Historier. Fy. Sttid. 1876 Nr. 246—49, 251, 255, 257; 1877 Nr. 208; 1878 Nr. 187—89; 1880 Nr. 198—99.

Efterretninger om Faaborg Kjøbstad. Faaborg 1877. 69 S.

Fyens Vilkaar i Svenskekrigen (1657—60). Fy. Sttid. 1877 Nr. 225—34, 239—40, 242, 245—46, 249—54, 257, 264, 267.

Bidrag til fynsk Præstehistorie. Khist. Saml. 3. R. 2. B., 1877—80, S. 190—200, 678—88.

Ærlige og uærlige Folk. Fy. Sttid. 1878 Nr. 180—81.

Bidrag til en fyensk Herremands Historie. Landsdommer, Justitsraad Jens Lassen til Dalum. Fy. Sttid. 1878 Nr. 182—87.

En Bemærkning til St. Hans Kirkes Historie. Fy. Sttid. 1878 Nr. 199.

En fyensk Godsejer efter Enevældens Indførelse. Bidrag til Assessor Hans Knudsens Livshistorie. Phist. Tskr. 1. B., 1880, S. 25—35. Jfr. S. 305.

Lehnsmanden Eske Bille paa Hagenskov og Herredsfogden Hans Andersen i Bukkerup. Fy. Saml. 8. B., 1881, S. 97—126.

Langelands Vilkaar i Svenskekrigen 1657—60. Fy. Saml. 8. B., 1881, S. 133—44.

Den fynske Bondestand i Tiden 1600—1657. Fy. Saml. 8. B., 1881, S. 193—228.

Hillerslev og Østerhæsinge Sogne med Arreskov og Gjelskov i ældre og nyere Tid. (Sammen med N. Rasmussen Søkilde, der har skrevet om Hillerslev Sogn og Gjelskov). Odense 1881. 4 + 156 S.

Kaptajn Claus v. Rønnow til Holmdrupgaard. Phist. Tskr. 2. B., 1881, S. 73—75 [med Efterskrift af Thiset].

Familien v. Møinichens Slægtbog. Phist. Tskr. 2. B., 1881, S. 141—68.

Tillæg til Familien v. Møinichens Slægtbog. Phist. Tskr. 2. B., 1881, S. 229—35.

Om den yngre Adelsslægt Rønnow (o: Rønne). Phist. Tskr. 2. B., 1881, S. 360—63 [med Bidrag af H. J. Huitfeldt].

Om Salmedigteren Peder Nielsen Kjøge. Khist. Saml. 3. R. 3. B., 1881—82, S. 472—73.

Mads Frandsen Illum og hans Hus. Phist. Tskr. 4. B., 1883, S. 18—23.

Om Nørregaard i Søllinge, Allesvraa i Indslev og Løgtved i Stenstrup Sogn. Fy. Saml. 9. B., 1884, S. 284—88.

»Fyenske Bondeplagere«. Bidrag til Landbohistorien. Fy. Sttid. 1884 Nr. 203—08, 210—12.

En Herredsfoged fra gammel Tid. Hj. 1888, S. 17—20, 33—37, 57—61.

Fra Kjøbstadlivet i ældre Tid. Hj. 1888, S. 65—70, 81—87. — Paany trykt i Aar bog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter 1915 S. 294—303 under Titelen: Bogense i gamle Dage.

Herremænd og Bønder gennem 300 Aar. Et kulturhistorisk Bidrag. Fy. Sttid. 1888 Nr. 38—43, 45—49, 51, 62—64, 66, 69—70, 72, 85—86, 88, 136—38, 140, 142, 146, 148—52, 204—15; 1889 Nr. 6—9, 12—13.

Efterretninger om de sidste Lød af Egern-Friserne. Fy. Saml. 9. B., 1890, S. 40—56.

Et Bidrag til Mag. Morten Casper Wolfburgs Historie. Khist. Saml. 4. R. 1. B., 1889—91, S. 621—33.

Ambrosius Stub og hans Slægt. Mus. 1893 2. Halvb. S. 109—30.

Anna Giøe og Karen Brahe. Et Tidsbillede. Mus. 1895 1. Halvb. S. 333—65.

Historiske Oplysninger med Sandholts Fortid som Udgangspunkt. Svbg. A. 1911 S. 3—40.

BOGANMELDELSER

S. H. Clausen: Bibelsk Sangbog. No. Sktid. 12. B., 1864, S. 74—75.

Bidrag til Forhandlingen om Seminarievæsen og Skolelærereksamen, nærmest i Anledning af de Frølundske Lovforslag. No. Btid. 1867 Nr. 6, S. 39—40.

Skjoldagers praktiske Regnebog. No. Btid. 1867 Nr. 10, S. 63.

En mærkelig fræmtoning i den nyere tids pædagogiske literatur [A. Jakobsen: Om Landsbyskolens Reform]. No. Sktid. 24. B., 1869, S. 201—04.

Niels Rasmussen Søkilde: Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn. Hjmd. 1870 Nr. 64.

Husvennen. Fy. Sttid. 1874 Nr. 7.

C. Fritz Jørgensen: Brahetrolleborg Sogns Degne- og Skolehistorie. Fy. Sttid. 1874 Nr. 213.

Billedbladet Husvennen. Fy. Sttid. 1874 Nr. 250.

N. Rasmussen Søkilde: Kaj Lykkes Fald med dets Forspil og Følger. Fy. Sttid. 1876 Nr. 232.

N. Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle med tilliggende Sogne og Øer, 3. og 4. Del. Fy. Sttid. 1878 Nr. 144.

N. Rasmussen Søkilde: De Reventlowske Skoler for hundrede Aar siden. Faab. Av. 1883 Nr. 296.

N. Rasmussen Søkilde: Landboreformerne og den danske Bondestands Frigjørelse før og efter 1788. Fy. Sttid. 1888 Nr. 138.

FORTEGNELSE OVER LITERATUR OM S. JØRGENSEN

O. Nielsen i Dansk biografisk Lexikon, red. af C. F. Bricka, 9. B., København 1895, S. 42.

Skaarup Seminarium 1803—1903, Odense 1903, S. 55.

Faaborg Avis 1903 Nr. 191 (Dødsfald). Derefter andre Blade. [Niels] Jørgensen i Svendborg Amt 1911 S. 63—67.

Hans Olrik i Lærerne og Samfundet, red. af Carl Poulsen og W. Th. Benthin, 1. B., København 1913, S. 109—11.

Christine Reimer i Folkeskolen 1916 Nr. 28.

Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv V, København 1919, S. 826.

P. Engelstoft i Dansk biografisk Haandleksikon, red. af Svend Dahl og P. Engelstoft, 2. B., København 1923, S. 295.

Hans Knudsen (O. Nielsen) i Dansk biografisk Leksikon, grundlagt af C. F. Bricka, red. af Povl Engelstoft og Svend Dahl, 12. B., København 1937, S. 259—60.

H. C. Frydendahl: N. Rasmussen Søkilde, Krarup, Espe, 1937 (se Bogens Navneliste).

H. C. Frydendahl i Fyns Tidende 1938 Nr. 159.

H. C. Frydendahl i Folkeskolen 1938 Nr. 24.

Se desuden den under Noterne 53—55 til Afsnittet Historiker nævnte Literatur angaaende Tilintetgørelsen af Jørgensens Samling.

NOTER

SLÆGT

1) Mest efter slægtshist. Optegn. af Lars Hansen, indført i Moderens, Mette Sørensdatters, Skudsmaalsbog. Fynsk Hjemstavns Saml. 2) Ørbæk Kirkebog. 3) Kirkebøger i Landsarkivet. Bregninge Kirkebog angiver ganske vist Jørgen Hansens Alder til 24 Aar, men det maa være en Fejlskrivning. 4) Mdtl. Medd. 1938 af Tegner M. Sophus Arildskov, Kbh. 5) Mdtl. Medd. 1938 af paagældende, Niels Fr. Larsen, f. 1854, nu Gdr. i Sallinge.

BARNDOM

1) [Niels] Jørgensen: Lærer Søren Jørgensen (Kistrup). Svendborg Amt 1911, S. 63—67. 2) Til Broderen. Lars Hansen. FHj. Saml. 3) M. S. Arildskov til Lars Hansen ^{20/1} 1903. FHj. Saml. 4) Samme til Samme ^{22/12} 1907. FHj. Saml. 5) Optegn. af M. S. Arildskov 1938. FHj. Saml. 6) S. M. Sørensen: Nogle Optegnelser om Ørbæk gamle Skole. Svendborg Amt 1917, S. 54—76. Jfr. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VI S. 229f. (S. Jørgensen: Hist.-topogr. Efterretn. om Ørbæk Sogn). 7) Nord. Skoletid. 17. Bd., 1866, S. 157. 8) Ørbæk Kirkebog.

UNGDOM

1) Skaarup Statsseminariums Papirer. Ld. Ark. 2) Opt. af M. S. Arildskov 1938. FHj. Saml. 3) Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv, S. 826. 4) Svendborg Amt 1911, S. 64. 5) Salling Herreds Provstearkiv, Breve fra Sognene 1851—65, Pk. 3. Ld. Ark. 6) Nord. Skoletid. 20. Bd., 1867, S. 255.

SKOLEMAND

1) Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv, S. 824ff. 2) Folkeskolen ^{13/7} 1916; Nordfynsk Bondeliv, S. 826. 3) Brev til Forf. ^{6/3} 1938. 4) Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv, S. 826. 5) Sallinge Herreds Provstearkiv, Breve fra Sognene 1851—65, Pk. 3. Ld. Ark. 6) N. Rasmussen Sø-kilde og S. Jørgensen (Kistrup): Hillerslev og Østerhæsing Sogne, S. 112; jfr. sst. S. 85f. 7) Bisperk. Ld. Ark. 8) Her eft. Nord. Skoletid. 9. Bd., 1864, S. 156. 9) Sall. Herr. Provsteark., Skr. fra Ministeriet. Ld. Ark. 10) Mdtl. Medd. af Fru Jutta Madsen, Halsmose, 1937. 11) Ørbæk Kirkebog. 12) Mdtl. Medd. af M. S. Arildskov 1938. 13) Mdtl. Medd. af Gdmd. Niels Fr. Larsen, Sallinge, 1938. 14) Mdtl. Medd. af Hsmd. Marius Nielsen, Ø. Hæsing, 1938. 15) Mdtl. Medd. af Fru Karen Marie Christensen, Vilhelmsgave, 1938. 16) Optegn. af M. S. Arildskov 1938. FHj. Saml. 17) Brev til Lars Hansen. FHj. Saml. 18) Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 3425, 40. 19) Udate-

ret Brev i N. Rasmussen Søkilde Saml. Ld. Ark. ²⁰⁾ Nord. Skoletid. 15. Bd., 1865, S. 62. ²¹⁾ Sst. 15. Bd., 1865, S. 123. ²²⁾ Sst. 21. Bd., 1867, S. 237f. ²³⁾ Sst. 17. Bd., 1866, S. 24; jfr. 23. Bd., 1868, S. 34. ²⁴⁾ Sst. 17. Bd., 1866, S. 24. ²⁵⁾ Sst. 17. Bd., 1866, S. 157. ²⁶⁾ Sst. 17. Bd., 1866, S. 23. ²⁷⁾ Sst. 24. Bd., 1869, S. 7. ²⁸⁾ Sst. 24. Bd., 1869, S. 80. ²⁹⁾ Sst. 22. Bd., 1868, S. 30. ³⁰⁾ Sst. 21. Bd., 1867, S. 156. ³¹⁾ Sst. 24. Bd. 1869, S. 204.

HISTORIKER

¹⁾ Almentidende Nr. 31. ^{30/4} 1870. ²⁾ S. 235. ³⁾ S. 241. ⁴⁾ Her eft. Nord. Skoletid. 21. Bd., 1867, S. 19 f. ⁵⁾ Almentid. 1869, Nr. 12 ff. ⁶⁾ Udateret. Rasmussen Søkilde Saml. Ld. Ark. Jfr. H. C. Frydendahl: N. Rasmussen Søkilde, 1937, S. 25. ⁷⁾ Hugin og Munin 3. Bd., 1865, Nr. 11. ⁸⁾ Almentid. 1869, Nr. 12, 13, 15. ⁹⁾ Da. Landbotid. VI, 1871, S. 172—82. ¹⁰⁾ Svendborg Amt 1911, S. 65 og senere fl. St. Jfr. Dansk biogr. Lex. IX, 1895, S. 42; H. C. Frydendahl: N. Rasmussen Søkilde, 1937, S. 24. ¹¹⁾ Mdtl. Medd. af M. S. Arildskov 1938. ¹²⁾ Fy. Saml. III, S. 19 ff., V, S. 63ff. ¹³⁾ Almentid. 1869, Nr. 7. ¹⁴⁾ Breve i Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. Jfr. H. C. Frydendahl: N. Rasmussen Søkilde, 1937, S. 24f., 31f. ¹⁵⁾ Udateret. Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. ¹⁶⁾ Iflg. Medd. fra cand. phil. J. Pilegaard, København. ¹⁷⁾ ^{18/2} 1883. Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. ¹⁸⁾ Rigsark. ¹⁹⁾ Fy. Saml. X, 1890, S. 373. ²⁰⁾ Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. ²¹⁾ Lykkesholms Arkiv, Hist. Saml. Ld. Ark. ²²⁾ FHj. Saml. ²³⁾ Udateret, antagelig fra Sommeren 1892. FHj. Saml. ²⁴⁾ Hist. Afhandl. III, 1898, S. 465. ²⁵⁾ Brev til P. Bille-Brahe-Selby ^{2/9} 1886. Brahesmindes Arkiv. Ld. Ark. ²⁶⁾ Brahesmindes Arkiv. Ld. Ark. ²⁷⁾ Svendborg Amt 1911 S. 67 og senere fl. St. ²⁸⁾ Mdtl. Medd. 1927. ²⁹⁾ 4. Bd., 1928, S. 171f. ³⁰⁾ Iflg. Medd. fra Dansk Folkemindesamling, Kbh. Følgende er trykt: Danske Sagn III, Nr. 531, 1211; VII, 38; Danske Sagn, Ny Række II, A 20, 31, G 94; IV, 748; V, 783. ³¹⁾ Breve fra Boesen til Rasmussen Søkilde ^{26/7} og ^{28/7} 1886. Ld. Ark. ³²⁾ Mdtl. Medd. af Gdmd. Niels Fr. Larsen, Sallinge, 1938. ³³⁾ ^{13/9} 1880. Rigsark. ³⁴⁾ ^{10/10} 1880. Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 2987, 40. ³⁵⁾ ^{31/5} 1885. Afskr. i FHj. Saml. ³⁶⁾ ^{30/8}, ^{11/9} og ^{17/10} 1893. Rigsark. ³⁷⁾ ^{27/10} 1899. FHj. Saml. ³⁸⁾ Ld. Ark. og Gaarden Søkilde. ³⁹⁾ Optegn. af M. Sophus Arildskov 1938. FHj. Saml. Jfr. Svendborg Amt 1911, S. 65. ⁴⁰⁾ Mdtl. Medd. af Fru Karen Marie Christensen, Vilhelmsgave, 1938. ⁴¹⁾ Brev til Lars Hansen ^{16/10} 1894. FHj. Saml. ⁴²⁾ Brev til Samme ^{17/1} 1895. FHj. Saml. ⁴³⁾ ^{3/1} 1875. Rigsark. ⁴⁴⁾ Brev til P. Bille-Brahe-Selby ^{13/9} 1888. Brahesmindes Arkiv. Ld. Ark. ⁴⁵⁾ Om Arkivsagen se H. C. Frydendahl: N. Rasmussen Søkilde, 1937, S. 39f. ⁴⁶⁾ Landsarkivets Journ. Nr. 202/1908. Jfr. Fyns Tid. ^{16/10} 1906, Folkeskolen ^{22/11} 1906, S. 410. ⁴⁷⁾ Svendborg Amt 1911, S. 67. ⁴⁸⁾ Mdtl. Medd. af Fru Jutta Madsen, Halsmose, 1937. ⁴⁹⁾ Mdtl. Medd. af Lærer L. Bondesen, Kistrup, 1926 og 1937. ⁵⁰⁾ Mdtl. Medd. af fhv. Højskoleforst. Th. Dissing, Vejstrup, 1938. ⁵¹⁾ ^{21/8} 1903. Søkilde. ⁵²⁾ Efter Brev fra Wad til Rasmussen Søkilde ^{12/12} 1903. Søkilde. ⁵³⁾ 1901—05, S. 19. ⁵⁴⁾ Politiken. ⁵⁵⁾ Bl. a. Faaborg Folketid. 1906 ^{28/9} (efter Nyborg Avis), ^{1/10} (N. Jørgensen), ^{20/10} (Hans Rasmussen), ^{22/10} (N. Jørgensen, M. Sofus Jørgensen), ^{23/10} (G. L. Wad), ^{24/10} (N. Jørgensen), ^{1/11} 06 (K. S. Sneum), ^{6/11} (Niels Søkilde), ^{12/11} (Hans Ras-

mussen), ¹³/₁₁ (N. Jørgensen). Folkeskolen 1906 ⁴/₁₀ (eft. Politiken), ¹⁸/₁₀ (N. Jørgensen, Hans Rasmussen), ⁸/₁₁ (K. S. Sneum, Hans Rasmussen), ¹⁵/₁₁ (N. Jørgensen), ²²/₁₁ (G. L. Wad). Fyns Tid. 1906 ³/₁₀ (N. Jørgensen), ¹²/₁₀ (Poul Bjerger), ¹⁸/₁₀ (G. L. Wad), ²⁸/₁₀ (N. Jørgensen), ³¹/₁₀ (K. S. Sneum), ¹⁰/₁₁ (Niels Søkilde). Carl Poulsen og W. Th. Benthin: Lærerne og Samfundet, 1. Bd., 1913, S. 111 (Hans Olrik: Lærernes Bidrag til Oldgranskning og Historieskrivning). Evald Tang Kristensen: Minder og Oplevelser, 4. Bd., 1927, S. 171f. Festskr. t. Kristian Erslev, 1927, S. 482 (Gustav Ludvig Wad: Træk af Vandalismen i Fyen). Nationaltid. 1928 ⁹/₆ (H. G. Olrik). ⁵⁶) Folkeskolen ¹⁸/₁₀ 1906, S. 360. ⁵⁷) Sst. ²²/₁₁ 1906, S. 410. ⁵⁸) Se f. Eks. Højesteretid., Højesteretsaaret 1917, S. 143. ⁵⁹) Om Eske Bille.

BIBLIOTEKAR OG ARKIVAR

1) Brev fra F. R. Friis til Rasmussen Søkilde ²⁵/₃ 1881. Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. 2) Brev fra Samme til Samme ¹⁶/₁₀ 1880. Sst. 3) Brev fra Samme til Samme ¹⁰/₁₀ 1881. Sst. 4) Brahesmindes Arkiv. Ld. Ark. 5) Optegn. af M. Sophus Arildskov 1938. FHj. Saml. 6) Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. 7) Lykkesholms Arkiv, Hist. Saml. Ld. Ark. 8) Udateret Brev fra Jørgensen til Rasmussen Søkilde. Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. 9) FHj. Saml. 10) Svendborg Amt 1911, S. 65. 11) Breve fra Christine Reimer til Forf. ⁸/₆ 1934, ⁶/₃ 1938. 12) Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 2987, 40. 13) Hans Knudsen i Dansk biogr. Leks. XII, 1937, S. 260. 14) Hist. Tidsskr. 9. R. 5. B., S. 375, jfr. S. 392, 397 (Ellen Jørgensen: Caspar Paludan-Müller). 15) Brev fra Jørgensen til Rasmussen Søkilde ²⁹/₆ 1882. Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark.

HJEMLIV

1) Mdtl. Medd. af M. S. Arildskov 1938. 2) Navnebevis paa Navnet Arildskov ⁹/₁₁ 1904. 3) Ø. Hæsing Kirkebog. 4) Nord. Skoletid., 24. Bd., 1869, S. 81f. 5) Optegn. af M. S. Arildskov 1938. FHj. Saml. 6) Sallinge Herreds Provstearkiv, Breve fra Sognene 1851—65. Pk. 3. Ld. Ark. 7) Rasmussen Søkilde Saml. Ld. Ark. 8) FHj. Saml. 9) Mdtl. Medd. af Fru Jutta Madsen, Halsmose, 1937. 10) Faaborg Folketid. ¹³/₁₁ 1906. 11) Fyns Venstrebl. ³¹/₁ 1926, eft. Aalborg Venstrebl. 12) Brahesmindes Arkiv. Ld. Ark. 13) Nord. Skoletid., 17. Bd., 1866, S. 24. 14) Lykkesholms Arkiv, Hist. Saml. Ld. Ark. 15) Faaborg Folketid. ²⁴/₁₀ 1906 og fl. Bl. 16) Brev til Forf. ²²/₃ 1938. 17) K. S. Sneum i Fyns Tid. ³¹/₁₀ 1906 og fl. Bl. 18) Brev fra Oluf Nielsen til Rasmussen Søkilde ¹¹/₅ 1874. Rasm. Søkilde Saml. Ld. Ark. 19) Carl Poulsen og W. Th. Benthin: Lærerne og Samfundet, 1. Bd., 1913, S. 109. 20) Nord. Skoletid., 16. Bd., 1866, S. 120.

SIDSTE AAR

1) Brahesmindes Arkiv. Ld. Ark. 2) Rasmussen Søkilde Saml. Ld. Ark. 3) FHj. Saml. 4) Lykkesholms Arkiv, Hist. Saml. Ld. Ark. 5) Svendborg Amt 1911, S. 66. 6) Se Note 53—55 til Afsnittet Historiker. 7) Sallinge Herreds Provstearkiv. Ld. Ark. 8) Svendborg Amt 1911, S. 67. 9) Mdtl. Medd. af Fru Jutta Madsen, Halsmose, 1937.

NAVNELISTE

- Agerbek, Hans, Præst, Ø. Hæsinge 20, 21, 22, 23.
- Andersen, And., Gdmd., Ørbæk 42.
- , Anton, Lærer, Forf., Havrehed 55.
- , H. C., Forf. 27, 54.
- , Hans, Herredsfoged, Bukkerup 42, 103.
- , Marie Kirstine, g. m. S. Jørgensen, Kistrup 12, 19, 23, 25, 63f., 77, 85, 89f., 97, 98.
- , Morten, Gdmd., Ørbæk 8.
- , (Bældenak), Jens, Biskop 75.
- Arildskov, M. Sophus, Tegner 10, 11, 16, 25, 27, 40, 54, 68, 77, 78, 80, 81, 83, 88, 90, 107, 108, 109.
- Baggesen, Jens, Forf. 54.
- Bajer, Fr., Forf. 29, 99, 100.
- Balle, Nic. E., Biskop 99.
- Balslev, C. F., Biskop 99.
- , Joh. Chr., Præst, Haarslev 19.
- Barfod, Fr., Historiker 48f., 83.
- Benthin, W. Th., Arkivar, Kbh. 106, 109.
- Bille, Slægten 62.
- , Eske, Lensmd., Hagenskov 42, 91, 103, 109.
- Bille-Brahe, Preben, Greve, Hvedholm 70.
- Bille-Brahe-Selby, Preben, Lensgreve, Hvedholm 45, 49, 52, 54, 67f., 81, 84f., 86, 88, 91, 93, 94, 95, 96f., 98, 108.
- Birket-Smith, S., Overbibliotekar, Kbh. 74.
- Bjerge, Poul, Højskolemd. 44, 109.
- Blicher, St. St., Forf. 65f.
- Boesen, J. E., Adjunkt, Sorø 51f., 108.
- Bojsen, P., Seminarieforst., Gedved 28, 29.
- Bondesen, L., Lærer, Kistrup 62, 108.
- , P. C. B., Lærer, Ellested 53, 83.
- Brahe, Slægten 62.
- , Karen, Adelsdame 48, 49, 58, 65, 71f., 104.
- , Tyge, Astronom 27.
- Brasch, Kr., Lærer, Sundby 28.
- Bricka, C. F., Rigsarkivar 59, 87, 91, 106.
- Brockenhuus, Slægten 47, 52.
- Brøndum, J. Chr., Lærer, Millinge 13ff.
- Bældenak, se Andersen.
- Børtning, Peter, Ridefoged 42.
- Carstensen, Ed., Lærer, Skenkelsø 59.
- Christensdatter, Sofia, g. m. Gdmd. And. Mortensen, Ørbæk 23.
- Christensen, Karen Marie, Vilhelmsgave 107, 108.
- Christian IV, Konge 27.
- , VI, Konge 102.
- Clausen, Johs., Præst, Ryslinge o. fl. St. 29, 100.
- , S. H., se Klavsen.
- Crone, Annette Louise Frederikke, g. m. Hofjægermst. P. S. Lindegaard, Lykkesholm 83f.
- , Fr., exam. jur., Nyborg 53.
- Dahl, Svend, Overbibliotekar, Kbh. 106.
- Dahlkild, Jørg., Rigsdagsmd. 83.
- Damgaard, A. K., Stiftsprovst, Odense 22.
- Deichmann, L. B., Skoleforst., Faaborg 100.
- Dissing, Th., Højskolemd., Vejstrup 108.
- Egede, F. B. V. 100.
- Engelbreth, H. P., Provst, Ørbæk 12.
- Engelstoft, C. T., Biskop, Historiker 40f., 44, 47, 52, 55, 72.
- , Povl, Historiker 106.
- Erslev, Kr., Historiker 59, 109.
- Finsen, Peder, Drost 20, 37, 101.
- Frederik IV, Konge 27.
- Frellesen, Jes, Lærer, Kistrup 21.
- Friis, Slægten 104.
- , F. R., Literat 53, 67f., 109.
- Frydendahl, H. C., Lærer, Krarup 62, 97, 106, 108.
- Frølund, Fr., Skolemand 104.
- Gaardboe, A. P., Gdmd., Lokalhistoriker 57.
- Geleff, Povl, Politiker 33.
- Giøe, Anna, Adelsdame 48, 49, 72, 75, 104.
- Grundtvig, Ludv., Fotograf, Kbh. 83.
- , N. F. S., Digter 30.
- Grüner-Nielsen, H., Folkemindeforsker 51.
- Göta, Forf. 34, 101.
- Hansdatter, Kirsten, g. m. Gdmd. S. Hansen, Ørbæk 8.
- Hansen, Hans, Hsmd., Ørbæk 10, 27.
- , Jørgen, Tjenestekar, Kullerup 9, 107.
- , Lars, Landpost, Ellested 5, 26, 27, 49, 53, 55, 79, 81, 82, 88f., 91, 93, 95, 107, 108.
- , Søren, Gdmd., Ørbæk 8.
- , Søren, Hsmd., Ørbæk 8, 10.
- , Th., Fotograf 87.
- , Usie, g. m. Landpost L. Hansen Ellested 5.
- Hardenberg, Eiler, Adelsmd. 70.
- Hein, Fr., Etatsraad, Stensgaard 62.
- Hejllessen, J. Wigh, Lærer, Ølby 100.
- Hjorth, Michael Lauridsen, Rektor, Herlufsholm 73.
- Holberg, Ludv., Forf. 54.
- Holm, Edv., Historiker 47, 58, 94.

- Holm, J., Fotograf, Faaborg 22, 23.
 Hornemann, Joh. Fr., Præst, Kerteminde 38.
 Hornum, Chr. J., Literat 33.
 Huitfeldt, H. J., Historiker 104.
 Hvid, Anna Helene, g. m. Præst J. F. Hornemann, Kerteminde 38.
 Illum, Mads Frandsen, Kbmd., Faaborg 48, 104.
 Ingemann, B. S., Forf. 54.
 Jakobsen, A., Lærer, Hyllested 104.
 Jensen, A., Lærer, Snave 53.
 —, Carl, Tegner 39.
 —, P., Fotograf, Skanderborg 80.
 —, Peder, Gdmd., Kullerup 9.
 Johansen, C., Fotograf, Korinth 86.
 Jordbær-Jørgensen, se Jørgensen, Niels.
 Jørgensen, A. D., Rigsarkivar 49.
 —, C. Fritz, Lærer, Ludvigsminde 50, 105.
 —, Ellen, Historiker 109.
 —, Jutta, g. m. Frugtavlerv M. Madsen, Halsmose 23, 51, 61f., 64, 77, 78, 79f., 85, 90, 96, 97, 98, 107, 108, 109.
 —, Niels, Handelsgartner 51, 61f., 64, 77, 78, 80, 90, 96f., 98, 106, 107, 108, 109.
 —, Søren, Lærer, Historiker, Kistrup 1ff.
 —, Søren, Parcellist, Saaderup 9.
 Kamp, Jens, Folkemindesamler, Lærer, Sundbyvester 53.
 Kipper, C. N., Lærer, Kistrup 36.
 Kjær, Chr., Tandlæge, Odense 85.
 Kjøge, Peder Nielsen, Byfoged og Raadmand, Assens 53, 104.
 Klavsen, S. H., Lærer, Forf., Odense 28, 33, 40, 104.
 Knudsen, Hans, Assessor 47, 103.
 —, Hans, Landsarkivar, Kbh. 106, 109.
 Kofod, Lucianus, Redaktør 33.
 Krarup, Fr., Arkivmd., 42, 51, 58, 83, 90, 94.
 Kristensen, E. T., Folkemindesamler 50f., 80, 102, 109.
 Kyrstorp, S. J., se Jørgensen, Søren.
 Lange, Familien 53.
 —, Chr., Godsejer, Rødkilde 53.
 Larsdatter, Karen, g. m. Hsmd. S. Hansen, Ørbæk 8, 10.
 Larsen, N. Fr., Gdmd., Sallinge 107, 108.
 Lassen, Familien 48.
 —, Jens, Landsdommer, Justitsraad, Dalum 103.
 Laub, Hieronymus, Præst, Frørup 9.
 Lauritsen, J., Lærer, hist. Forf., Odense 28, 41.
 Lerche, Slægten, se Lærke.
 —, N. L., Hsmd., Kjellerup 53.
 Leth, Joh. Fr., Provst, Svanninge 14.
 Lindam, Slægten 53.
 Lindegaard, Familien 48.
 —, P. S., Hoffjægermest., Lykkesholm 47f., 53, 56, 62, 68f., 76, 83f., 94, 95.
 Literis Mando, se Klavsen, S. H.
 Lykke, Kaj, Adelsmd. 42, 105.
 Lærke, Slægten 53.
 Madsen, A. P., Kaptajn, Arkæolog 52.
 —, Mads, Frugtavlerv, Halsmose 79, 97.
 Malling, Vilh., Præst. Forf. 100.
 Malta-Müller, Johs., Præst, Ø. Hæsinge 96.
 Mejborg, R., Kulturhistoriker 39.
 Michelsen, Hans, Lærer, Ørbæk 12, 14, 30f.
 Mikkelsen, M., Fotograf, Faaborg 90.
 Monrad, D. G., Biskop 92, 99.
 Mortensen, And., Gdmd., Ørbæk 23.
 —, Lars, Gdmd., Ørbæk 8.
 v. Møinichen, Familien 47, 48, 103, 104.
 Mørch, Lars Pedersen, Student 38.
 Nielsdatter, Kirsten, g. m. Gdmd. L. Mortensen, Ørbæk 8.
 Nielsen, Anton, Forf. 35, 38.
 —, H., Ø. Hæsinge Sogn 81.
 —, J., Lærer, Forf., Sjelle 34, 101.
 —, Marius, Hsmd., Ø. Hæsinge 107.
 —, Oluf, Arkivar, Kbh. 48, 91, 106, 109.
 Nobel, Frits, til Sandholt 51.
 Nørrelund, Th. J., Friskolelærer, Haastrup 86f.
 Olrik, H. G., Forf. 109.
 —, Hans, Historiker 92, 106, 109.
 Olsen, J., Redaktør 33.
 Overgaard, C. N., Fotograf, Faaborg 43, 78.
 Paludan-Müller, C., Historiker 66, 75, 109.
 Pedersdatter, Marie, g. m. Parcellist S. Jørgensen, Saaderup 9.
 —, Mette 70.
 Pedersen, Christiern, Domprovst 56.
 —, Hans, Gdmd., Skovballe 9.
 —, Peder, Saaderup 9.
 —, Peder, Herredsfgd., Ullerslev 48.
 Petersdorff, Chr. Alex., Greve, Ein-sidelsborg 76.
 Petersen, And., Lærer, hist. Forf. Valløby 57.
 —, Chr., Fotograf, Nyborg 11.
 —, L. P. J., Lærer, Middelfart 28.
 Pilegaard, J., cand. phil., Kbh. 108.
 Poulsen, Carl, Lærer, Roskilde 106, 109.
 Rasmussen, Hans, Overlærer, Saks-købing 108, 109.
 —, Niels, Gdmd., Ørbæk 8.
 —, Vilh., Redaktør 33.

- Rasmussen Søkilde, N., Gdmd., Forf., Fleninge 26, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46f., 51, 52, 53, 55f., 57ff., 63f., 65, 68, 70, 75, 79, 82, 83, 85ff., 90, 93, 94f., 103, 105, 106, 107, 108, 109.
- Reimer, Christine, Forf. 19, 73, 106, 107, 109.
—, H. B., Lærer, Haarslev 19, 73.
- Reventlow, Joh. Ludv., Greve, Brahetrolleborg 105.
- Rom, N. C., Redaktør 33.
- Rosenberg, A. Th., Læge, Faaborg 96.
—, C., Literaturhist. 26, 33, 34.
- Rosenørn, Slægten 53, 75.
—, Jac. Baden Olrik, Sekretær 53.
- Rye, E., Fotograf, Odense 28.
- Rønne, se Rønnow.
- Rønnow, Slægten 47, 104.
- v. Rønnow, Cl., til Holmdrupgaard 47, 103.
- Rørdam, H. F., Kirkehist. 53, 73.
- Schaffalitzky de Muckadell, Elise, Baronesse, Priorinde i Odense adelige Jomfrukloster 72f.
—, Erik, Lensgreve, Arreskov 76.
- Schrøder, A., Forf. 45.
—, Joh., Arkitekt 67.
- Schurmann, J. C., Seminarieførst., Skaarup 13ff.
- Schwartz, Maria Sophia, Forf. 34, 101.
- Scott, Walter, Forf. 38.
- Secher, V. A., Rigsarkivar 59.
- Skjerbek, C. E., Provst, V. Hæsinge 25, 92.
- Skjoldager, Regnebogsforf. 104.
- Skytte, Knud, se Nielsen, J.
- Sneum, K. S., Lærer 108, 109.
- v. Sperling, Noline M. Nobel, Stamhusbesidderinde, Sandholt 62, 76.
- Steenhus, N., Fotograf, Odense 95.
- Struensee, J. F., Statsmand 27.
- Stub, Ambrosius, Digter 48f., 104.
- Søkilde, Anna, Søkilde 85.
—, Niels, Gmd., Søkilde 108, 109.
—, Rasmine, g. m. Forsikringsinsp. H. Petersen, Vejen 85.
- Sørensdatter, Karen, g. m. Gdmd. N. Rasmussen, Ørbæk 8.
—, Mette, g. m. Hsmd. H. Hansen, Ørbæk 8f., 10f., 27, 36, 49, 66, 71, 91f., 107.
- Sørensen, S. M., Lærer, Ørbæk 107.
- Thorsen, P. G., Overbibliotekar, Kbh. 75.
- Thorup, C. E., Provst, V. Hæsinge 21.
- Thyregod, C. A., Lærer, Forf., Ans 28, 35, 38.
- Trolle, Kammerraad, Stensgaard 14.
- Uldall, Kai C., Museumsinsp., Kbh. 41.
- Wad, G. L., Landsarkivar, Odense 45, 61, 63f., 108, 109.
- Wegener, C. F., Historiker 88.
- Wendt, Fr., Handlungartner, Roskilde 78.
- Wessel, Joh. Herm., Forf. 49.
- Vogelsang, H., Adjunkt, Odense 73.
- Wolfburg, M. C., Præst, Avernakø 46 73, 104.
- Wolff, Peder, Lærer, Ørbæk 12.
- Wuchters, Abraham, Maler 53.
- Oehlerich, Fr., Skolemd. 16, 39, 48.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forord	5
Indledning	7
Slægt	8
Barndom	10
Ungdom	13
Skolemand	19
Historiker	33
Bibliotekar og Arkivar	67
Hjemliv	77
Sidste Aar	93
Fortegnelse over S. Jørgensens trykte Arbejder	99
Fortegnelse over Literatur om S. Jørgensen	106
Noter	107
Navneliste	110